

Instytut Psychiatrii i Neurologii

Janusz Sierosławski, Urszula Sierosławska

**UŻYWANIE ALKOHOLU I NARKOTYKÓW
PRZEZ MŁODZIEŻ SZKOLNĄ**

**RAPORT Z OGÓLNOPOLSKICH BADAŃ ANKIETOWYCH
ZREALIZOWANYCH W 2024 R.**

**EUROPEJSKI PROGRAM
BADAŃ ANKIETOWYCH W SZKOŁACH
ESPAD**

WARSZAWA 2024

Zadanie współfinansowane ze środków Funduszu Rozwiązywania Problemów Hazardowych na zlecenie Krajowego Centrum Przeciwdziałania Uzależnieniom

SPIS TREŚCI

STRESZCZENIE	3
WPROWADZENIE	7
CEL BADANIA	8
POPULACJA I PRÓBA	9
PROCEDURA BADAWCZA	10
WYNIKI	11
Palenie tytoniu	12
Picie napojów alkoholowych	21
Używanie innych substancji psychoaktywnych	32
Problem nowych substancji psychoaktywnych („dopalaczy”).....	53
Oczekiwania wobec alkoholu i przetworów konopi oraz motywy picia	58
Doświadczenie problemów związanych z piciem alkoholu oraz motywy picia.	67
Dostępność substancji psychoaktywnych	69
Ryzyko związane z używaniem substancji psychoaktywnych w opiniach badanych	82
Używanie substancji psychoaktywnych w otoczeniu badanych	90
Relacje z rodzicami i przyjaciółmi	93
Rodzice a używanie substancji przez młodzież	95
Korzystanie z mediów społecznościowych i gier wideo	97
Gry hazardowe	101
Formy spędzania czasu wolnego	108
Udział w zajęciach profilaktycznych	110
Wiarygodność wyników.....	113
WNIOSKI I REKOMENDACJE	114
PRZYPISY	117

STRESZCZENIE

W maju i czerwcu 2024 r. w ramach międzynarodowego projektu: „European School Survey Project on Alcohol and Drugs” (ESPAD) zrealizowano audytoryjne badania ankietowe na próbie reprezentatywnej uczniów pierwszych klas (wiek: 15-16 lat) oraz trzecich klas (wiek: 17-18 lat) naszego kraju. W wymiarze europejskim badania ESPAD podjęto w 1995 r. z inicjatywy Co-operation Group to Combat Drug Abuse and Illicit Trafficking in Drugs (Pompidou Group) działającej przy Radzie Europy. Obecnie, na poziomie europejskim badania koordynowane są przez the National Research Council of Italy (CNR) z Padwy przy współpracy z the European Union Drugs Agency (EUDA), dawnego the European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (EMCDDA).

Celem badania był przede wszystkim pomiar natężenia zjawiska używania przez młodzież substancji psychoaktywnych, ale także ocena czynników wpływających na rozpowszechnienie, ułożonych zarówno po stronie popytu na substancje, jak i ich podaży.

Napoje alkoholowe są najbardziej rozpowszechnioną substancją psychoaktywną wśród młodzieży. Chociaż raz w ciągu całego swojego życia piło 72,9% uczniów z młodszej grupy i 91,3% uczniów z starszej grupy. Picie napojów alkoholowych jest na tyle rozpowszechnione, że w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem piło 39,1% piętnasto-szesnastolatków i 73,3% siedemnasto-osiemnastolatków. Najbardziej popularnym napojem alkoholowym wśród całej młodzieży jest piwo, a najmniej – wino. Wysoki odsetek badanych przyznaje się do przekraczania progu nietrzeźwości. W czasie ostatnich 30 dni przed badaniem, chociaż raz upiło się 13,4% uczniów z młodszej kohorty i 24,3% ze starszej grupy wiekowej. W czasie całego życia ani razu nie upiło się tylko 67,9% uczniów młodszych i 40,9% uczniów starszych.

Palenie tytoniu jest zachowaniem mniej powszechnym. Chociaż raz w życiu paliło 38,6% pierwszoklasistów i 56,1% uczniów ze starszej grupy. W czasie ostatnich 30 dni przed badaniem paliło 21,0% uczniów z grupy młodszej i 30,0% ze starszej.

Palenie tytoniu jest obecnie podobnie rozpowszechnione wśród dziewcząt, jak wśród chłopców. Picie napojów alkoholowych jest nieznacznie bardziej rozpowszechnione wśród chłopców, niż wśród dziewcząt, chociaż niektóre wskaźniki picia są już takie same.

Jeszcze rzadziej zdarza się przyjmowanie leków uspokajających lub nasennych bez przepisu lekarza. Takie doświadczenia, chociaż raz w życiu, stały się udziałem 17,9% uczniów z młodszej kohorty i 20,7% ze starszej kohorty.

Sięganie po te leki jest bardziej rozpowszechnione wśród dziewcząt niż wśród chłopców.

Wyniki badania wskazują na znacznie niższy poziom rozpowszechnienia używania substancji nielegalnych, niż legalnych, zwłaszcza alkoholu i tytoniu. Większość badanych nigdy po substancje nielegalne nie sięgała. Wśród tych, którzy mają za sobą takie doświadczenia większość stanowią osoby, które co najwyżej eksperymentowały z marihuaną lub haszyszem. Chociaż raz, w ciągu całego życia, używało tych substancji 16,9% młodszych uczniów i 33,1% starszych uczniów. Na drugim miejscu pod względem rozpowszechnienia używania substancji nielegalnych wśród uczniów klas pierwszych jest amfetamina (4,2%), a wśród uczniów szkół wyższego poziomu – także amfetamina (4,5%).

Aktualne, okazjonalne używanie substancji nielegalnych, czego wskaźnikiem jest używanie w czasie ostatnich 12 miesięcy, także stawia przetwory konopi na pierwszym miejscu pod względem rozpowszechnienia. W klasach pierwszych używa tych środków ponad 14,5% uczniów, w klasach trzecich – 23,7%.

W czasie ostatnich 30 dni przed badaniem 8,0% pierwszoklasistów i 10,7% uczniów trzecioklasistów używało marihuany lub haszyszu.

Zarówno eksperymentowanie z substancjami nielegalnymi, jak ich okazjonalne używanie jest bardziej rozpowszechnione wśród chłopców niż wśród dziewcząt.

Do problemowych użytkowników marihuany lub haszyszu, zidentyfikowanych przy pomocy testu przesiewowego, zaliczyć można 5,0% pierwszoklasistów oraz 6,0% uczniów ze starszej kohorty.

Rozpowszechnienie używania nowych substancji psychoaktywnych, czyli tzw. „dopalaczy” jest niższe niż przetworów konopi. Wśród pierwszoklasistów 6,6%, a wśród starszych uczniów 6,1% używało kiedykolwiek tych substancji. Odsetek

pierwszoklasistów, którzy sięgali po „dopalacze” w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem wyniósł 3,9%. W starszej kohorcie takich uczniów było 2,8%. Używanie nowych substancji psychoaktywnych jest bardziej rozpowszechnione wśród chłopców niż wśród dziewcząt.

Uwagę zwraca wysoki poziom dostępności napojów alkoholowych przejawiający się w ocenach respondentów. Na tym tle dostępność substancji nielegalnych jest oceniana niżej. Spośród substancji nielegalnych najwyżej oceniana jest dostępność przetworów konopi.

Badani narażeni są przede wszystkim na oferty napojów alkoholowych, spośród substancji nielegalnych uczniom najczęściej proponowane są przetwory konopi oraz alkohol produkowany nielegalnie domowym sposobem.

Większość młodzieży jest dobrze zorientowana w zakresie ryzyka szkód zdrowotnych i społecznych związanych z używaniem substancji psychoaktywnych. O stopniu ryzyka, według ocen respondentów, decyduje bardziej nasilenie używania, niż rodzaj substancji.

Oczekiwania wobec alkoholu oraz marihuany i haszyszu formułowane przez młodzież szkolną odwołują się w większym stopniu do pozytywnych konsekwencji niż ewentualnych szkód.

Okolo jedna czwarta uczniów grała, chociaż raz w życiu, w gry hazardowe, tj. takie gdzie stawia się pieniądze i można je wygrać. W czasie ostatnich 30 dni takie zachowanie zadeklarowało 12,5% uczniów klas pierwszych i 25,4% uczniów klas trzecich. Można szacować, że ok. 2-3% młodzieży może być zagrożonych hazardem problemowym.

Porównanie wyników badania z 2024 r. z wynikami wcześniejszych badań w zakresie picia alkoholu przez młodzież wykazuje kontynuację trendu spadkowego zapoczątkowanego w 2007 r.

Trochę inaczej rzecz się ma z substancjami nielegalnymi. Wskaźniki używania przetworów konopi dopiero w 2019 r. przełamały wcześniejszy trend wzrostowy. W 2024 r. notujemy znaczący spadek.

Inne wskaźniki problemu marihuany i haszyszu, takie jak dostępność tych substancji, czy zasięg używania ich w otoczeniu badanych wykazują podobne tendencje jak

rozpowszechnienie używania. Potwierdza to tezę o zahamowaniu trendu wzrostowego problemu przetworów konopi wśród młodzieży szkolnej.

W zakresie wskaźników picia alkoholu i palenia tytoniu obserwowano proces zacierania się różnic związanych z płcią, który doprowadził do zrównania kilku wskaźników używania tych substancji przez dziewczęta i chłopców.

Zmiany w rozpowszechnieniu używania przetworów konopi wśród chłopców i dziewcząt nie układają się w tak czytelną tendencję, chociaż tu również można zaobserwować lekkie zmniejszenie się różnic między chłopcami, a dziewczętami, przynajmniej w stosunku do 1995 r.

W obszarze oceny ryzyka związanego z używaniem przetworów konopi do 2019 r. obserwowaliśmy trend spadkowy odsetków badanych przypisujących ich używaniu duże ryzyko. Ten niekorzystny trend w 2024 r. uległ odwróceniu. Inaczej jest w obszarze napojów alkoholowych – odsetki respondentów skłonnych wiązać duże ryzyko z piciem już w 2019 r. uległy zwiększeniu. W 2024 r. notujemy dalszy wzrost.

W zakresie ocen dostępności napojów alkoholowych odnotować trzeba powolną, ale konsekwentną, pozytywną tendencję zmniejszania się odsetków uczniów określających swój dostęp jako bardzo łatwy. Podobnie dzieje się też z tytoniem. Ponadto zmniejszają się też odsetki uczniów dokonujących zakupów takich napojów alkoholowych jak piwo czy wódka.

Rozpowszechnienie używania nowych substancji psychoaktywnych, czyli tzw. „dopalaczy” wykazywało od 2015 r. do 2019 r. trend spadkowy, który w 2024 r. uległ zahamowaniu. Wprawdzie zmniejszają się odsetki respondentów otrzymujących propozycje zakupu, otrzymania, bądź użycia tych substancji, a także wysoko oceniających ich dostępność, to jednak w 2024 r. przestały rosnać frakcje respondentów przypisujących duże ryzyko regularnemu używaniu „dopalaczy”, a w przypadku eksperymentowania z tymi substancjami notujemy nawet spadek.

WPROWADZENIE

Idea paneuropejskiej współpracy w badaniach szkolnych na temat używania substancji psychoaktywnych powstała wśród badaczy tej problematyki skupionych wokół Rady Europy (Co-operation Group to Combat Drug Abuse and Illicit Trafficking in Drugs - Pompidou Group). Sprowadza się ona do uzgodnienia i na ile to możliwe wystandaryzowania metodologicznych warunków badań w różnych krajach, tak aby ich wyniki uczynić maksymalnie porównywalnymi. Badania zainicjowane przez tę grupę przyjęły formę wieloletniego programu badawczego zatytułowanego: „European School Survey Project on Alcohol and Drugs” (ESPAD) i prowadzone są co cztery lata według tych samych wystandaryzowanych technik, co umożliwia porównywalność nie tylko w przestrzeni ale i w czasie (Hibell, B., Guttormsson, U., Ahlström, S., et al. 2012). Polska włączając się do tego projektu uzyskała możliwość śledzenia zarówno rozmiarów zjawiska jak i jego trendów rozwojowych na szerokim tle sytuacji w Europie i w poszczególnych jej krajach.

ESPAD jest pierwszym europejskim badaniem spełniającym warunki międzynarodowej porównywalności i jednocześnie podjętym z intencją śledzenia trendu w zakresie używania substancji przez młodzież szkolną. Badanie ESPAD zrealizowano już ośmiokrotnie: w 1995 r. w 1999 r., 2003 r., w 2007 r., w 2011 r., w 2015 r., w 2019 r. oraz obecnie w 2024 r. na próbach losowych uczniów w wieku 15-16 lat. Opcjonalnie w niektórych krajach badanie obejmuje także dodatkową kohortę uczniów w wieku 17-18 lat. W 1995 r. badanie przeprowadzono w 26 krajach europejskich, w 2024 r. w badaniu uczestniczyły już 34 kraje naszego kontynentu. Przez wiele lat badanie koordynowane było na poziomie europejskim przez szwedzki ośrodek badań nad alkoholem i narkotykami (the Swedish Council for Information on Alcohol and Other Drugs – CAN) ze Sztokholmu. Obecnie rolę koordynatora spełnia włoski ośrodek badawczy (the National Research Council of Italy – CNR) z Padwy przy współpracy z the European Union Drugs Agency (EUDA), powstałej z przekształcenia w dn. 2.07.2024 r. the European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (EMCDDA). EUDA wspiera ESPAD, bowiem to badanie dostarcza danych w zakresie jednego z pięciu kluczowych wskaźników, tj. używania narkotyków w populacji generalnej.

Polska uczestniczyła w badaniu ESPAD nieprzerwanie, od początku, czyli od 1995 r., obejmując nim także kohortę starszych uczniów.

Jak pokazały wyniki dotychczasowych badań ogólnopolskich, picie alkoholu przez młodzież stało się niemal statystyczną normą. Używanie substancji nielegalnych stawało się coraz bardziej widocznym problemem. Pod względem rozpowszechnienia używania leków uspokajających i nasennych bez przepisu lekarza polskie piętnasto-szesnastolatki plasowały się na pierwszym miejscu w Europie. Wszystkie te napawające niepokojem zjawiska podlegają dynamice, stąd potrzeba monitorowania. Istotną cechą problemu używania substancji psychoaktywnych przez młodzież jest jego nierównomierna dystrybucja na terenie kraju. Generalnie problem ten bardziej rozpowszechniony jest w wielkich miastach (Sierosławski 2007a, 2007b; Moskaiewicz et al 2008). Na zróżnicowania związane ze stopniem urbanizacji nakładają się zróżnicowania regionalne. Zarówno ogólna strategia zapobiegawcza, jak konkretne działanie profilaktyczne podejmowane zarówno w skali kraju, jak też na poziomie regionalnym i lokalnym wymagają wiedzy o rozmiarach i trendach w rozwoju zjawiska, stąd potrzeba podejmowania badań także w skali lokalnej i regionalnej. Wyniki badań ogólnopolskich mogą okazać się nie najlepszym przybliżeniem lokalnego obrazu zjawiska. Dlatego do ogólnopolskich badań ESPAD dołączyło się ze swoimi próbami kilka województw i miast.

CEL BADANIA

Badanie miało na celu przede wszystkim pomiar natężenia zjawiska używania przez młodzież substancji psychoaktywnych. Podstawowymi pytaniami badawczymi były zatem pytania o liczby młodych ludzi, którzy mieli doświadczenia z tego typu substancjami oraz o stopień nasilenia tych doświadczeń. Celem badania była również próba identyfikacji i pomiaru czynników wpływających na rozmiary zjawiska, zarówno po stronie popytu jak podaży. W badaniu poruszono zatem takie kwestie, jak dostępność substancji psychoaktywnych, zarówno w wymiarze fizycznym jak psychologicznym, gotowość do podjęcia prób z tymi środkami, przekonania na temat ich szkodliwości, doświadczenia w zakresie problemów związanych z ich używaniem.

Wszystkie te kwestie zostały poddane pomiarowi ilościowemu w celu dokonania oszacowań dla młodzieży całego kraju i porównania z wynikami badań ESPAD z 1995 r., 1999 r., 2003 r., 2007 r., 2011 r., 2015 r. i 2019 r.

POPULACJA I PRÓBA

Założono objęcie badaniem dwóch kohort młodzieży – młodzież urodzoną w 2008 roku (wiek: 15-16 lat w momencie badania) i 2006 r. (wiek: 17-18 lat w momencie badania). Podejście kohortowe, przy zdefiniowaniu kohorty przez rok urodzenia, podyktowane było względami międzynarodowej porównywalności. Przy silnym zróżnicowaniu systemów szkolnych w Europie rok urodzenia jest jedynym wspólnym kryterium zapewniającym porównywalność badanych populacji. Założono, że 95% tej młodzieży uczęszcza do szkół średnich, w większości do pierwszych i trzecich klas (licea ogólnokształcące, technika, zasadnicze szkoły zawodowe). W związku z tym losowa próba badawcza została pobrana spośród młodzieży szkolnej z tych typów szkół i poziomów klas.

Schemat losowania przewidywał równomierny rozkład próby w kraju przy maksymalnym jej rozproszeniu. Operatem losowania była lista szkół MEN zawierająca informacje o liczbie klas w każdej ze szkół. Jednostką losowania była klasa szkolna, próba miała, zatem charakter klastrowo-warstwowy. Schemat doboru zakładał losowy dobór dwustopniowy. Najpierw losowano szkoły, a następnie klasy. Szkoły były losowane z prawdopodobieństwami proporcjonalnymi do ich wielkości, tak, aby wszyscy uczniowie mieli jednakowe szanse znalezienia się w próbie, niezależnie od wielkości szkoły, z której pochodzą. W klasach badaniu poddawano wszystkich obecnych w tym czasie uczniów, niezależnie od roku urodzenia.

Badania zrealizowano w 383 klasach pierwszych oraz w 431 klasach trzecich. Odmówiło udziału w badaniu 36 szkół. W badanych klasach pierwszych 26,8% uczniów nie uczestniczyło w badaniu. Analogiczny odsetek w klasach trzecich wyniósł 23,5%.

Próba ogólnopolska liczyła 3185 uczniów pierwszych klas oraz 3301 uczniów klas trzecich. Wśród pierwszoklasistów 49,8% stanowiły dziewczęta, zaś 50,2% - chłopcy. W grupie uczniów trzecich klas było 53,5% dziewcząt oraz 46,5% chłopców.

Zastosowana w badaniu wielkość próby przy opisanej wyżej metodzie jej losowania pozwala na uzyskanie reprezentatywności statystycznej nie tylko na poziomie badanych kohort, ale także osobno dla dziewcząt i chłopców w ramach każdej kohorty.

Wyniki prezentowane w raporcie obejmują wszystkich uczniów wylosowanych klas pierwszych i trzecich. Na potrzeby porównań międzynarodowych eliminowani z próby są

uczniowie spoza rocznika urodzonych w 2008 r. Stąd wyniki prezentowane w raportach krajowych zwykle odbiegają od wyników publikowanych w raportach europejskich. Na potrzeby śledzenia trendów na poziomie kraju badane populacje definiowane są poprzez uczęszczanie do pierwszych lub trzecich klas szkół średnich.

PROCEDURA BADAWCZA

Badanie zostało realizowane metodą ankiety audytoryjnej przez zespół ankieterów rekrutujący się spoza systemu oświaty i wychowania. Jako ankieterzy byli zatrudniani przede wszystkim ludzie młodzi, głównie studenci, o łatwym kontakcie z młodzieżą szkolną. Ankieterzy zostali przeszkoleni oraz wyposażeni w szczegółową pisemną instrukcję. Do ich zadań, poza przeprowadzeniem badania w klasie, należało przygotowanie raportu zawierającego, obok opisu realizacji badania, informacje o klasie oraz o uczniach nieobecnych w trakcie badania. Praca ankieterów była wyrywkowo kontrolowana przez koordynatorów.

Nawiązanie kontaktu z wylosowanymi szkołami należało do obowiązków ankietera. Udział szkoły w badaniu negocjowany był także bezpośrednio przez ankietera. Badanie uzyskało wsparcie Ministra Edukacji Narodowej, którego pismo w tej sprawie zostało przekazane za pośrednictwem kuratoriów do wylosowanych szkół.

Na wydruku próby każdy ankieter otrzymał informacje adresowe wylosowanej szkoły oraz numer wylosowanej klasy. W każdej szkole klasy każdego poziomu są w określony sposób uporządkowane. Do zadań ankietera należała identyfikacja wylosowanej klasy zestawiając obowiązujące w szkole uporządkowanie z wylosowanym numerem.

Jeśli wylosowana klasa była niedostępna (wycieczka, praktyki itp.), ankieterzy mogli spośród pozostałych klas wybrać klasę najbliższą numerem sięgając najpierw do klasy o niższym numerze, a gdyby takiej nie było – to o wyższym.

W procedurze badania położono bardzo duży nacisk na zapewnienie respondentom maksimum poczucia bezpieczeństwa oraz pełnej anonimowości. Służyły temu:

- wymóg nieobecności nauczyciela w klasie w trakcie badania,

- reguły postępowania ankietera (np. nie mógł on chodzić po klasie i zaglądać uczniom w kwestionariusze),
- specjalna procedura zwrotu wypełnionego kwestionariusza polegająca na umieszczeniu go przez ucznia w kopercie, a następnie zaklejeniu jej.

Uczniowie w instrukcji otrzymali zapewnienie o pełnej anonimowości badań, zarówno na poziomie pojedynczych uczniów, jak również całej szkoły. Oznacza to, że tajemnicą objęte są również wyniki na poziomie szkół.

Badania terenowe w większości zrealizowano w maju i czerwcu 2024 r., dokończono zaś na jesieni tego roku.

Czas realizacji badania w klasie szkolnej wynosił średnio 44 minuty, przy medianie 45 minut.

Zdaniem ankieterów uczniowie w większości potraktowali badania poważnie, a proces zbierania danych przebiegał bez zakłóceń. Według ocen ankieterów pytania kwestionariusza nie sprawiały respondentom większych trudności.

Ankieterzy po sprawdzeniu kompletności materiałów przekazywali je do Instytutu za pośrednictwem instruktorów lokalnych. Ankiety po zarejestrowaniu zostały poddane procedurze sprawdzenia. Następnie założono i zweryfikowano zbiór danych. Obliczenia wyników badania zostały wykonane za pomocą pakietu statystycznego SPSS for Windows.

WYNIKI

Prezentację wyników rozpoczniemy od rozpowszechnienia używania różnych substancji psychoaktywnych: najpierw tytoniu, potem napojów alkoholowych a w końcu pozostałych środków, w tym nielegalnych. Następnie przytoczymy wyniki odnoszące się do problemów, jakich doświadcza młodzież w związku z używaniem substancji. Następnie zajmiemy się kwestią dostępności poszczególnych substancji. W dalszej kolejności omówimy opinie o szkodliwości używania poszczególnych substancji oraz oceny badanych odnoszące się do rozmiarów sięgania po nie, w ich najbliższym otoczeniu. Następnie zobaczymy, jaki stosunek do używania substancji przez uczniów mają ich rodzice, a także jak postrzegana jest przez uczniów profilaktyka szkolna.

Palenie tytoniu

Rozpowszechnienie palenia tytoniu było badane w dwóch wymiarach czasowych - całego życia respondenta oraz ostatnich 30 dni przed badaniem. Pierwszy z nich pozwala na ustalenie zasięgu zjawiska eksperymentowania z tą substancją, tzn. podejmowania prób palenia tytoniu. Drugi przydatny jest do uchwycenie rozmiarów grupy aktualnie palących, a także palących okazjonalnie lub regularnie.

Dane na temat doświadczeń z paleniem tytoniu zebranych na przestrzeni całego życia zawiera tabela 1.

W czasie całego życia, jakiegokolwiek doświadczenia z paleniem miało 38,6% uczniów klas pierwszych i 56,1% uczniów klas trzecich.

Tabela 1. Palenie tytoniu kiedykolwiek w życiu (odsetki badanych)

poziom klasy		2003	2007	2011	2015	2019	2024
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nigdy nie palił	33,3	46,9	42,8	43,8	50,1	61,4
	Pałił chociaż raz	66,7	53,1	57,2	56,2	49,9	38,6
Starsza kohorta (17-18 lat)	Nigdy nie palił	22,7	32,1	29,1	28,5	34,5	43,9
	Pałił chociaż raz	77,3	67,9	70,9	71,5	65,5	56,1

Porównanie wyników z 2024 r. z wynikami z lat 2003, 2007, 2011, 2015 i 2019 r. wskazywało na spadek odsetka uczniów, którzy mieli doświadczenia z paleniem tytoniu w ostatnich dziewięciu latach, po stabilizacji w poprzednich czterech latach. W latach 2007-2011 notowaliśmy wzrost, zaś w latach 2003-2007 spadek rozpowszechniania doświadczeń z paleniem tytoniu.

Palenie tytoniu jest zróżnicowane ze względu na płeć badanych (tabele 2 i 3).

Odsetki uczniów, którzy podejmowali próby z paleniem, są podobne wśród chłopców, jak wśród dziewcząt. Prawdliwość ta obowiązuje w obu badanych kohortach.

Pytanie o palenie tytoniu zadano po raz pierwszy w 2003 r. Podówczas rozpowszechnienie tego zjawiska było wyższe wśród chłopców niż wśród dziewcząt. W 2007 r. spadek odsetków badanych, którzy kiedykolwiek podejmowali próby palenia tytoniu był silniejszy u chłopców niż u dziewcząt. W efekcie różnice wartości tych wskaźników między chłopcami dziewczętami uległy zmniejszeniu. W 2011 r. wzrost wartości tych wskaźników u chłopców wykazał większą dynamikę, co doprowadziło do wzrostu różnic, zaś w 2015 r. ponownie wskaźniki dla chłopców i dla dziewcząt uległy zbliżeniu. W kolejnych latach wzrost u dziewcząt przewyższał wzrost u chłopców.

Tabela 2. Palenie tytoniu kiedykolwiek w życiu przez chłopców (odsetki badanych)

poziom klasy		2003	2007	2011	2015	2019	2024
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nigdy nie palił	28,4	45,0	38,7	42,3	49,7	61,8
	Palił chociaż raz	71,6	55,0	61,3	57,7	50,3	38,2
Starsza kohorta (17-18 lat)	Nigdy nie palił	20,3	32,0	24,9	27,4	36,0	45,0
	Palił chociaż raz	79,7	68,0	75,1	72,6	64,0	55,0

Tabela 3. Palenie tytoniu kiedykolwiek w życiu przez dziewczęta (odsetki badanych)

poziom klasy		2003	2007	2011	2015	2019	2024
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nigdy nie palił	37,9	48,8	46,9	45,5	50,3	61,0
	Palił chociaż raz	62,1	51,2	53,1	54,5	49,7	39,0
Starsza kohorta (17-18 lat)	Nigdy nie palił	25,3	32,5	33,5	29,5	33,1	42,9
	Palił chociaż raz	74,7	67,5	66,5	70,5	66,9	57,1

W czasie ostatnich 30 dni przed badaniem paliło 21,0% piętnasto-szesnastolatków i 30,0% siedemnasto-osiemnastolatków (tabela 4).

Tabela 4. Palenie tytoniu w czasie ostatnich 30 dni (odsetki badanych)

poziom klasy		2003	2007	2011	2015	2019	2024
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nie	67,9	78,3	70,2	73,6	77,0	79,0
	Mniej niż 1 papieros na tydzień	6,7	6,4	8,2	7,9	7,9	9,2
	Mniej niż 1 papieros dziennie	4,0	2,7	4,1	4,0	3,1	3,4
	1-5 papierosów dziennie	10,2	5,8	8,2	7,7	6,1	4,5
	6-10 papierosów dziennie	6,2	3,5	5,3	3,5	3,0	1,3
	11-20 papierosów dziennie	3,0	1,8	2,4	1,8	1,7	0,7
	Więcej niż 20 papierosów dziennie	2,0	1,5	1,7	1,5	1,3	1,8
Starsza kohorta (17-18 lat)	Nie	55,7	65,0	58,1	58,3	64,5	70,0
	Mniej niż 1 papieros na tydzień	6,9	8,0	9,8	10,4	10,9	14,2
	Mniej niż 1 papieros dziennie	3,9	3,5	4,9	5,5	5,8	4,0
	1-5 papierosów dziennie	11,3	10,8	11,1	11,7	9,3	6,6
	6-10 papierosów dziennie	12,7	6,9	9,0	7,9	4,7	2,3
	11-20 papierosów dziennie	7,0	4,1	5,0	4,4	3,4	1,4
	Więcej niż 20 papierosów dziennie	2,4	1,7	2,1	1,9	1,4	1,5

Wśród badanych, notujemy znaczne zróżnicowanie pod względem nasilenia palenia. Respondenci ze starszej kohorty w większym odsetku niż młodsi uczniowie zaliczali się do grupy palących rzadziej niż raz dziennie (12,6% uczniowie z młodszej kohorty i 18,2% uczniowie ze starszej kohorty). Odsetki palących codziennie w ilości przekraczającej 10 papierosów dziennie w obu kohortach są podobne (wśród młodszej młodzieży – 2,5%, a wśród młodzieży ze starszych klas – 2,9%).

W 2007 r. odsetki uczniów palących w czasie ostatnich 30 dni wyraźnie spadły w stosunku do 2003 r. W grupie uczniów klas pierwszych zmniejszyło się także rozpowszechnienie codziennego palenia w ilości, co najmniej 10 papierosów w ciągu doby. W 2011 r. rozpowszechnienie palenia w czasie ostatnich 30 dni wzrosło w obu badanych grupach. Od tego czasu w starszej grupie obserwujemy trend spadkowy tego wskaźnika. W młodszej grupie natomiast spadek nastąpił dopiero w 2019 r. W latach 2007-2019 rozpowszechnienie palenia ponad 10 papierosów dziennie w czasie ostatnich 30 dni, w obu grupach, nie ulegało większym zmianom.

Rozpowszechnienie aktualnego palenia okazało się być niezależne od płci zarówno wśród młodszej, jak i wśród starszej młodzieży (tabele 5 i 6).

W klasach pierwszych przynajmniej raz w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem paliło 20,9% chłopców oraz tyle samo dziewcząt. Codzienne palenie w ilościach przekraczających 10 papierosów dziennie deklarowało 3,1% chłopców i 1,9% dziewcząt.

W klasach trzecich w czasie ostatnich 30 dni paliło 29,8% chłopców oraz 30,1% dziewcząt. Odsetki palących codziennie ponad 10 papierosów wynoszą dla chłopców 4,1% i dla dziewcząt 1,8%.

Porównanie wyników z 2007 r. z wynikami z 2003 r. w zakresie palenia tytoniu w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem wykazało spadek wartości wskaźników zarówno wśród dziewcząt jak i wśród chłopców, tyle, że wśród tych ostatnich był on silniejszy. W efekcie odsetek palących chłopców, podówczas uczących się w trzecich klasach gimnazjów, był już tylko o 16% większy niż analogiczny odsetek dziewcząt, podczas gdy w 2003 r. był większy o 35%. W drugich klasach szkół ponadgimnazjalnych odsetek palących w grupie chłopców był już tylko o 6% większy niż w grupie dziewcząt.

**Tabela 5. Palenie tytoniu w czasie ostatnich 30 dni wśród chłopców
(odsetki badanych)**

poziom klasy		2003	2007	2011	2015	2019	2024
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nie	63,3	76,8	68,8	73,6	77,1	79,1
	Mniej niż 1 papieros na tydzień	6,6	6,4	7,0	7,4	7,3	8,4
	Mniej niż 1 papieros dziennie	3,7	2,5	4,0	3,9	2,3	3,4
	1-5 papierosów dziennie	11,4	5,7	8,1	7,5	5,3	4,3
	6-10 papierosów dziennie	8,3	4,5	6,7	3,7	3,8	1,7
	11-20 papierosów dziennie	4,2	2,3	3,2	2,1	2,4	0,9
	Więcej niż 20 papierosów dziennie	2,6	1,7	2,2	1,8	1,9	2,2
Starsza kohorta (17-18 lat)	Nie	52,4	64,0	54,1	56,8	65,5	70,2
	Mniej niż 1 papieros na tydzień	6,2	7,0	10,0	8,9	9,8	12,0
	Mniej niż 1 papieros dziennie	3,2	2,6	4,5	4,5	5,8	4,1
	1-5 papierosów dziennie	10,9	10,4	11,0	10,7	8,6	6,8
	6-10 papierosów dziennie	13,4	8,6	10,2	9,7	5,1	2,7
	11-20 papierosów dziennie	10,4	5,3	7,4	6,6	3,5	2,0
	Więcej niż 20 papierosów dziennie	3,3	2,2	2,7	2,7	1,8	2,1

**Tabela 6. Palenie tytoniu w czasie ostatnich 30 dni wśród dziewcząt
(odsetki badanych)**

poziom klasy		2003	2007	2011	2015	2019	2024
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nie	72,6	80,1	71,5	73,7	77,0	79,1
	Mniej niż 1 papieros na tydzień	6,8	6,4	9,4	8,4	8,4	10,0
	Mniej niż 1 papieros dziennie	4,3	2,7	4,2	4,2	3,8	3,4
	1-5 papierosów dziennie	9,0	5,8	8,3	7,8	6,7	4,6
	6-10 papierosów dziennie	4,1	2,4	3,9	3,4	2,3	1,0
	11-20 papierosów dziennie	1,7	1,4	1,5	1,5	1,1	0,4
	Więcej niż 20 papierosów dziennie	1,4	1,2	1,2	1,1	0,7	1,5
Starsza kohorta (17-18 lat)	Nie	59,3	66,2	62,3	59,5	63,8	69,9
	Mniej niż 1 papieros na tydzień	7,6	8,9	9,5	11,8	11,9	16,0
	Mniej niż 1 papieros dziennie	4,6	4,2	5,3	6,3	5,9	4,0
	1-5 papierosów dziennie	11,7	11,3	11,2	12,5	9,9	6,3
	6-10 papierosów dziennie	12,1	5,4	7,7	6,2	4,3	1,9
	11-20 papierosów dziennie	3,3	3,0	2,4	2,5	3,2	0,9
	Więcej niż 20 papierosów dziennie	1,4	1,1	1,5	1,1	1,0	0,9

W latach 2007 - 2011 zmiany przybrały przeciwny kierunek. Wzrosły odsetki palących chłopców i dziewcząt, przy czym u tych pierwszych wzrost był silniejszy. W konsekwencji różnice między chłopcami i dziewczętami w rozpowszechnieniu palenia wzrosły. Wszystkie przytoczone wskaźniki wskazywały na zahamowanie procesu wyrównywania się rozpowszechnienia używania tytoniu wśród chłopców i wśród dziewcząt. W 2015 r. obserwujemy powrót do tej tendencji, ponownie za sprawą silniejszego spadku u chłopców niż u dziewcząt. W latach 2019 i 2024 tendencja ta znalazła kontynuację.

W 2019 roku po raz pierwszy zapytano uczniów o używanie e-papierosów. Dane na ten temat zestawiono w tabeli 7.

Używanie e-papierosów okazało się bardziej rozpowszechnione wśród uczniów ze starszej kohorty, zarówno, jeśli chodzi o używanie kiedykolwiek w życiu (odpowiednio 69,5% i 56,7%), jak i o ostatnie 30 dni przed badaniem (odpowiednio 50,9% i 37,2%).

W porównaniu z 2019 r. w obu kohortach wzrosły odsetki badanych, którzy używali e-papierosów w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem, a ponadto w starszej kohorcie wzrosło także rozpowszechnianie używania ich kiedykolwiek w życiu.

Tabela 7. Używanie e-papierosów kiedykolwiek w życiu oraz w czasie ostatnich 30 dni (odsetki badanych)

Kohorta		2019	2024
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Kiedykolwiek w życiu	56,3	56,7
	W czasie 30 dni przed badaniem	30,3	37,2
Starsza kohorta (17-18 lat)	Kiedykolwiek w życiu	64,8	69,5
	W czasie 30 dni przed badaniem	36,5	50,9

W młodszej kohorcie nie notujemy zróżnicowania rozpowszechnianie używania e-papierosów ze względu na płeć (tabela 8).

W starszej kohorcie natomiast wyższy odsetek dziewcząt, niż chłopców deklaruje używanie e-papierosów, zarówno kiedykolwiek w życiu, jak i w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem.

Inaczej było w 2019 r., w obu kohortach chłopcy, w wyższym odsetku niż dziewczęta, deklarowali używanie papierosów elektronicznych.

Tabela 8. Używanie e-papierosów kiedykolwiek w życiu oraz w czasie ostatnich 30 dni wg płci (odsetki badanych)

		2019		2024	
Kohorta		Chłopcy	Dziewczęta	Chłopcy	Dziewczęta
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Kiedykolwiek w życiu	59,6	53,1	55,7	57,8
	W czasie 30 dni przed badaniem	33,1	27,6	36,2	38,3
Starsza kohorta (17-18 lat)	Kiedykolwiek w życiu	67,6	62,1	67,1	71,5
	W czasie 30 dni przed badaniem	41,2	32,2	47,5	53,7

Innym, w Polsce rzadko spotykanym, produktem jest fajka wodna, dość rozpowszechniona w niektórych krajach europejskich.

Zgodnie z przewidywaniami używanie fajki wodnej badani deklarują w znacznie mniejszym odsetku, niż używanie e-papierosów (tabela 9).

Używanie fajki wodnej okazało się bardziej rozpowszechnione wśród uczniów ze starszej kohorty (18,9%) niż uczniów z młodszej kohorty (18,9%). Taką samą prawidłowość obserwowano w 2019 r. Od tego czasu w obu kohortach nastąpił spadek rozpowszechniania palenia fajki wodnej kiedykolwiek w życiu.

Tabela 9. Palenie fajki wodnej kiedykolwiek w życiu oraz w czasie ostatnich 30 dni (odsetki badanych)

Kohorta		2019	2024
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Kiedykolwiek w życiu	13,0	10,2
	W czasie 30 dni przed badaniem	3,3	2,7
Starsza kohorta (17-18 lat)	Kiedykolwiek w życiu	25,9	18,9
	W czasie 30 dni przed badaniem	5,1	3,9

W obu badanych kohortach wyższy odsetek chłopców niż dziewcząt deklarował palenie fajki wodnej (tabela 10), niezależnie od tego, czy pytano o doświadczenia z całego życia, czy też z ostatnich 30 dni przed badaniem. Porównanie wyników z 2024 r., z wynikami sprzed pięciu lat, wskazuje na spadek, zarówno wśród dziewcząt, jak i wśród chłopców.

Tabela 10. Palenie fajki wodnej kiedykolwiek w życiu oraz w czasie ostatnich 30 dni wg płci (odsetki badanych)

		2019		2024	
Kohorta		Chłopcy	Dziewczęta	Chłopcy	Dziewczęta
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Kiedykolwiek w życiu	16,1	10,1	12,6	7,8
	W czasie 30 dni przed badaniem	5,4	1,5	4,2	1,1
Starsza kohorta (17-18 lat)	Kiedykolwiek w życiu	31,6	20,5	21,6	16,5
	W czasie 30 dni przed badaniem	7,1	3,2	4,9	2,7

Picie napojów alkoholowych

Napoje alkoholowe są najbardziej rozpowszechnioną substancją psychoaktywną wśród młodzieży szkolnej, podobnie jak ma to miejsce w dorosłej części społeczeństwa. Próby picia ma za sobą 72,9% pierwszoklasistów i 91,3% uczniów trzecich klas (tabela 11).

W czasie ostatnich 12 miesięcy przed badaniem piło jakiekolwiek napoje alkoholowe 59,7% młodszych uczniów i 86,3% uczniów starszych. Warto zauważyć, że odsetki konsumentów alkoholu, definiowanych jako osoby, które piły jakikolwiek napój alkoholowy w czasie ostatnich 12 miesięcy przed badaniem, w przypadku uczniów młodszych, jeszcze w 2003 r. nie odbiegały znacznie od odsetków konsumentów stwierdzanych w badaniach na populacji osób dorosłych. Obecnie są one wyraźnie niższe.

Na tym tle nie dziwi wysoki odsetek konsumentów w klasach starszych - większość uczniów z tych klas w momencie badania była już pełnoletnia lub zbliżała się do wieku dorosłości. Nadal wysoki odsetek konsumentów alkoholu wśród pierwszoklasistów – głównie piętnasto-szesnastolatków powinien budzić niepokój spoglądając na rzecz, czy to z perspektywy zdrowia publicznego, czy norm prawnych.

Porównanie wyników odnoszących się do konsumpcji napojów alkoholowych w czasie ostatnich 12 miesięcy uzyskanych w 2015 r. z wynikami z wcześniejszych badań wskazywało na odmienne tendencje w obu badanych kohortach. Wśród uczniów w wieku piętnastu-szesnastu lat, po wzroście w latach 1995-2003, zaznaczył się trend spadkowy z wyraźnym nasileniem w 2015 r. W starszej kohorcie wskaźnik wzrósł tylko w 1999 r. i od tego czasu mieliśmy do czynienia ze stabilizacją. W 2019 r. w obu kohortach obserwujemy spadek, kontynuowany w 2024 r., w młodszej kohorcie nawet z większym nasileniem.

Chociaż w czasie ostatnich 21 lat w grupie pierwszoklasistów daje się zauważyć pozytywną tendencję, to abstynencja do osiemnastego roku życia, dla przeważającej większości nastolatków, wciąż stanowi aktualne wyzwanie.

Tabela 11. Picie napojów alkoholowych (odsetki badanych)

poziom klasy		1995	1999	2003	2007	2011	2015	2019	2024
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Kiedykółwiek w ȳciu	92,8	90,3	92,5	90,2	87,3	83,8	80,0	72,9
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	77,3	82,0	84,9	78,9	78,3	71,7	67,9	59,7
	W czasie 30 dni przed badaniem	50,4	61,1	65,8	57,3	57,6	48,6	46,7	39,1
Starsza kohorta (17-18 lat)	Kiedykółwiek w ȳciu	96,5	96,6	96,7	94,8	95,2	95,8	92,8	91,3
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	88,0	93,8	93,4	92,0	91,6	92,7	89,0	86,3
	W czasie 30 dni przed badaniem	65,6	78,1	78,9	79,5	80,4	82,3	76,1	73,3

Za wskaźnik względnę częstego używania alkoholu przyjęto picie w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem. Jakiekółwiek napoje alkoholowe w tym czasie piło 39,1% uczniów z grupy młodszej i 7,3% uczniów z grupy starszej. Trzeba przypomnieć, że badanie było realizowane w okresie, który nie obejmował świąt, karnawału, czy wakacji, które jak można przypuszczać szczególnie sprzyjają okazjom do picia.

Wyniki uzyskane w 2015 r. w zestawieniu z wynikami z 2011 r. wskazywały na znaczny spadek odsetka często pijących w młodszej kohorcie. Po raz pierwszy w historii badania ESPAD mniej niż połowa respondentów nie piła w czasie ostatnich 30 dni od momentu badania. W 2019 r. mieliśmy do czynienia ze stabilizacją tego odsetka, zaś w 2024 r. obserwujemy znaczący spadek. W starszej kohorcie, w latach 2011-2015, można było mówić o stabilizacji. W 2019 r. nastąpił wyraźny spadek kontynuowany w 2024 r.

W 2024 r. rozpowszechnienie picia alkoholu nie wykazuje zróżnicowania ze względu na płeć w przypadku większości wskaźników (tabele 12 i 13). Odmienne jest gdy w grę wchodzi picie w czasie ostatnich 12 miesięcy przed badaniem w młodszej kohorcie, gdzie obserwujemy wyższe rozpowszechnienie u dziewcząt. W starszej kohorcie także

zauważyć trzeba przewagę dziewcząt, ale w przypadku picia w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem.

W młodszej kohorcie w latach 1995-2003 zarówno wśród chłopców jak i wśród dziewcząt obserwujemy wzrost rozpowszechniania picia w czasie ostatnich 12 miesięcy przed badaniem, przy czym wśród dziewcząt był on silniejszy. W efekcie znaczna różnica między chłopcami i dziewczętami uległa zmniejszeniu. Od 2007 r. notujemy trend spadkowy, zarówno wśród chłopców jak i wśród dziewcząt, przy czym wśród tych drugich o większym nasileniu. W konsekwencji, już w 2015 r., różnica między chłopcami i dziewczętami niemal zanikła. W 2019 r. obserwujemy dalszy spadek zarówno w grupie dziewcząt jak i chłopców prowadzący do zrównania się rozpowszechnienia. W 2024 r. w przy niektórych wskaźnikach obserwujemy wyższe frakcje dziewcząt niż chłopców deklarujących picia napojów alkoholowych.

Tabela 12. Picie napojów alkoholowych wśród chłopców (odsetki badanych)

poziom klasy		1995	1999	2003	2007	2011	2015	2019	2024
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Kiedykolwiek w życiu	94,4	93,1	93,7	91,2	89,0	84,1	80,1	71,4
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	80,9	86,2	87,5	80,1	80,2	72,7	67,0	57,2
	W czasie 30 dni przed badaniem	55,5	68,4	71,5	60,4	62,3	50,2	46,0	38,9
Starsza kohorta (17-18 lat)	Kiedykolwiek w życiu	97,4	96,5	96,6	94,9	96,2	95,6	91,7	89,6
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	89,9	93,8	94,2	92,6	93,9	92,4	88,1	84,1
	W czasie 30 dni przed badaniem	72,8	82,5	84,6	82,9	84,9	83,0	76,5	71,6

Tabela 13. Picie napojów alkoholowych wśród dziewcząt (odsetki badanych)

poziom klasy		1995	1999	2003	2007	2011	2015	2019	2024
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Kiedykolwiek w życiu	91,2	87,6	91,4	89,2	85,6	83,3	79,8	74,4
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	73,8	78,0	82,5	77,8	76,5	70,7	68,7	62,2
	W czasie 30 dni przed badaniem	45,3	54,1	60,3	54,1	53,1	47,1	47,2	39,4
Starsza kohorta (17-18 lat)	Kiedykolwiek w życiu	95,6	96,8	96,9	94,6	94,2	96,0	93,8	92,8
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	86,3	93,8	92,6	91,4	89,2	92,9	89,9	88,4
	W czasie 30 dni przed badaniem	58,8	74,3	73,2	76,1	75,6	81,7	75,7	75,0

W badaniach z 1995 r. w starszym roczniku rozpowszechnienie picia w czasie ostatnich 12 miesięcy było większe u chłopców niż u dziewcząt. Lata 1995-1999 przyniosły większy wzrost rozpowszechnienia picia wśród dziewcząt niż wśród chłopców i w efekcie różnice związane z płcią zatarły się. Można powiedzieć, że starsze dziewczęta dogoniły chłopców pod względem tego wskaźnika. Od 2003 roku w grupie chłopców notujemy fluktuacje z lekką tendencją spadkową. W grupie dziewcząt natomiast do 2011 r. zaznacza się wyraźny trend spadkowy, zakończony w 2015 r. znacznym wzrostem.

W efekcie tych procesów różnica w rozpowszechnianiu picia między chłopcami i dziewczętami powiększająca się do 2011 r., już w 2015 r. uległa zatarciu. W 2024 r. także notujemy brak istotnych różnic związanych z płcią, lub nawet przewagę dziewcząt.

Dynamika rozpowszechnienia picia w czasie ostatnich 30 dni w każdej z kohort, w pewnym przybliżeniu, odpowiada dynamice analizowanego wcześniej wskaźnika picia w czasie ostatnich 12 miesięcy przed badaniem.

W starszej kohorcie odsetki chłopców, którzy pili w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem rosły do 2003 r., a następnie pozostawały względnie stabilne. W 2019 r. odnotować trzeba silny spadek. Analogiczne odsetki dziewcząt silnie wzrosły w 1999 r., postawały na niezmiennym poziomie do 2011 r., zaś w 2015 r. znacznie wzrosły. W 2019 r. notujemy spadek do poziomu z 2011 r. Przewaga chłopców pod względem rozpowszechniania uległa zmniejszeniu w 1999 r. i lekko fluktuowała do 2011 r., aby ulec zatarciu już w 2015 r.

Wyniki te zdają się wskazywać na kontynuację procesu wyrównywania różnic we wzorach picia między dziewczętami i chłopcami, który wiązać można z procesem emancypacji dziewcząt. Picie alkoholu w naszej kulturze, to raczej domena mężczyzn. Wśród dorosłych mieszkańców naszego kraju spotykamy wielokrotnie więcej niepijących kobiet, niż mężczyzn abstynentów. Wśród nastolatków proporcje te są niemal wyrównane.

Konsumpcję poszczególnych typów napojów alkoholowych prześledzimy na przykładzie doświadczeń alkoholowych zebranych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem (tabela 14).

Zarówno wśród piętnasto-szesnastolatków, jak wśród młodzieży starszej najwyższe odsetki konsumentów ma piwo, na drugim miejscu jest wódka a dopiero na trzecim wino. Każdy z trzech typów napojów jest bardziej popularny w klasach trzecich w porównaniu z klasami pierwszymi.

Tabela 14. Picie poszczególnych napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem (odsetki badanych)

poziom klasy		1995	1999	2003	2007	2011	2015	2019	2024
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Piwo	45,6	52,8	68,8	60,3	57,4	51,3	47,5	39,2
	Wino	32,8	24,4	23,7	22,6	26,0	21,1	24,7	19,9
	Wódka	29,9	25,0	36,7	30,3	40,7	33,1	33,0	30,7
Starsza kohorta (17-18 lat)	Piwo	55,9	66,2	78,6	78,8	78,1	78,9	72,2	63,5
	Wino	40,5	31,0	30,7	31,0	35,6	37,7	43,2	40,9
	Wódka	46,0	42,0	52,0	50,8	62,8	65,2	60,0	60,0

Wódkę pił, co najmniej raz w ciągu ostatnich trzydziestu dni, prawie co trzeci badany pierwszoklasista (30,7%) i znacznie więcej niż co drugi uczeń szkoły wyższego poziomu (60,0%). Picie piwa zdarzyło się w tym czasie większej części badanych, 39,2% pierwszoklasistów i 63,5% uczniów starszych. Wino piła prawie jedna piąta młodszej młodzieży (19,9%) objętej badaniem i ponad dwie piąte uczniów ze starszej grupy (40,9%).

W latach 1995-2003, zarówno wśród pierwszoklasistów, jak i trzecioklasistów obserwowaliśmy stały trend wzrostowy popularności piwa. W 2007 r. nastąpiło załamanie tej tendencji. W młodszej grupie uczniów odsetek spadł, w starszej zaś pozostał taki sam jak w 2003 r. Od 2011 r. wśród uczniów z młodszej kohorty utrzymuje się tendencja spadkowa, zaś w starszej grupie w latach 2011 - 2015 można było mówić o stabilizacji, następnie w 2019 r. obserwujemy spadek kontynuowany w 2024 r.

Odsetki pijących wino spadły w 1999 r. w stosunku do 1995 r. i aż do 2007 r. nie ulegały większym zmianom. W 2011 r. obserwowaliśmy ich lekki wzrost, zaś w 2015 r. w grupie piętnasto-szesnastolatków notowaliśmy spadek, zaś w grupie starszych uczniów dalszy wzrost. W 2019 r. w obu grupach nastąpił wzrost, zaś w 2024r. – spadek.

Odsetek pijących wódkę, po lekkim spadku w 1999 r., w 2003 r. istotnie wzrósł i to do poziomu większego niż w 1995 r. W kolejnych latach obserwowaliśmy nadal fluktuacje trendu. W 2011 r. nastąpił wyraźny wzrost popularności tego napoju, kontynuowany w 2015 r. w grupie uczniów starszych, podczas gdy w młodszej grupie nastąpił znaczny spadek. W 2019 r. w młodszej kohorcie nie nastąpiły żadne zmiany, natomiast w starszej – odsetek konsumentów uległ zmniejszeniu. Odwrotnie stało się w 2024 r. – w młodszej kohorcie notujemy spadek, zaś w starszej – stabilizację.

Wszystkie te zmiany, jakie odnotowano na przestrzeni ostatnich 29 lat nie zachwiały hierarchią popularności poszczególnych trunków.

Płeć wprowadza pewne różnice w obrazie popularności poszczególnych trunków, chociaż nie zmienia ich rankingu. W tabelach 15 i 16 zebrano dane o odsetkach chłopców i dziewcząt pijących każdy z trunków w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem.

W klasach pierwszych, zarówno wśród chłopców jak i wśród dziewcząt na pierwszym miejscu jest piwo potem wódka i na końcu wino. Podobnie jest w klasach starszych.

W obu grupach odsetki pijących piwo w czasie ostatnich 30 dni są wyższe wśród chłopców niż wśród dziewcząt.

W przypadku wina dziewczęta wyraźnie częściej niż chłopcy zaliczają się do pijących w czasie ostatnich 30 dni. Dotyczy to obu badanych kohort, chociaż w starszej kohorcie, różnice między dziewczętami i chłopcami są większe.

Tabela 15. Picie poszczególnych napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem wśród chłopców (odsetki badanych)

poziom klasy		1995	1999	2003	2007	2011	2015	2019	2024
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Piwo	58,2	59,3	76,0	64,7	62,2	53,6	47,7	41,2
	Wino	34,5	30,3	25,5	21,6	25,1	17,8	21,8	16,9
	Wódka	35,7	32,7	45,1	35,5	45,8	33,6	35,0	30,9
Starsza kohorta (17-18 lat)	Piwo	72,6	73,5	85,4	83,9	83,8	81,2	73,7	65,6
	Wino	38,7	32,8	31,4	28,5	32,4	29,2	35,2	29,6
	Wódka	54,1	51,2	60,4	59,8	69,1	68,4	63,1	62,0

Tabela 16. Picie poszczególnych napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem wśród dziewcząt (odsetki badanych)

poziom klasy		1995	1999	2003	2007	2011	2015	2019	2024
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Piwo	32,8	45,2	62,1	56,1	52,8	49,0	47,2	37,2
	Wino	31,0	16,9	21,9	23,1	26,8	24,3	27,5	22,9
	Wódka	24,2	14,9	28,7	25,5	35,8	32,7	31,0	30,5
Starsza kohorta (17-18 lat)	Piwo	39,7	59,3	71,7	73,9	72,1	76,9	70,7	61,9
	Wino	41,6	29,2	29,9	33,1	39,0	45,2	50,8	50,6
	Wódka	37,7	33,2	43,3	42,5	56,0	62,4	57,0	58,5

Jeszcze inaczej jest w przypadku wódki. W grupie pierwszoklasistów odsetek konsumentów tego napoju wśród chłopców i wśród dziewcząt jest niemal identyczny, natomiast w starszej kohorcie zaznacza się przewaga u chłopców.

Warto też dodać, że tendencje w dynamice popularności piwa, wina i wódki są podobne u chłopców i u dziewcząt. Jedynie w przypadku uczniów ze starszej kohorty, wzrost odsetków pijących wino w czasie ostatnich 30 dni, był wyraźnie wyższy u dziewcząt niż u chłopców.

Dane na temat stanu silnego upojenia alkoholem zestawiono w tabeli 17. Takiego stanu doświadczyła, chociaż raz w życiu, prawie jedna trzecia piętnasto-szesnastolatków (32,1%) i prawie dwie trzecie uczniów ze starszej grupy (59,1%). W czasie ostatnich 30 dni w stan silnego upicia wprowadziło się 13,4% uczniów klas pierwszych i 24,3% uczniów trzecich klas.

Tabela 17. Silne upicie się tzn. wypicie tyle, żeby np. zataczać się, bełkotać, nie pamiętać, co się działo (odsetki badanych)

poziom klasy		2011	2015	2019	2024
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Kiedykolwiek w życiu	44,5	36,9	33,3	32,1
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	33,2	27,6	26,2	25,8
	W czasie 30 dni przed badaniem	14,4	12,5	11,3	13,4
Starsza kohorta (17-18 lat)	Kiedykolwiek w życiu	65,7	64,4	56,6	59,1
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	47,6	46,9	44,0	46,9
	W czasie 30 dni przed badaniem	21,6	19,7	18,8	24,3

Porównanie wyników z 2024 r. z wcześniejszymi wynikami wskazuje na wyraźny spadek odsetków piętnasto-szesnastolatków, którzy upili się chociaż raz w życiu, oraz tych, którzy upili się chociaż raz w czasie ostatnich 12 miesięcy w 2015 r. w stosunku do 2011 r. Jedynie rozpowszechnienie upijania się w czasie ostatnich 30 dni nie uległo zmianie w tym czasie, w omawianej grupie. W 2019 r. odnotować trzeba dalszy spadek odsetka uczniów, którzy upili się kiedykolwiek w życiu oraz stabilizację pozostałych dwóch wskaźników. Wyniki z 2024 r. nie odbiegają znacząco od uzyskanych w 2019 r. W starszej kohorcie obserwujemy słaby trend spadkowy wszystkich trzech wskaźników. Warto jednak zauważyć, iż w 2019 r. nastąpiło wyraźne zmniejszenie się odsetka upijających się kiedykolwiek w życiu, zaś w 2024 r. wzrosła proporcja upijających się w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem. .

Wskaźniki silnego upijania się są zróżnicowane ze względu na płeć tylko w starszej kohorcie (tabele 18 i 19). Przybierają one wyższe wartości u chłopców niż u dziewcząt. W młodszej kohorcie odsetki upijających się chłopców i dziewcząt nie różnią się istotnie między sobą.

Tabela 18. Silne upicie się tzn. wypicie tyle, żeby np. zataczać się, bełkotać, nie pamiętać, co się działo — chłopcy (odsetki badanych)

poziom klasy		2011	2015	2019	2024
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Kiedykolwiek w życiu	47,1	38,1	33,0	31,1
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	35,3	29,0	26,7	25,0
	W czasie 30 dni przed badaniem	17,2	13,1	12,9	13,8
Starsza kohorta (17-18 lat)	Kiedykolwiek w życiu	74,3	69,0	59,0	60,1
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	56,4	52,2	46,6	48,5
	W czasie 30 dni przed badaniem	26,8	24,7	20,8	25,9

Tabela 19. Silne upicie się tzn. wypicie tyle, żeby np. zataczać się, bełkotać, nie pamiętać, co się działo – dziewczęta (odsetki badanych)

poziom klasy		2011	2015	2019	2024
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Kiedyskolwiek w życiu	42,0	35,7	33,5	33,1
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	31,3	26,3	25,8	26,5
	W czasie 30 dni przed badaniem	11,6	11,9	10,0	13,0
Starsza kohorta (17-18 lat)	Kiedyskolwiek w życiu	56,6	60,2	54,4	58,3
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	38,2	42,3	41,5	45,6
	W czasie 30 dni przed badaniem	15,9	15,2	16,8	23,0

Porównanie wyników uzyskanych w 2024 r. z wynikami wcześniejszych badań ujawnia odmienne zmiany w obu badanych kohortach. Wszystkie wskaźniki rozpowszechnienia upijania się wśród chłopców z młodszej kohorty do 2019 r. wykazywały trend spadkowy, podczas gdy wśród dziewcząt zmniejszało się tylko rozpowszechnienie upijania się kiedyskolwiek w życiu oraz w czasie ostatnich 12 miesięcy, zaś odsetki dziewcząt, które upiły się w czasie ostatnich 30 dni pozostawały bez zmian. W 2024 r. w grupie chłopców nie notujemy istotnych zmian w stosunku do 2019 r. Wśród dziewcząt jest podobnie, wszakże z jedną różnicą – zwiększył się odsetek dziewcząt, które upiły się w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem.

W starszej kohorcie także obserwujemy tendencje spadkowe wśród chłopców do 2019 r., natomiast wśród dziewcząt w 2015 r. zaznaczył się wzrost, zaś w 2019 r. spadek. Jedynie pod względem upijania się w czasie ostatnich 30 dni wśród dziewcząt można było mówić o stabilizacji. W 2024 r. zarówno wśród chłopców, jak i dziewcząt dominują wzrosty wskaźników.

Efektom prezentowanych powyżej zmian jest zmniejszenie się różnic między chłopcami, a dziewczętami ze starszej kohorty oraz ich niemal pełne zniwelowanie w młodszej kohorcie.

Niezależnie od samooceny badanych w kwestii upicia się, w badaniu przyjęto także obiektywną miarę nadmiernego spożycia przy jednej okazji. Taką miarą było 5 drinków lub więcej. W tabeli 20 zestawiono odsetki badanych, którym zdarzało się przekraczać tę miarę. Jeden drink był definiowany jako szklanka/butelka/puszka piwa (ok. pół litra), lub szklanka/butelka/puszka cydru (ok. 0,33 litra), lub szklanka/butelka alcopopsa (ok. 0,33 litra), lub kieliszek wina (ok. 15 cl), lub kieliszek wódki albo innego napoju spirytusowego (ok. 4 cl) względnie szklanka koktajlu alkoholowego.

Tabela 20. Picie nadmierne w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem (odsetki badanych)

poziom klasy		1999	2003	2007	2011	2015	2019	2024
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Ani razu	53,5	57,9	63,7	62,2	64,2	65,9	69,0
	1 raz	15,1	14,0	13,7	14,9	14,4	12,7	10,2
	2 razy	11,5	10,6	8,8	10,4	9,7	9,4	7,2
	3-5 razy	11,9	10,3	7,8	7,7	7,0	6,7	7,2
	6-9 razy	4,1	3,7	2,9	1,9	2,3	2,6	2,6
	10 lub więcej razy	4,0	3,4	3,1	2,8	2,4	2,6	3,8
Starsza kohorta (17-18 lat)	Ani razu	46,8	48,5	47,5	43,7	36,3	41,3	41,2
	1 raz	16,4	15,4	16,2	17,2	19,7	17,6	15,1
	2 razy	15,1	12,5	12,0	15,0	17,4	15,1	14,3
	3-5 razy	12,0	13,3	13,3	13,4	15,1	15,1	15,5
	6-9 razy	4,8	4,7	5,3	5,7	5,9	5,1	5,7
	10 lub więcej razy	4,9	5,7	5,7	5,1	5,6	5,8	8,2

Picie nadmierne w czasie ostatnich 30 dni, wedle tej definicji, stało się udziałem 31,0% pierwszoklasistów oraz 58,8% trzecioklasistów.

Warto zauważyć, że w młodszej grupie 13,7% badanych wypijało ponad 5 drinków przy jednej okazji, co najmniej co dziesięć dni. W starszej grupie takich uczniów było 29,4%.

Porównanie wyników z 2024 r. z wynikami z lat wcześniejszych wskazuje na powolne zmniejszanie się frakcji piętnasto-szesnastolatków, którzy chociaż raz w czasie ostatnich 30 dni wypili co najmniej 5 drinków pod rząd, oraz tych którzy pili, co najmniej 5 drinków dziennie częściej niż 2 razy w miesiącu. Ta tendencja trwała do 2019 r. W 2024 obserwujemy jej kontynuację, jeśli chodzi o pierwszy wskaźnik, zaś co do drugiego, to wskazać trzeba na stabilizację.

W starszej kohorcie do 2015 r. notowano przeciwną tendencję – oba wskaźniki wykazywały tendencję wzrostową. W 2019 r. pierwszy z tych wskaźników spadł, zaś drugi nie uległ zmianie, zaś w 2024 r. pierwszy pozostał na tym samym poziomie, natomiast drugi wzrósł.

Używanie innych substancji psychoaktywnych

Do szerokiej grupy innych niż alkohol i tytoń substancji psychoaktywnych należą takie substancje legalne jak leki przeciwbólowe i nasenne czy substancje wziewne oraz szeroka gama substancji nielegalnych. Pod pojęciem substancji nielegalnych rozumiemy tu substancje, których produkcja i obrót są czynami zabronionymi przez prawo. W języku publicystyki substancje te często nazywane są narkotykami.

W tabeli 21 zestawiono dane na temat rozpowszechniania używania tych substancji kiedykolwiek w życiu.

Wśród uczniów pierwszych klas na czele pod względem rozpowszechnienia eksperymentowania znajdują się leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza (17,9%), a na drugim miejscu marihuana i haszysz (16,9%). Wśród uczniów klas starszych na pierwszym miejscu znajdują się marihuana i haszysz (33,1%). Leki uspokajające i nasenne przyjmowane bez zalecenia lekarza ulokowały się na drugim miejscu (20,7%).

W młodszej grupie na trzecim miejscu znalazły się leki przeciwbólowe przyjmowane w celu odurzania się (9,9%), a na czwartym substancje wziewne (6,8%).

W starszej kohorcie na trzecim miejscu znajdują się także leki przeciwbólowe przyjmowane w celu odurzania się (8,6%), a na czwartym substancje wziewne (6,3%).

Wśród pierwszoklasistów, co najmniej, trzyprocentowe rozpowszechnienie osiągnęły jeszcze amfetamina (4,2%), LSD lub inne halucynogeny (4,0%), metamfetamina (3,9%), ecstasy (3,8%), kokaina (3,7%) oraz grzyby halucynogenne (3,6%).

Wśród starszych uczniów analogiczna lista środków, których używało kiedykolwiek w życiu, co najmniej 3% badanych, obejmuje ecstasy (4,0%), amfetaminę (4,5%), LSD lub inne halucynogeny (4,0%), grzyby halucynogenne (4,0%), metamfetamina (3,7%) oraz kokainę (3,1%).

Tabela 21. Używanie substancji kiedykolwiek w życiu (odsetki badanych)

poziom klasy		1995	1999	2003	2007	2011	2015	2019	2024
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Marihuana lub haszysz	10,1	15,1	19,2	15,7	24,3	25,0	21,4	16,9
	Substancje wziewne	10,4	9,1	9,3	8,2	8,7	11,2	8,6	6,7
	Leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza	18,5	18,3	17,3	15,6	15,5	17,0	15,1	17,9
	Leki przeciwbólowe w celu odurzania się	X	X	X	X	X	7,4	6,6	9,9
	Amfetamina	2,9	7,4	6,0	3,8	4,6	5,3	4,2	4,2
	Metamfetamina	X	X	X	X	X	3,6	3,0	3,9
	LSD lub inne halucynogeny	1,9	4,0	2,5	1,8	3,3	5,5	3,2	4,0
	Crack	0,5	1,0	1,6	0,9	2,1	2,6	1,4	2,7
	Kokaina	0,8	1,9	2,2	1,8	3,3	4,4	2,9	3,7
	Relevin	0,4	X	1,0	0,8	2,1	2,1	1,3	1,7
	Heroina	0,8	5,7	1,8	1,4	1,3	3,1	1,9	2,7
	Ecstasy	0,8	2,8	2,8	2,5	3,0	3,9	3,3	3,8
	Grzyby halucynogenne	X	X	3,5	2,0	3,1	3,3	2,3	3,6
	GHB	X	X	0,8	0,5	1,2	2,1	1,4	1,8
	Narkotyki wstrzykiwane za pomocą igły i strzykawki	X	X	1,2	1,0	1,8	3,0	2,1	3,4
	Alkohol razem z tabletkami	X	X	8,4	7,0	5,8	5,7	5,3	7,5
	Alkohol razem z marihuaną	X	X	11,3	9,7	X	X	12,1	9,1
	Sterydy anaboliczne	2,8	3,4	2,9	2,1	2,7	3,1	2,6	4,2
	Polska heroina (kompot)	X	X	2,3	1,8	2,4	3,4	X	X

poziom klasy		1995	1999	2003	2007	2011	2015	2019	2024
Starsza kohorta (17-18 lat)	Marihuana lub haszysz	17,1	22,4	36,7	27,9	37,3	43,0	37,2	33,1
	Substancje wziewne	7,9	5,4	6,3	6,8	5,6	7,6	6,9	6,3
	Leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza	20,8	20,8	20,1	19,0	16,8	17,9	18,3	20,7
	Leki przeciwbólowe w celu odurzania się	X	X	X	X	X	6,7	5,9	8,6
	Amfetamina	2,8	10,5	15,4	7,8	8,3	7,1	4,7	4,5
	Metamfetamina	X	X	X	X	X	3,9	2,9	3,7
	LSD lub inne halucynogeny	2,7	3,5	4,2	2,7	3,9	5,2	4,2	4,0
	Crack	0,4	0,8	1,4	1,4	1,8	1,5	1,1	2,0
	Kokaina	0,8	1,8	2,4	2,5	3,9	4,3	3,1	3,1
	Relevin	0,3	X	0,6	0,9	1,8	1,2	0,9	1,6
	Heroina	0,6	6,8	2,2	1,7	1,2	1,8	1,5	1,9
	Ecstasy	0,6	2,7	5,8	4,2	5,0	4,0	5,1	4,0
	Grzyby halucynogenne	X	X	4,9	2,9	3,5	3,2	2,2	4,0
	GHB	X	X	0,6	0,8	1,2	1,1	1,1	1,5
	Narkotyki wstrzykiwane za pomocą igły i strzykawki	X	X	0,7	1,0	1,4	2,0	1,9	2,3
	Alkohol razem z tabletkami	X	X	14,6	12,2	7,5	7,3	6,9	10,9
	Alkohol razem z marihuaną	X	X	23,4	17,1	X	X	24,1	19,1
	Sterydy anaboliczne	4,0	2,6	3,5	3,5	3,2	2,3	2,1	3,1
	Polska heroina (kompot)	X	X	1,2	1,5	2,0	2,0	X	X

X – brak danych, nie pytano w ankiecie.

GHB, relatywnie nowy w Polsce narkotyk, używany był kiedykolwiek przez 1,8% badanych z młodszej kohorty oraz 1,5% ze starszej. Substancja ta była używana przez respondentów w niemal identycznym odsetku, jak odsetek respondentów, którzy przyznali się do używania nieistniejącego środka – relevinu (1,7% w młodszej grupie i 1,6% w starszej grupie).

Należy także zwrócić uwagę na bardzo niskie, oscylujące wokół 2-3% rozpowszechnienie eksperymentowania z narkotykami w zastrzykach. Szczególny niepokój powinny budzić natomiast dość znaczne odsetki młodzieży sięgającej po alkohol w połączeniu z lekami

(7,5% w młodszej kohorcie i 10,9% w starszej) oraz jeszcze większe z przetworami konopi używanymi łącznie z alkoholem (9,1% w młodszej kohorcie i 19,1% w starszej). Łączne przyjmowanie różnych substancji jest szczególnie niebezpieczne ze względu na ryzyko szkód zdrowotnych wzmacniane przez efekt możliwej interakcji między substancjami.

Analiza trendów rozpowszechnienia eksperymentowania z różnymi substancjami z lat 1995-2024 uzasadniona jest przede wszystkim w odniesieniu do substancji częściej używanych w naszym kraju, czyli marihuany lub haszyszu, leków uspokajających lub nasennych przyjmowanych bez przepisu lekarza oraz substancji wziewnych.

W latach 1995-2003 mieliśmy do czynienia z wyraźnym trendem wzrostowym odsetka uczniów, których udziałem stały się doświadczenia z przetworami konopi. W młodszej grupie wzrost między 2003 r. a 1999 r. był trochę mniejszy niż w poprzednim czteroleciu, chociaż osłabienie tempa wzrostu nie jest zbyt duże. W starszej grupie odsetki uczniów, którzy używali, chociaż raz, przetworów konopi wzrosły wyraźnie silniej w latach 1999-2003 niż w latach 1995-1999, mieliśmy tu zatem do czynienia z nasileniem trendu wzrostowego. Zmiany w rozpowszechnieniu eksperymentowania z marihuaną i haszyszem w młodszej i starszej grupie wykazywały zatem odmienne tendencje. W 2007 r. nastąpił silny spadek odsetków eksperymentujących z przetworami konopi, zarówno w młodszej grupie, jak i wśród uczniów ze starszej kohorty. W 2011 r. w obu grupach nastąpił wzrost i to do nie notowanego dotychczas poziomu, w 2015 r. natomiast – w młodszej grupie obserwujemy zahamowanie tego wzrostu, zaś w starszej jego kontynuację. W 2019 r. w obu kohortach odnotować trzeba wyraźny spadek kontynuowany w 2024 r.

Rozpowszechnienie używania tradycyjnych w Polsce substancji psychoaktywnych innych niż alkohol, tj. leków uspokajających i nasennych przyjmowanych bez przepisu lekarza oraz substancji wziewnych pozostaje od 1995 r. na względnie stabilnym poziomie.

Rozpowszechnienie sięgania po amfetaminę po wzroście w obu badanych grupach w latach 1995-1999, w młodszej grupie spadało do 2007 r., zaś w starszej w 2003 r. wzrosło osiągając swoje maksimum. W 2007 r. w starszej grupie notujemy spadek i stabilizację do 2015 r. W 2019 r. odnotować trzeba lekki spadek i 2024 - stabilizację. W młodszej grupie natomiast obserwuje stabilizację trwającą do 2024 r.

Rozpowszechnienie eksperymentowania z ecstazy wzrosło w latach 1995-1999 zarówno wśród młodszych uczniów jak i starszych. W następnym czterolecie w młodszej grupie ustabilizowało się, a w starszej nadal rosło. W kolejnych latach w obu kohortach możemy mówić o stabilizacji.

Rozpowszechnienie eksperymentowania z kokainą w każdej z kohort inicjalnie w 1995 r. lokowało się na bardzo niskim poziomie, nie osiągając nawet wartości 1%. W kolejnych latach wykazywało słaby trend wzrostowy osiągając swoje maksimum w 2015 r. Wyniki z 2019 r. i 2024 r. świadczą o stabilizacji. Podobne trendy obserwujemy w przypadku LSD lub innych halucynogenów.

Osobnego komentarza wymagają wyniki odnoszące się do heroiny. W obu badanych grupach odsetki sięgających po tą substancję bardzo silnie wzrosły w latach 1995-1999, a następnie spadły w 2003 r. do poziomu niewiele wyższego niż w 1995 r. Za gwałtowny skok odsetka w 1999 r. w pewnym stopniu mogła być odpowiedzialna zmiana w kwestionariuszu dokonana w 1999 r. W 1995 r. pytano ogólnie o używanie heroiny, w 1999 r. zaś pytano osobno o używanie heroiny do palenia „tzw. brown sugar” oraz heroiny „białej”. W 2003 r. powrócono do wersji sprzed ośmiu lat. Heroina “brown sugar” pojawiła się na większą skalę w naszym kraju w drugiej połowie lat dziewięćdziesiątych. W tym samym czasie na naszej scenie narkotykowej zagościły nowe odmiany przetworów konopi o zwiększonej zawartości THC, tzw. „skun”. Wśród młodzieży na temat tej substancji krążyły różne mity. Nie można zatem wykluczyć, że niektórzy młodzi ludzie raportując swoje doświadczenia z narkotykami mylili te substancje. Dla popularności „brown sugar” nie bez znaczenia był też zapewne efekt nowości, nowa modna substancja z etykietą względnie bezpiecznej mogła prowokować do spróbowania. Trudno zatem powiedzieć, jaki wkład we wzrost odsetka stwierdzony w badaniu w 1999 r. miały zmiany w kwestionariuszu, a jaki był rzeczywisty wzrost rozpowszechnienia. Wyniki badania z 2007 r. potwierdziły incydentalny, bądź artefaktualny charakter wyników z 1999 r. Odsetki eksperymentujących z heroiną odnotowane w kolejnych latach wskazują na stabilizację na bardzo niskim poziomie.

Od 2007 r. obserwujemy trend spadkowy odsetków uczniów używających łącznie alkoholu i leków, zahamowany w 2015 r. W kolejnych latach w kontynuowana jest stabilizacja naznaczona lekkimi fluktuacjami, przy czym w starszej kohorcie w 2024 r. nastąpił wzrost.

Niestety niewiele możemy powiedzieć o trendzie w zakresie jednoczesnego używania alkoholu i marihuany, bowiem pytanie to było zadawane tylko w niektórych edycjach ESPAD. Dostępne dane sugerują stabilizację, chociaż w młodszej kohorcie zauważyć możemy lekkie załamanie w 2007 r., a także w obu kohortach spadek w 2024 r. w stosunku do 2019 r.

Wprawdzie eksperymentowanie z iniekcijnym używaniem narkotyków pozostaje na bardzo niskim poziomie, to jednak analizując dane z ostatnich 29 lat zauważyć można bardzo słaby trend wzrostowy, który w już 2019 r. uległ zahamowaniu.

Dane z tabel 22 i 23 pokazują, że rozpowszechnienie podejmowania prób z substancjami psychoaktywnymi, innymi niż alkohol i tytoń, zależne jest od płci.

Tabela 22. Używanie substancji chociaż raz w życiu wśród chłopców (odsetki badanych)

poziom klasy		1995	1999	2003	2007	2011	2015	2019	2024
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Marihuana lub haszysz	13,7	20,1	24,7	20,8	29,9	29,5	24,8	19,7
	Substancje wziewne	12,2	10,6	10,2	8,1	8,6	11,2	8,5	5,9
	Leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza	11,2	12,5	12,3	10,5	10,6	11,0	10,1	10,9
	Leki przeciwbólowe w celu odurzania się	X	X	X	X	X	4,7	4,7	7,4
	Amfetamina	3,8	9,2	7,5	3,9	5,2	5,9	4,8	5,1
	Metamfetamina	X	X	X	X	X	3,9	3,5	4,4
	LSD lub inne halucynogeny	2,4	5,7	3,5	2,4	4,2	6,1	4,2	5,4
	Crack	0,8	1,2	2,5	1,4	3,0	2,9	2,3	4,3
	Kokaina	0,9	2,5	3,1	2,1	3,5	4,9	3,5	4,7
	Relevin	0,5	0,7	1,4	1,0	2,7	2,5	2,1	2,8
	Heroina	1,0	7,4	2,5	1,5	1,7	3,5	2,5	3,5
	Ecstasy	1,0	3,9	3,7	2,7	3,8	4,4	4,4	5,0
	Grzyby halucynogenne	X	X	5,3	2,8	4,3	4,3	3,6	5,1
	GHB	X	X	1,3	0,7	1,6	2,5	2,3	2,8
	Narkotyki wstrzykiwane za pomocą igły i strzykawki	X	X	1,8	1,1	2,3	3,5	2,3	4,2
	Alkohol razem z tabletkami	X	X	6,3	6,0	4,8	4,6	4,5	5,4
	Alkohol razem z marihuaną	X	X	14,9	13,0	X	X	14,4	10,7
	Sterydy anaboliczne	4,9	6,0	5,2	3,8	4,3	4,0	3,4	6,4
	Polska heroina (kompot)	X	X	3,1	1,9	3,2	4,0	X	X

poziom klasy		1995	1999	2003	2007	2011	2015	2019	2024
Starsza kohorta (17-18 lat)	Marihuana lub haszysz	22,0	32,1	47,7	36,9	46,7	48,8	41,4	37,9
	Substancje wziewne	9,6	6,3	8,4	8,3	6,2	7,4	7,3	6,5
	Leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza	12,6	10,6	13,9	13,0	11,2	10,5	11,0	12,9
	Leki przeciwbólowe w celu odurzania się	X	X	X	X	X	4,4	4,0	6,4
	Amfetamina	3,6	13,7	18,1	9,3	10,4	8,3	5,3	5,3
	Metamfetamina	X	X	X	X	X	5,1	3,3	4,5
	LSD lub inne halucynogeny	3,8	6,1	6,7	4,1	5,0	6,2	5,6	5,1
	Crack	0,8	1,7	2,1	2,2	2,5	2,0	1,7	2,9
	Kokaina	1,0	2,7	3,4	3,8	4,9	5,2	3,7	4,1
	Relevin	0,6	1,7	1,1	1,3	2,4	1,6	1,3	2,3
	Heroina	0,8	9,7	2,5	3,0	1,7	2,4	1,9	2,8
	Ecstasy	1,0	3,9	8,0	5,4	6,7	5,4	5,9	5,1
	Grzyby halucynogenne	X	X	7,5	5,2	5,3	5,2	3,4	5,3
	GHB	X	X	1,1	1,3	1,8	1,7	1,6	2,4
	Narkotyki wstrzykiwane za pomocą igły i strzykawki	X	X	1,0	1,5	2,1	2,4	2,1	3,4
	Alkohol razem z tabletkami	X	X	12,6	11,9	7,3	6,0	6,0	7,5
	Alkohol razem z marihuaną	X	X	31,4	24,2	X	X	27,4	23,4
	Sterydy anaboliczne	7,2	5,6	6,9	7,1	5,5	4,1	3,2	5,2
	Polska heroina (kompot)	X	X	1,6	2,4	2,6	2,4	X	X

X – brak danych, nie pytano w ankiecie.

Związek między używaniem substancji a płcią występuje na obu poziomach nauczania. Chłopcy częściej deklarują próby używania praktycznie wszystkich substancji poza lekami uspokajającymi i nasennymi. Eksperymentowanie z lekami uspokajającymi i nasennymi znacząco bardziej rozpowszechnione jest wśród dziewcząt. Także próby łączenia alkoholu z tabletkami spotyka się częściej wśród dziewcząt, niż wśród chłopców.

Zróznicowanie zmian w rozpowszechnieniu używania substancji psychoaktywnych, innych niż alkohol i tytoń, wśród chłopców i dziewcząt nie układa się w stały czytelny trend, chociaż tu również możemy zaobserwować zmniejszenie się nadwyżki chłopców nad dziewczętami w stosunku do 1995 r. Daleko jednak jeszcze do zrównania się rozpowszechnienia wśród chłopców i dziewcząt. Niemniej jednak w przypadku eksperymentowania z przetworami konopi w starszej kohorcie za niemal cały wzrost między 2011 r. i 2015 r. odpowiadają dziewczęta. Zarówno w 2019 r., jak i w 2024 r., nastąpił spadek zarówno wśród chłopców, jak i dziewcząt o podobnej skali, stąd różnice

między chłopcami i dziewczętami nie uległy zmianie. Zjawisko doganiania chłopców przez dziewczęta w zakresie używania przetworów konopi, tak charakterystyczne dla zmian w rozpowszechnieniu konsumpcji alkoholu, czy palenia tytoniu nie przebiega zatem wedle podobnego schematu oraz jest znacznie mniej zaawansowane.

Tabela 23. Używanie substancji chociaż raz w życiu wśród dziewcząt (odsetki badanych)

poziom klasy		1995	1999	2003	2007	2011	2015	2019	2024
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Marihuana lub haszysz	6,5	10,5	13,9	10,8	18,9	20,6	18,2	14,1
	Substancje wziewne	8,7	7,7	8,4	8,2	8,7	11,1	8,7	7,4
	Leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza	25,8	23,8	22,1	20,1	20,3	22,9	19,9	24,8
	Leki przeciwbólowe w celu odurzania się	X	X	X	X	X	10,0	8,4	12,2
	Amfetamina	2,0	5,4	4,6	3,5	3,9	4,7	3,6	3,3
	Metamfetamina	X	X	X	X	X	3,3	2,5	3,3
	LSD lub inne halucynogeny	1,3	2,2	1,6	1,0	2,4	4,8	2,3	2,7
	Crack	0,2	0,7	0,8	0,3	1,1	2,1	0,6	1,2
	Kokaina	0,6	1,2	1,4	1,3	3,2	3,8	2,2	2,7
	Relevin	0,2	0,6	0,6	0,5	1,5	1,8	0,5	0,6
	Heroina	0,5	4,0	1,2	1,2	0,9	2,6	1,4	1,9
	Ecstasy	0,6	1,8	2,1	2,0	2,2	3,4	2,2	2,6
	Grzyby halucynogenne	X	X	1,9	1,0	1,9	2,2	1,0	2,1
	GHB	X	X	0,4	0,3	0,9	1,6	0,5	0,8
	Narkotyki wstrzykiwane za pomocą igły i strzykawki	X	X	0,6	0,7	1,2	2,4	1,9	2,7
	Alkohol razem z tabletkami	X	X	10,4	7,8	6,6	6,6	6,2	9,5
	Alkohol razem z marihuaną	X	X	7,9	6,5	X	X	10,0	7,6
	Sterydy anaboliczne	0,7	0,6	0,9	0,5	1,2	2,2	1,9	2,0
	Polska heroina (kompot)	X	X	1,5	1,5	1,7	2,7	X	X

poziom klasy		1995	1999	2003	2007	2011	2015	2019	2024
Starsza kohorta (17-18 lat)	Marihuana lub haszysz	12,1	14,1	25,5	19,5	27,0	37,9	33,1	29,4
	Substancje wziewne	6,0	4,7	4,1	5,5	4,9	7,7	6,5	6,0
	Leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza	28,9	29,5	26,2	24,5	22,7	24,6	25,2	27,4
	Leki przeciwbólowe w celu odurzania się	X	X	X	X	X	8,7	7,6	10,5
	Amfetamina	2,0	7,7	12,7	6,1	6,0	6,1	4,1	3,7
	Metamfetamina	X	X	X	X	X	2,8	2,5	2,9
	LSD lub inne halucynogeny	2,0	1,3	1,8	1,3	2,7	4,3	2,7	3,0
	Crack	0,1	0,2	0,7	0,8	1,0	1,1	0,4	1,1
	Kokaina	0,5	1,0	1,4	1,2	2,9	3,6	2,6	2,1
	Relevin	0,0	0,0	0,1	0,4	1,1	0,8	0,5	0,8
	Heroina	0,3	4,3	1,8	0,5	0,6	1,3	1,1	1,0
	Ecstasy	0,2	1,7	3,5	3,0	3,1	2,8	4,2	3,0
	Grzyby halucynogenne	X	X	2,2	0,7	1,6	1,5	1,0	2,9
	GHB	X	X	0,1	0,3	0,6	0,6	0,6	0,6
	Narkotyki wstrzykiwane za pomocą igły i strzykawki	X	X	0,3	0,4	0,6	1,7	1,8	1,2
	Alkohol razem z tabletkami	X	X	16,4	12,5	7,7	8,5	7,8	13,8
	Alkohol razem z marihuaną	X	X	15,2	10,4	X	X	20,8	15,6
	Sterydy anaboliczne	0,8	0,0	0,2	0,3	0,7	0,7	1,1	1,3
	Polska heroina (kompot)	X	X	0,8	0,8	1,4	1,6	X	X

X – brak danych, nie pytano w ankiecie.

Za wskaźnik aktualnego używania substancji przyjmuje się zwykle używanie substancji w czasie ostatnich 12 miesięcy przed badaniem. W badaniu z 2015 r. lista substancji, których używanie w czasie ostatnich 12 miesięcy podlegało badaniu została znacznie zmieniona (tabela 24). Kolejna zmiana nastąpiła w 2019 r., do listy dodano heroinę. Dane zawarte w tabeli pokazują, że marihuany lub haszysz w czasie ostatnich 12 miesięcy przed badaniem używało 14,5% uczniów z młodszej grupy i 23,7% - ze starszej. Substancje wziewne aktualnie używało 4,3% pierwszoklasistów i 3,0% uczniów ze starszej kohorty, zaś ecstasy 2,9% uczniów z pierwszej grupy i 2,6% - z drugiej.

Tabela 24. Używanie substancji w czasie ostatnich 12 miesięcy (odsetki badanych)

poziom klasy		1995	1999	2003	2007	2011	2015	2019	2024
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Marihuana lub haszysz	6,9	12,3	14,5	10,9	20,1	19,2	16,7	14,5
	Substancje wziewne	4,3	4,3	4,1	3,5	4,6	5,9	4,5	4,3
	Ecstasy	X	X	1,7	1,4	2,2	2,9	2,3	2,9
	Amfetamina	X	X	X	X	X	3,7	2,7	3,1
	Metamfetamina	X	X	X	X	X	3,0	1,9	3,0
	Kokaina	X	X	X	X	X	3,2	1,8	2,9
	Crack	X	X	X	X	X	2,1	1,0	2,5
	Heroina	X	X	X	X	X	X	1,3	2,2
Starsza kohorta (17-18 lat)	Marihuana lub haszysz	10,0	17,4	26,1	17,4	28,5	31,5	29,6	23,7
	Substancje wziewne	2,8	1,6	2,2	2,7	2,2	2,4	2,1	3,0
	Ecstasy	X	X	3,5	2,5	3,1	2,4	3,6	2,6
	Amfetamina	X	X	X	X	X	4,2	3,1	3,1
	Metamfetamina	X	X	X	X	X	2,6	2,0	2,7
	Kokaina	X	X	X	X	X	2,5	1,8	2,2
	Crack	X	X	X	X	X	1,0	0,8	1,7
	Heroina	X	X	X	X	X	X	1,0	1,5

X – brak danych, nie pytano w ankiecie.

Wskaźniki aktualnego używania przetworów konopi do 2003 r. rosły, zaś w 2007 r. spadły podobnie jak wskaźniki używania kiedykolwiek w życiu. W 2011 r. notowaliśmy ponowny wzrost wskaźników. Podobnie, jak to miało miejsce w przypadku eksperymentowania, odsetki używających marihuany lub haszyszu osiągnęły nienotowany dotychczas poziom. W 2015 r. w młodszej kohorcie notujemy stabilizację, zaś w starszej – wzrost, ale o mniejszym nasileniu niż w poprzednim czteroleciu. W 2019 r. w obu kohortach nastąpił niewielki spadek kontynuowany w 2024 r.

Łatwy do zaobserwowania jest także związek między aktualnym używaniem substancji a płcią (tabele 25 i 26).

Tabela 25. Używanie substancji w czasie ostatnich 12 miesięcy wśród chłopców (odsetki badanych)

poziom klasy		1995	1999	2003	2007	2011	2015	2019	2024
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Marihuana lub haszysz	9,4	16,6	19,5	14,6	24,6	22,4	19,8	17,5
	Substancje wziewne	5,5	4,8	4,3	3,4	4,8	6,1	5,0	4,4
	Ecstasy	X	X	2,5	1,6	3,1	3,4	3,2	4,2
	Amfetamina	X	X	X	X	X	4,0	3,4	4,1
	Metamfetamina	X	X	X	X	X	3,2	2,5	4,2
	Kokaina	X	X	X	X	X	3,6	2,2	4,2
	Crack	X	X	X	X	X	2,3	1,8	4,0
	Heroina	X	X	X	X	X	X	1,8	3,4
Starsza kohorta (17-18 lat)	Marihuana lub haszysz	13,9	26,3	35,4	25,6	36,4	37,3	33,8	28,4
	Substancje wziewne	3,5	1,8	3,0	3,5	2,7	3,1	2,9	3,9
	Ecstasy	X	X	4,1	2,5	4,5	3,5	4,2	4,1
	Amfetamina	X	X	X	X	X	5,1	3,5	4,4
	Metamfetamina	X	X	X	X	X	3,6	2,3	3,5
	Kokaina	X	X	X	X	X	3,1	2,4	3,2
	Crack	X	X	X	X	X	1,4	1,2	2,6
	Heroina	X	X	X	X	X	X	1,4	2,5

X – brak danych, nie pytano w ankiecie.

Podobnie jak w przypadku eksperymentowania występuje ono częściej wśród chłopców niż wśród dziewcząt, zarówno w grupie pierwszoklasistów, jak i trzecioklasistów.

Tabela 26. Używanie substancji w czasie ostatnich 12 miesięcy wśród dziewcząt (odsetki badanych)

poziom klasy		1995	1999	2003	2007	2011	2015	2019	2024
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Marihuana lub haszysz	4,3	8,2	9,7	7,2	15,8	16,0	13,8	11,3
	Substancje wziewne	3,2	3,7	4,0	3,5	4,4	5,6	4,0	4,2
	Ecstasy	X	X	0,9	1,0	1,3	2,4	1,5	1,5
	Amfetamina	X	X	X	X	X	3,3	2,1	1,9
	Metamfetamina	X	X	X	X	X	2,7	1,4	1,7
	Kokaina	X	X	X	X	X	2,8	1,4	1,5
	Crack	X	X	X	X	X	1,8	0,4	1,0
	Heroina	X	X	X	X	X	X	0,8	1,0
Starsza kohorta (17-18 lat)	Marihuana lub haszysz	5,9	9,8	16,8	9,6	20,2	26,3	25,6	19,8
	Substancje wziewne	1,9	1,4	1,4	1,9	1,7	1,8	1,3	2,2
	Ecstasy	X	X	2,0	1,6	1,6	1,5	2,8	1,4
	Amfetamina	X	X	X	X	X	3,4	2,7	1,9
	Metamfetamina	X	X	X	X	X	1,7	1,8	2,0
	Kokaina	X	X	X	X	X	1,9	1,3	1,3
	Crack	X	X	X	X	X	0,6	0,4	0,8
	Heroina	X	X	X	X	X	X	0,7	0,6

X – brak danych, nie pytano w ankiecie.

Okres ostatnich 30 dni przed badaniem można przyjąć za wskaźnikowy dla względnie częstego, okazjonalnego używania. Palenie marihuany lub używanie innych narkotyków, podobnie jak picie alkoholu, w większości przypadków nie ma charakteru regularnego. Stąd trudno mieć pewność, że wszyscy uczniowie, którzy zadeklarowali kontakt z daną substancją w czasie ostatnich 30 dni, na pewno używają jej co najmniej raz na miesiąc. Można jednak założyć, z pewnym przybliżeniem, że proporcje używających raz na miesiąc wśród tych, którzy nie używali w ostatnim miesiącu, są równe proporcji używających rzadziej, a potwierdzających używanie w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem. Przy takim założeniu można uznać, że 8,0% uczniów klas pierwszych i 10,7% uczniów klas trzecich, używa marihuany lub haszyszu, co najmniej raz w miesiącu (tabela 27). Analogiczne odsetki dla substancji wziewnych wynoszą – 2,7% u pierwszoklasistów oraz 1,9% u trzecioklasistów.

Podobnie jak w przypadku używania w czasie ostatnich 12 miesięcy oraz kiedykolwiek w życiu, wskaźniki częstego używania w 2007 r. spadły lub pozostały na tym samym poziomie, co w 2003 r. W 2011 r. nastąpił niespotykany wzrost odsetków użytkowników przetworów konopi. W latach 2015 r. – 2024 r. odnotować trzeba słaby trend spadkowy.

Tabela 27. Używanie substancji w czasie ostatnich 30 dni (odsetki badanych)

poziom klasy		1995	1999	2003	2007	2011	2015	2019	2024
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Marihuana lub haszysz	3,1	7,4	8,3	6,4	10,5	10,3	9,0	8,0
	Substancje wziewne	1,8	1,9	2,5	2,3	2,8	3,4	2,3	2,7
Starsza kohorta (17-18 lat)	Marihuana lub haszysz	3,3	8,6	13,3	9,5	15,0	15,4	15,1	10,7
	Substancje wziewne	1,4	1,0	1,2	1,4	1,4	1,4	1,1	1,9

Podobnie jak przy poprzednich wskaźnikach istotne zróżnicowania wiążą się z płcią – chłopcy w większym odsetku niż dziewczęta sięgają często po każdą z substancji (tabele 28 i 29). Trzeba jednak wskazać, że wzrost odsetków używających marihuany lub haszyszu w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem odznaczał się silniejszą dynamiką wśród dziewcząt niż wśród chłopców. Odsetek dziewcząt ze starszej kohorty, które używały przetworów konopi, był w 2019 r. siedem i pół razy większy niż w 1995 r., podczas gdy analogiczny odsetek chłopców w tym czasie zwiększył się niespełna czterokrotnie. W młodszej kohorcie wzrost odsetka użytkowników marihuany lub haszyszu był mniejszy i bardziej wyrównany ze względu na płeć. Wśród dziewcząt wzrost był ponad czterokrotny, zaś wśród chłopców prawie trzykrotny. W efekcie różnice między dziewczętami i chłopcami w 2019 r. zmniejszyły się w stosunku do różnic z 1995 r., chociaż nadal pozostają znaczne, zwłaszcza w młodszej kohorcie.

Tabela 28. Używanie substancji w czasie ostatnich 30 dni wśród chłopców (odsetki badanych)

poziom klasy		1995	1999	2003	2007	2011	2015	2019	2024
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Marihuana lub haszysz	4,4	10,3	11,3	9,0	13,6	12,8	11,3	10,0
	Substancje wziewne	2,4	2,3	2,9	2,4	3,3	3,9	3,0	3,6
Starsza kohorta (17-18 lat)	Marihuana lub haszysz	5,1	14,8	20,3	14,1	20,5	20,9	18,1	14,7
	Substancje wziewne	2,0	1,3	1,6	2,2	1,8	2,1	1,7	2,6

Tabela 29. Używanie substancji w czasie ostatnich 30 dni wśród dziewcząt (odsetki badanych)

poziom klasy		1995	1999	2003	2007	2011	2015	2019	2024
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Marihuana lub haszysz	1,8	4,6	5,4	3,8	7,5	7,7	6,7	5,9
	Substancje wziewne	1,1	1,5	2,1	2,2	2,5	2,9	1,7	1,7
Starsza kohorta (17-18 lat)	Marihuana lub haszysz	1,4	3,3	6,3	5,1	9,2	10,6	12,2	7,4
	Substancje wziewne	0,8	0,8	0,7	0,7	1,0	0,8	0,5	1,3

Przetwory konopi jako najbardziej rozpowszechnione substancje nielegalne mogły stać się przedmiotem głębszych analiz skierowanych na identyfikację wzoru intensywnego używania.

W próbie analizy intensywnego używania przetworów konopi posłużono się pytaniami zaczerpniętymi z dwóch testów.

Pierwszy z nich to test przesiewowy skonstruowany w Polsce do identyfikacji problemowych użytkowników marihuany (Problemowe Używanie Marihuany - PUM) wśród nastolatków sięgających po tę substancję (Okulicz-Kozaryn, Sierosławski, 2007).

Skrócona wersja tego testu przeznaczona do badań ankietowych składa się z czterech pytań, na które odpowiedzieć można tylko „tak” lub „nie”. Każde z pytań dotyczy występowania określonego symptomu w czasie ostatnich 12 miesięcy. Badanie walidacyjne testu przesiewowego PUM zrealizowane w 2003 r. wykazało, że wśród nastolatków wystąpienie 2 lub więcej symptomów świadczyć może o problemowym używaniu marihuany.

Drugim testem zastosowanym w badaniu ESPAD jest test służący do identyfikowania nadużywania przetworów konopi (Cannabis Abuse Screening Test – CAST). Test ten został opracowany we Francji przez zespół badaczy z Francuskiego Centrum Monitorowania Narkotyków i Narkomanii (Beck & Legleye 2003). Test składa się z sześciu pytań o częstotliwość występowania poszczególnych symptomów nadużywania przetworów konopi w czasie ostatnich 12 miesięcy, na które odpowiada się przy użyciu pięciopunktowej skali od „nigdy” do „bardzo często”.

Test ten nie był walidowany w Polsce, stąd też jego wyniki należy traktować z ostrożnością. Brak empirycznie potwierdzonych w Polsce wartości progowych uniemożliwia identyfikację problemowych użytkowników przetworów konopi. Walidacje tych samych testów przesiewowych w różnych krajach wskazują, że wartości progowe mogą być różne w poszczególnych populacjach (Steiner S., Baumeister S. E. & Kraus L. 2008).

Rozkłady odpowiedzi na pytanie pierwszego testu pokazują, że 7,4% uczniów z klas młodszych i 9,7% uczniów starszych samodzielnie dokonywało zakupu marihuany (tabela 30). W przypadku 5,6% pierwszoklasistów oraz 5,8% trzecioklasistów palenie jest nie tylko elementem życia towarzyskiego, ale zdarza się też w samotności.

Warto zauważyć, że z powodu używania marihuany lub haszyszu 5,9% badanych z młodszej kohorty oraz 5,8% starszej chociaż raz w czasie ostatnich 12 miesięcy nie poszło do szkoły lub spóźniło się do niej. Często odczuwana potrzeba palenia marihuany pojawiła się u 4,7% badanych z młodszej grupy oraz 4,7% ze starszej.

Pozytywny wynik testu przesiewowego, czyli potwierdzenie co najmniej 2 symptomów, uzyskało 5,8% pierwszoklasistów oraz 6,6% uczniów ze starszej kohorty. Oznacza to, że co dziewiętnasty piętnasto-szesnastolatek oraz co piętnasty siedemnasto-osiemnastolatek używał marihuany w sposób, który może rodzić już problemy.

Tabela 30. Symptomy problemowego używania marihuany - test przesiewowy PUM (odsetki badanych)

Poziom klasy		2011	2015	2019	2024
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nie pójście lub spóźnienie się do szkoły z powodu marihuany	4,0	5,3	4,0	5,9
	Częsta potrzeba użycia marihuany	4,0	5,6	3,7	4,7
	Samodzielny zakup marihuany	7,7	9,6	8,8	7,4
	Palenie konopi samotnie	3,8	6,7	4,6	5,6
	Pozytywny wynik testu (co najmniej 2 symptomy)	5,0	7,0	5,2	5,8
Starsza kohorta (17-18 lat)	Nie pójście lub spóźnienie się do szkoły z powodu marihuany	4,2	5,4	4,1	5,8
	Częsta potrzeba użycia marihuany	4,3	4,8	4,4	4,7
	Samodzielny zakup marihuany	11,2	13,0	13,1	9,7
	Palenie konopi samotnie	4,9	7,3	6,0	5,8
	Pozytywny wynik testu (co najmniej 2 symptomy)	6,0	7,6	6,7	6,6

W obu kohortach wyniki testu nie uległy istotnym zmianom na przestrzeni ostatnich trzynastu lat.

Każdy z symptomów problemowego używania przetworów konopi, w obu badanych grupach, deklarowany był częściej przez chłopców niż przez dziewczęta (tabele 31 i 32).

Także wartość progową testów osiągało więcej chłopców niż dziewcząt. W młodszej kohorcie problemowe używanie przetworów konopi może być udziałem 7,6% chłopców oraz 4,0% dziewcząt. W starszej kohorcie analogiczne odsetki wynoszą u chłopców 8,3% i u dziewcząt 5,1%.

W latach 2011-2024 odnotować trzeba stabilny trend potwierdzeń poszczególnych symptomów problemowego używania konopi. Także wyniki testu przesiewowego dla chłopców i dla dziewcząt utrzymują się na względnie stałym poziomie, zarówno w grupie pierwszoklasistów, jak i uczniów klas trzecich.

Tabela 31. Symptomy problemowego używania marihuany u chłopców - test przesiewowy PUM (odsetki badanych)

Poziom klasy		2011	2015	2019	2024
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nie pójście lub spóźnienie się do szkoły z powodu marihuany	5,1	7,1	5,5	7,9
	Częsta potrzeba użycia marihuany	4,8	6,5	5,2	5,6
	Samodzielny zakup marihuany	10,6	12,4	11,8	9,8
	Palenie konopi samotnie	5,3	8,3	6,2	8,0
	Pozytywny wynik testu (co najmniej 2 symptomy)	6,6	8,8	7,2	7,6
Starsza kohorta (17-18 lat)	Nie pójście lub spóźnienie się do szkoły z powodu marihuany	5,9	8,2	5,4	8,2
	Częsta potrzeba użycia marihuany	5,6	6,2	4,5	5,4
	Samodzielny zakup marihuany	15,2	18,5	16,6	12,1
	Palenie konopi samotnie	7,0	10,9	8,3	8,1
	Pozytywny wynik testu (co najmniej 2 symptomy)	8,7	11,2	8,7	8,3

Tabela 32. Symptomy problemowego używania marihuany u dziewcząt - test przesiewowy PUM (odsetki badanych)

Poziom klasy		2011	2015	2019	2024
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nie pójście lub spóźnienie się do szkoły z powodu marihuany	3,1	3,5	2,5	3,9
	Częsta potrzeba użycia marihuany	3,2	4,6	2,4	3,9
	Samodzielny zakup marihuany	5,0	6,7	5,9	5,0
	Palenie konopi samotnie	2,3	5,0	3,2	3,4
	Pozytywny wynik testu (co najmniej 2 symptomy)	3,4	5,1	3,3	4,0
Starsza kohorta (17-18 lat)	Nie pójście lub spóźnienie się do szkoły z powodu marihuany	2,4	2,9	2,7	3,7
	Częsta potrzeba użycia marihuany	3,0	3,5	4,3	4,0
	Samodzielny zakup marihuany	6,6	8,2	9,6	7,7
	Palenie konopi samotnie	2,6	4,1	3,8	4,9
	Pozytywny wynik testu (co najmniej 2 symptomy)	3,1	4,4	4,6	5,1

Jak wynika z danych zestawionych w tabeli 33. w obu badanych grupach symptomem zaczerpniętym z drugiego testu, najczęściej zgłaszanym przez uczniów było palenie przedpołudniem (11,8% uczniów młodszych i 14,4% uczniów starszych). Wśród pierwszoklasistów na drugim miejscu znalazły się problemy z pamięcią (9,7%), a na trzecim – bezowocne próby ograniczenia używania konopi (9,2%). W starszej kohorcie na drugim miejscu pojawiają się problemy z pamięcią (14,3%), zaś na trzecim – samotne palenie (10,6%).

Symptomy problemowego używania przetworów konopi deklarowane były przez uczniów z obu poziomów nauczania jako występujące często lub bardzo często w bardzo ograniczonym zakresie. Przy żadnym z symptomów odsetki potwierdzeń nie osiągają poziomu 5%.

Tabela 33. Symptomy problemowego używania przetworów konopi - test przesiewowy CAST (odsetki badanych)

Poziom klasy		Nigdy	Rzadko	Od czasu do czasu	Raczej często	Bardzo często
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Palenie przedpołudniem	88,2	5,3	3,6	0,6	2,4
	Palenie samotnie	91,3	2,8	2,5	1,0	2,3
	Problemy z pamięcią po paleniu	90,3	3,8	2,4	1,2	2,1
	Przyjaciele lub krewni mówili żeby ograniczyć używanie	92,9	2,1	1,7	0,8	2,4
	Bezowocne próby ograniczenia używania	90,9	2,1	2,4	1,4	3,4
	Problemy z powodu używania	93,2	1,9	1,6	1,3	2,1
Starsza kohorta (17-18 lat)	Palenie przedpołudniem	85,6	7,4	3,5	1,4	2,1
	Palenie samotnie	89,4	4,4	3,4	1,1	1,7
	Problemy z pamięcią po paleniu	85,7	6,3	3,5	2,3	2,2
	Przyjaciele lub krewni mówili żeby ograniczyć używanie	92,5	2,3	2,4	1,1	1,7
	Bezowocne próby ograniczenia używania	91,0	3,0	1,9	1,3	2,8
	Problemy z powodu używania	92,9	2,8	1,7	1,0	1,6

W ankiecie zapytano uczniów, czy mieli możliwość spróbowania marihuany lub haszyszu, ale tego nie uczynili (tabela 34). 34,5% uczniów z młodszej kohorty i 51,3% uczniów ze starszej kohorty nie skorzystało z propozycji użycia tych substancji, mimo jej otrzymania.

Tabela 34. Nieskorzystanie z propozycji spróbowania marihuany lub haszyszu (odsetki badanych)

Kohorta		Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nie	63,5
	Tak, jeden lub dwa razy	22,0
	Tak, trzy razy lub więcej	14,5
Starsza kohorta (17-18 lat)	Nie	48,7
	Tak, jeden lub dwa razy	28,2
	Tak, trzy razy lub więcej	23,2

Nieskorzystanie z propozycji spróbowania marihuany lub haszyszu okazało się zróżnicowane ze względu na płeć w podobny sposób w każdej z kohort (tabela 35). W obu kohortach odrzucenie propozycji deklarowane było częściej przez chłopców, niż przez dziewczęta.

Tabela 35. Nieskorzystanie z propozycji spróbowania marihuany lub haszyszu wg płci (odsetki badanych)

Kohorta		Chłopcy	Dziewczęta
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nie	60,6	66,3
	Tak, jeden lub dwa razy	23,5	20,5
	Tak, trzy razy lub więcej	15,9	13,2
Starsza kohorta (17-18 lat)	Nie	45,9	51,0
	Tak, jeden lub dwa razy	27,8	28,3
	Tak, trzy razy lub więcej	26,3	20,7

Dane z tabeli 36 pokazują, że 17,1% młodzieży młodszej i 18,7% młodzieży starszej ma doświadczenia z lekami uspokajającymi i nasennymi, przyjmowanymi w celach leczniczych. W tej grupie wyróżnić trzeba około siedmioprocentową frakcję badanych, którzy te leki przyjmowali przez trzy tygodnie lub dłużej.

W 2011 r. w obu badanych kohortach wyraźnie spadł odsetek przyjmujących te leki z przepisu lekarza. Od 2015 r. do 2019 r. w obu kohortach odsetek ten utrzymywał się na względnie stałym poziomie. W 2024 r. obserwujemy spadek.

Tabela 36. Używanie leków z przepisu lekarza (odsetki badanych)

Poziom klasy		1995	1999	2003	2007	2011	2015	2019	2024
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nie, nigdy	86,9	86,9	87,2	86,8	90,9	88,6	88,3	82,9
	Tak, ale krócej niż przez trzy tygodnie	11,6	11,6	10,9	11,0	7,0	8,3	7,7	10,4
	Tak, przez trzy tygodnie lub dłużej	1,5	1,5	1,9	2,2	2,1	3,1	4,0	6,7
Starsza kohorta (17-18 lat)	Nie, nigdy	87,1	87,4	85,8	85,0	89,8	89,1	88,9	81,3
	Tak, ale krócej niż przez trzy tygodnie	11,1	10,8	11,7	12,5	7,6	7,7	6,8	11,1
	Tak, przez trzy tygodnie lub dłużej	1,8	1,8	2,6	2,5	2,7	3,2	4,3	7,6

Podobnie jak w przypadku używania leków uspokajających i nasennych bez przepisu lekarza, ich używanie z przepisu lekarza raportowane jest częściej przez dziewczęta niż przez chłopców (tabela 37). Także przyjmowanie tych leków przez trzy tygodnie lub dłużej zdarza się częściej w odpowiedziach dziewcząt niż chłopców.

Tabela 37. Używanie leków z przepisu lekarza wg płci (odsetki badanych)

Poziom klasy		Chłopcy	Dziewczęta
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nie, nigdy	87,5	78,5
	Tak, ale krócej niż przez trzy tygodnie	8,0	12,8
	Tak, przez trzy tygodnie lub dłużej	4,5	8,7
Starsza kohorta (17-18 lat)	Nie, nigdy	86,8	76,8
	Tak, ale krócej niż przez trzy tygodnie	7,7	13,9
	Tak, przez trzy tygodnie lub dłużej	5,5	9,3

Problem nowych substancji psychoaktywnych („dopalaczy”)

Problem nowych substancji psychoaktywnych, czyli tzw. „dopalaczy” (smart drugs, legal highs) pojawił się w Europie w połowie poprzedniej dekady. W tym czasie w Polsce narastał szybciej niż w większości krajów naszego kontynentu. Problem dopalaczy rozwijał się na styku świata substancji legalnych i nielegalnych. „Dopalacze” oferowane były w większości krajów europejskich, a także w Internecie. Wszędzie problem ten jest przedmiotem troski władz i zaniepokojenia społecznego. Nasza wiedza na temat „dopalaczy” jest nadal niepełna, zarówno na wymiarze farmakologicznym, jak społeczno-kulturowym, co wiązać można z dużą dynamiką tworzenia nowych substancji.

Pojęciem „dopalacze” określano preparaty zawierające w swym składzie substancje psychoaktywne nieobjęte kontrolą prawną. Niektóre z nich są pochodzenia roślinnego, inne – syntetycznego. Dopalcze, w zasadzie przez długi czas, cieszyły się statusem legalności – jednak obrót nimi odbywał się na zasadach pewnego wybiegu stanowiącego ominięcie prawa. W Polsce dopalcze jeszcze do października 2010 r. sprzedawane były w sklepach jako produkty kolekcjonerskie, w innych krajach sprzedawane bywały jako kadzidełka, sole do kąpieli, odświeżacze powietrza, itp.

Z używaniem „dopalaczy” wiąże się wiele zagrożeń. Są to względnie nowe, jeszcze słabo przebadane substancje przyjmowane wedle nowych, nie do końca rozpoznanych wzorów. W efekcie brak doświadczeń z tymi substancjami u użytkowników zwiększa ryzyko powikłań. O niektórych z tych substancji można przypuszczać, że są bardziej niebezpieczne niż ich nielegalne odpowiedniki, inne mogą się okazać całkiem niegroźne. W 2010 r., szpitale raportowały liczne przypadki zatruc, w tym śmiertelnych. Zgłaszały też trudności w niesieniu pomocy osobom, które przedawkowały dopalacze ze względu na trudny do określenia obraz toksykologiczny. Z drugą falą takich przypadków mieliśmy do czynienia w 2015 r.

W wyniku kolejnych nowelizacji ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii rozszerzano listę substancji nielegalnych wprowadzając na nią coraz to nowe „dopalacze”. Ostatnia nowelizacja ustawy dokonana w 2018 r. (Ustawa 2018) wprowadziła nowe, przełomowe rozwiązanie, w postaci generycznych definicji, cedując jednocześnie na ministra właściwego do spraw zdrowia uzupełniania list substancji zakazanych w drodze rozporządzenia. Takie rozwiązanie legislacyjne pozwala na sprawne i szybkie reagowanie na dynamikę rynku nowych substancji psychoaktywnych. Jednocześnie zatarciu ulega granica między „dopalaczami”, a narkotykami, przynajmniej w sensie prawnym.

Potrzeba rozpoznania epidemiologicznego fenomenu „dopalaczy” skłoniła do wprowadzenia do ankiety kilku pytań na temat kontaktów z tymi substancjami.

Do używania „dopalaczy”, chociaż raz w życiu, przyznało się 6,6% pierwszoklasistów i 6,1% uczniów ze starszej kohorty (tabela 38).

Tabela 38. Używanie nowych substancji psychoaktywnych (odsetki badanych)

poziom klasy		2011	2015	2019	2024
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Kiedykolewiek w życiu	10,5	10,3	5,2	6,6
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	7,1	6,9	3,6	5,3
	W czasie 30 dni przed badaniem	2,5	4,3	2,5	3,9
Starsza kohorta (17-18 lat)	Kiedykolewiek w życiu	15,8	12,6	5,3	6,1
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	9,0	6,0	3,5	4,8
	W czasie 30 dni przed badaniem	2,2	3,0	2,2	2,8

Odsetki aktualnych użytkowników są sporo niższe (wśród pierwszoklasistów – 5,3%, wśród trzecioklasistów – 4,8%). W czasie ostatnich 30 dni po substancje te sięgało tylko nieco ponad 3,9% pierwszoklasistów oraz 2,8% trzecioklasistów. W czasie ostatnich trzynastu lat w obu kohortach obserwujemy trend spadkowy dwóch pierwszych wskaźników oraz stabilizację w zakresie używania w czasie ostatnich 30 dni.

Używanie „dopalaczy” nie jest różnicowane przez płeć badanych (tabele 39 i 40). Odsetki używających są podobne wśród chłopców, jak wśród dziewcząt. Warto zauważyć, iż niski

poziom rozpowszechnienia nie pozostawia wiele przestrzeni dla ewentualnego zróżnicowania.

Tabela 39. Używanie nowych substancji psychoaktywnych przez chłopców (odsetki badanych)

poziom klasy		2011	2015	2019	2024
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Kiedykolkwiek w życiu	13,2	10,9	5,9	7,2
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	9,0	7,4	4,1	6,6
	W czasie 30 dni przed badaniem	3,5	4,8	3,0	5,6
Starsza kohorta (17-18 lat)	Kiedykolkwiek w życiu	21,5	15,5	5,6	7,0
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	11,6	7,8	3,9	6,0
	W czasie 30 dni przed badaniem	2,9	4,4	2,8	4,0

Tabela 40. Używanie nowych substancji psychoaktywnych przez dziewczęta (odsetki badanych)

poziom klasy		2011	2015	2019	2024
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Kiedyskolwiek w życiu	8,0	9,7	4,5	6,0
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	5,4	6,3	3,1	4,0
	W czasie 30 dni przed badaniem	1,6	3,7	2,0	2,3
Starsza kohorta (17-18 lat)	Kiedyskolwiek w życiu	9,9	10,0	4,9	5,3
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	6,2	4,4	3,1	3,6
	W czasie 30 dni przed badaniem	1,5	1,7	1,6	1,7

Z tabeli 41. można dowiedzieć się, w jakiej postaci „dopalacze” były używane w czasie ostatnich 12 miesięcy.

Tabela 41. Używanie nowych substancji psychoaktywnych – postać substancji używanej w czasie ostatnich 12 miesięcy (odsetki badanych)

poziom klasy		2015	2019	2024
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Mieszanki ziołowe do palenia	9,5	6,1	5,3
	Proszek, kryształki, lub tabletki	3,2	3,4	3,4
	Płyn	1,4	1,6	1,3
	Inne	2,3	2,3	2,9
Starsza kohorta (17-18 lat)	Mieszanki ziołowe do palenia	11,7	6,3	7,4
	Proszek, kryształki, lub tabletki	3,6	2,9	3,4
	Płyn	0,3	1,3	1,2
	Inne	2,3	2,3	2,1

Najczęściej „dopalaczy” używano w postaci mieszanki ziołowej do palenia (5,3% uczniów młodszych i 7,4% starszych). „Dopalacze” pod innymi postaciami były wykorzystywane znacznie rzadziej. W czasie ostatnich dziewięciu lat w obu kohortach spadł odsetek używających nowych substancji psychoaktywnych w postaci mieszanek ziołowych do palenia.

Oczekiwania wobec alkoholu i przetworów konopi oraz motywacja picia

Sięganie po napoje alkoholowe oraz rozmiary picia zależne są, przynajmniej w pewnym stopniu, od postaw i oczekiwań wobec alkoholu. W jednym z pytań ankiety proszono badanych o określenie na pięciopunktowej skali szacunkowej, na ile prawdopodobne jest

ich zdaniem, że doświadczą po alkoholu wymienionych w pytaniu konsekwencji (tabela 42).

Wśród poddanych ocenie respondentów następstw picia znalazły się konsekwencje negatywne i pozytywne. Dla uproszczenia obrazu spróbujmy zbudować rankingi spodziewanych konsekwencji negatywnych i pozytywnych opierając się na odsetkach odpowiedzi „bardzo prawdopodobne”.

W klasach pierwszych w zakresie następstw negatywnych na pierwszym miejscu znalazły się szkody zdrowotne (15,3%), na drugim – złe samopoczucie (mdłości) (14,8%), na trzecim – obawa, że zrobi się coś, czego będzie się potem żałowało (14,5%), a na czwartym – kac (12,7%). Jeszcze mniejsze odsetki badanych obawiają się kłopotów z policją (7,9%) lub utraty kontroli nad własnym piciem (6,3%).

Wśród konsekwencji pozytywnych najwięcej uczniów z młodszej grupy wymienia poczucie odprężenia (16,5%) oraz świetną zabawę (16,5%), a w dalszej kolejności – towarzyskość (16,1%) i zapomnienie o swoich problemach (14,5%). Najrzadziej wymieniane jest poczucie szczęścia (13,9%).

W klasach trzecich ranking następstw negatywnych wygląda trochę inaczej, niż w klasach pierwszych. Najczęściej wymienianą konsekwencją negatywną był kac (12,1%), na drugim miejscu znalazło się złe samopoczucie (mdłości) (11,1%), na trzecim – szkody zdrowotne (9,8%), a na czwartym – obawa, że zrobi się coś, czego będzie się potem żałowało (9,6%). Badani w jeszcze mniejszych odsetkach obawiają się kłopotów z policją (4,3%) lub utraty kontroli nad własnym piciem (5,0%).

W zakresie konsekwencji pozytywnych oczekiwania uczniów ze starszej kohorty nie różnią się zasadniczo od antycypacji ich młodszych kolegów. Na pierwszym miejscu znalazło się poczucie odprężenia (22,4%), na drugim – towarzyskość (20,8%), na trzecim świetna zabawa (20,4%), a czwartą pozycję zajmuje zapomnienie o swoich problemach (11,7%). W sumie uczniowie starsi w nieco wyższych odsetkach niż ich młodszy koledzy potwierdzali prawdopodobieństwo pojawienia się poszczególnych następstw pozytywnych, a w mniejszych – konsekwencji negatywnych.

Tabela 42. Oczekiwania wobec alkoholu (odsetki badanych)

poziom klasy		Bardzo prawdopo- dobne	Prawdo- podobne	Nie wiadomo	Mało prawdopo- dobne	Zupełnie nieprawdo- podobne
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Poczuje się odprężony	16,5	26,5	38,8	7,0	11,2
	Będę miał kłopoty z policją	7,9	9,7	42,4	17,0	23,0
	Zaszkodzi to mojemu zdrowiu	15,3	20,7	39,9	12,5	11,7
	Poczuje się szczęśliwy	13,9	24,0	41,1	8,5	12,4
	Zapomnę o swoich problemach	14,5	20,4	39,6	11,0	14,5
	Nie będę w stanie przestać pić	6,3	6,8	38,1	18,8	30,1
	Będę miał kaca	12,7	17,2	40,5	13,5	16,1
	Będę bardziej przyjazny i towarzyski	16,1	23,2	40,5	7,5	12,6
	Zrobię coś, czego będę żałował	14,5	17,1	41,1	12,0	15,3
	Będę się świetnie bawić	16,5	22,7	42,0	6,7	12,2
	Zrobi mi się niedobrze	14,8	17,1	42,4	11,6	14,1
Starsza kohorta (17-18 lat)	Poczuje się odprężony	22,4	40,0	22,3	8,1	7,2
	Będę miał kłopoty z policją	4,3	6,4	25,6	26,7	37,0
	Zaszkodzi to mojemu zdrowiu	9,8	22,4	36,5	21,8	9,5
	Poczuje się szczęśliwy	14,2	32,1	32,9	11,6	9,2
	Zapomnę o swoich problemach	11,7	23,1	31,4	19,7	14,2
	Nie będę w stanie przestać pić	5,0	5,9	21,7	24,6	42,8
	Będę miał kaca	12,1	20,9	29,6	21,7	15,7
	Będę bardziej przyjazny i towarzyski	20,8	34,7	27,8	7,8	8,9
	Zrobię coś, czego będę żałował	9,6	17,7	32,6	21,6	18,4
	Będę się świetnie bawić	20,4	34,1	31,9	5,9	7,7
	Zrobi mi się niedobrze	11,1	20,5	34,2	21,2	13,0

Porównanie częstości wyborów konsekwencji pozytywnych i negatywnych wskazuje na większą popularność tych pierwszych. Innymi słowy młodzież zdaje się oczekiwać po alkoholu więcej dobrego niż złego

Analizę zmian w latach 1995 – 2024 zaczniemy od porównanie wyników badania z 1999 r. z wynikami uzyskanymi w 1995 r. (tabela 43). Porównanie to wykazało niepokojącą tendencję.

W 1999 r. niższe niż w 1995 r. były odsetki uczniów obawiających się negatywnych następstw, a wyższe - oczekujących pozytywnych konsekwencji. Jedynym wyjątkiem od tej reguły okazało się oczekiwanie zapomnienia o swoich problemach w wyniku picia alkoholu. W grupie uczniów młodszych wyniki z 1995 r. i 1999 r. były niemal identyczne, w grupie uczniów starszych wręcz nastąpił spadek odsetka formułujących takie antycypacje.

W 2003 r. obserwujemy załamywanie się tej tendencji, przynajmniej w przypadku większości poruszonych w ankiecie kwestii.

Tabela 43. Oczekiwania wobec alkoholu (bardzo prawdopodobne) (odsetki badanych)

poziom klasy		1995	1999	2003	2007	2011	2015	2019	2024
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Poczuje się odprężony	18,2	19,8	23,6	20,5	21,9	23,8	20,0	16,5
	Będę miał kłopoty z policją	8,8	6,5	8,2	10,2	8,1	9,9	8,7	7,9
	Zaszkodzi to mojemu zdrowiu	33,5	25,0	23,2	21,8	15,8	13,5	13,7	15,3
	Poczuje się szczęśliwy	11,1	15,0	15,5	13,5	15,1	15,7	12,9	13,9
	Zapomnę o swoich problemach	19,3	19,2	20,4	17,8	18,6	17,4	12,8	14,5
	Nie będę w stanie przestać pić	7,3	5,3	5,8	6,0	6,1	7,6	7,1	6,3
	Będę miał kaca	34,9	25,1	25,7	21,1	19,9	16,2	13,9	12,7
	Będę bardziej przyjazny i towarzyski	21,9	23,6	22,9	19,1	19,3	17,7	15,5	16,1
	Zrobię coś, czego będę żałował	19,0	15,5	15,5	13,0	13,9	13,8	13,4	14,5
	Będę się świetnie bawić	26,2	31,0	30,4	24,8	25,4	19,9	17,0	16,5
	Zrobi mi się niedobrze	25,6	16,6	15,3	13,4	13,0	13,0	13,2	14,8

poziom klasy		1995	1999	2003	2007	2011	2015	2019	2024
Starsza kohorta (17-18 lat)	Poczuje się odprężony	20,3	23,9	27,0	25,9	28,8	30,8	22,4	22,4
	Będę miał kłopoty z policją	6,6	4,4	4,8	6,3	5,4	6,4	4,7	4,3
	Zaszkodzi to mojemu zdrowiu	28,4	19,0	15,4	14,2	9,5	8,1	7,3	9,8
	Poczuje się szczęśliwy	8,3	11,1	13,8	12,4	15,6	16,6	13,0	14,2
	Zapomnę o swoich problemach	18,7	16,4	18,3	15,7	17,7	17,0	10,6	11,7
	Nie będę w stanie przestać pić	4,2	3,3	4,5	3,6	4,4	5,4	4,3	5,0
	Będę miał kaca	30,9	27,0	25,6	18,7	19,2	14,9	11,5	12,1
	Będę bardziej przyjazny i towarzyski	23,5	27,0	21,9	19,9	22,8	21,6	18,5	20,8
	Zrobię coś, czego będę żałował	15,0	10,0	10,5	8,4	10,1	9,8	8,2	9,6
	Będę się świetnie bawić	26,5	30,5	29,2	27,4	29,2	24,8	20,4	20,4
	Zrobi mi się niedobrze	20,1	15,0	10,9	8,9	9,2	9,3	8,8	11,1

W roku 2007 nastąpił generalny spadek potwierdzeń poszczególnych konsekwencji jako bardzo prawdopodobnych, badanie z 2011 r. przyniosło ich ponowny wzrost. Trzeba jednak zauważyć, że podobnie jak w 1999 r., szczególnie silnie wzrosły odsetki badanych potwierdzających prawdopodobieństwo pozytywnych konsekwencji.

W 2015 r. w obu kohortach nastąpił spadek oczekiwań świetnej zabawy po alkoholu oraz oczekiwań kaca. Wszystkie inne oczekiwania pozostały bez istotnych zmian.

W 2019 r. odnotować trzeba pozytywne tendencje. W młodszej kohorcie zmniejszyły się frakcje uczniów oczekujących trzech pozytywnych efektów, tj. poczucie odprężenia, poczucie szczęścia oraz zapomnienie o swoich problemach. W starszej kohorcie zmniejszeniu uległy odsetki badanych formułujących każde z pozytywnych oczekiwań. W zakresie negatywnych antycypacji spadek dotyczy jedynie kaca.

W 2024 r. obserwujemy kontynuację zmian z poprzedniego czteroletnia.

W 2011 r. po raz pierwszy zadano podobne pytanie w odniesieniu do przetworów konopi. Rozkłady odpowiedzi uzyskanych w 2024 r. zamieszczono w tabeli 44.

Tabela 44. Oczekiwania wobec marihuany i haszyszu (odsetki badanych)

poziom klasy		Nie- możliwe	Mało prawdo- podobne	Może	Całkiem prawdo- podobne	Pewne
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Bardziej intensywne postrzeganie rzeczy	40,2	10,0	33,9	11,4	4,6
	Trudności z prowadzeniem rozmowy	39,8	11,9	30,6	13,1	4,6
	Utrata wątku myślenia	39,4	9,6	30,4	15,6	5,0
	Mniejsza nieśmiałość	38,3	7,6	27,3	17,8	9,0
	Trudności z koncentracją	37,9	7,7	31,3	15,3	7,7
	Zwiększenie otwartości	36,4	6,5	28,9	18,8	9,5
	Zwiększenie intensywności radości	36,0	6,3	30,0	16,5	11,2
	Zwiększenie intensywności doświadczeń	37,0	7,0	32,5	15,2	8,4
	Zmniejszenie zahamowań	37,4	8,7	30,3	15,3	8,3
	Poczucie bycia prześladowanym przez innych	45,4	15,8	28,5	6,5	3,8
Starsza kohorta (17-18 lat)	Bardziej intensywne postrzeganie rzeczy	32,7	11,7	37,7	13,3	4,6
	Trudności z prowadzeniem rozmowy	33,1	17,1	35,0	12,3	2,4
	Utrata wątku myślenia	32,7	13,1	35,0	15,1	4,2
	Mniejsza nieśmiałość	31,0	9,9	31,8	19,8	7,5
	Trudności z koncentracją	31,2	11,2	35,3	16,2	6,1
	Zwiększenie otwartości	28,8	7,9	32,4	22,6	8,4
	Zwiększenie intensywności radości	28,9	7,5	32,6	21,3	9,7
	Zwiększenie intensywności doświadczeń	29,9	8,7	34,3	18,3	8,8
	Zmniejszenie zahamowań	31,4	12,0	33,1	16,9	6,7
	Poczucie bycia prześladowanym przez innych	44,2	19,5	27,7	5,2	3,4

Podobnie jak w przypadku pytania o alkohol, badani częściej za całkiem prawdopodobne lub pewne uważali konsekwencje pozytywne. Wśród nich na pierwszym miejscu lokuje się zwiększenie intensywności radości (młodsza kohorta – 27,8%, starsza kohorta – 31,0%), na drugim – zwiększenie otwartości (młodsza kohorta – 28,3%, starsza kohorta – 30,9%), a na kolejnych miejscach zwiększenie intensywności doświadczeń (młodsza kohorta – 23,5%, starsza kohorta – 27,1%) oraz mniejsza nieśmiałość (młodsza kohorta – 26,8%, starsza kohorta – 27,3%).

Najczęściej oczekiwaną konsekwencją negatywną były trudności z koncentracją (młodsza kohorta – 23,0%, starsza kohorta – 22,3%), a następnie – utrata wątku myślenie (młodsza kohorta – 20,6%, starsza kohorta – 19,3%) oraz trudności w prowadzeniu rozmowy (młodsza kohorta – 17,7%, starsza kohorta – 14,8%).

Porównanie wyników z 2011 r. i 2015 r. ujawniło zwiększenie się odsetków badanych potwierdzających poszczególne oczekiwania, zarówno te pozytywne, jak i te negatywne (tabela 45). Nie zmienił się jedynie odsetek spodziewających się poczucia bycia prześladowanym przez innych po użyciu marihuany. W młodszej kohorcie najsilniej wzrósł odsetek oczekujących zmniejszenia nieśmiałości, zaś w starszej zwiększenia otwartości.

Dane za 2019 r. wskazują na spadek odsetków pierwszoklasistów potwierdzających każde z antycypacji, poza bardziej intensywnym postrzeganiem rzeczy oraz poczuciem bycia prześladowanym. W starszej kohorcie także obserwujemy spadek analogicznych odsetków badanych, jednak brak zmian odnotować trzeba jeszcze w przypadku dwóch następujących antycypacji: mniejsza nieśmiałość oraz zwiększenie intensywności doświadczeń.

Dane z 2024 r. wskazują na kontynuację wcześniejszych trendów.

Tabela 45. Oczekiwania wobec marihuany i haszyszu (całkiem prawdopodobne lub pewne) (odsetki badanych)

poziom klasy		2011	2015	2019	2024
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Bardziej intensywne postrzeganie rzeczy	14,3	17,0	15,5	16,0
	Trudności z prowadzeniem rozmowy	14,7	17,9	14,8	17,7
	Utrata wątku myślenia	19,2	22,4	19,4	20,6
	Mniejsza nieśmiałość	23,9	32,3	28,3	26,8
	Trudności z koncentracją	21,0	25,1	21,6	23,0
	Zwiększenie otwartości	28,5	37,0	31,6	28,3
	Zwiększenie intensywności radości	32,9	40,6	33,7	27,7
	Zwiększenie intensywności doświadczeń	24,2	30,6	26,8	23,6
	Zmniejszenie zahamowań	23,5	29,6	25,8	23,6
	Poczucie bycia prześladowanym przez innych	9,3	9,7	7,8	10,3
Starsza kohorta (17-18 lat)	Bardziej intensywne postrzeganie rzeczy	16,4	20,1	20,2	17,9
	Trudności z prowadzeniem rozmowy	12,8	17,2	14,5	14,7
	Utrata wątku myślenia	17,1	22,0	19,1	19,3
	Mniejsza nieśmiałość	23,6	32,7	30,2	27,3
	Trudności z koncentracją	18,8	23,4	20,7	22,3
	Zwiększenie otwartości	27,6	38,4	35,5	31,0
	Zwiększenie intensywności radości	34,9	45,9	39,6	31,0
	Zwiększenie intensywności doświadczeń	26,1	34,1	31,3	27,1
	Zmniejszenie zahamowań	22,7	30,3	26,6	23,6
	Poczucie bycia prześladowanym przez innych	8,7	10,0	7,9	8,6

Pytanie o motywy picia napojów alkoholowych pojawiło się po raz pierwszy w 2019 roku (tabela 46). W 2024 r. uczniowie z młodszej kohorty deklarowali, że najczęstszymi powodami picia (dla których używano alkoholu często bądź zawsze) było to, że dzięki niemu spotkania towarzyskie są bardziej zabawne (13,7%), pomaga bawić się na imprezie (14,0%), oraz ponieważ uatrakcyjnia on imprezy i uroczystości (11,0%).

W starszej kohorcie najczęściej w tym kontekście wymieniano następujące motywy: pomaga bawić się na imprezie (32,2%), dzięki alkoholowi spotkania towarzyskie są bardziej zabawne (27,1%) oraz uatrakcyjnia on imprezy i uroczystości (24,3%).

Z kolei w obu kohortach najrzadziej deklarowanymi motywami, dla których alkohol jest pity często bądź zawsze, było używanie go, aby być lubianym (2,7% wśród uczniów z młodszej kohorty i 2,6% wśród uczniów ze starszej kohorty), żeby nie czuć się pominięty (3,3% wśród uczniów z młodszej kohorty i 3,2% wśród uczniów ze starszej kohorty) oraz aby dopasować się do grupy (3,6% wśród uczniów z młodszej kohorty i 4,3% wśród uczniów ze starszej kohorty).

Tabela 46. Motywy picia alkoholu przez młodzież (odsetki badanych)

Kohorta		Nigdy	Rzadko	Czasami	Często	Zawsze
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Pomaga bawić się na imprezie	62,8	11,4	11,8	8,4	5,6
	Pomaga, gdy czujesz się przygnębiony lub nerwowy	77,2	9,5	5,8	4,2	3,3
	Żeby poprawić zły nastrój	74,6	9,9	7,7	4,3	3,5
	Lubię czuć się w ten sposób	72,4	9,0	8,5	5,5	4,6
	Żeby być na haju	79,2	7,6	5,8	3,3	4,0
	Dzięki temu spotkania towarzyskie są bardziej zabawne	64,1	11,0	11,2	7,8	5,9
	Dopasować się do grupy	83,3	8,7	4,3	2,0	1,6
	Uatrakcyjnia imprezy i uroczystości	66,9	11,7	10,4	7,0	4,0
	Żeby zapomnieć o swoich problemach	78,0	7,7	5,4	4,3	4,6
	To jest fajne	76,7	10,1	6,2	3,8	3,2
	Żeby być lubianym	89,7	5,2	2,4	1,5	1,3
	Żeby nie czuć się pominięty	87,0	6,7	3,0	1,6	1,7

Kohorta		Nigdy	Rzadko	Czasami	Często	Zawsze
Starsza kohorta (17-18 lat)	Pomaga bawić się na imprezie	33,0	14,5	20,3	20,4	11,8
	Pomaga, gdy czujesz się przygnębiony lub nerwowy	66,2	15,4	9,7	5,7	2,9
	Żeby poprawić zły nastrój	61,5	16,1	12,7	6,8	3,0
	Lubię czuć się w ten sposób	54,6	16,2	15,1	9,5	4,6
	Żeby być na haju	69,8	11,9	9,3	5,3	3,7
	Dzięki temu spotkania towarzyskie są bardziej zabawne	37,1	15,2	20,6	18,2	8,9
	Dopasować się do grupy	74,9	13,7	7,2	2,8	1,4
	Uatrakcyjnić imprezy i uroczystości	38,3	17,2	20,2	16,3	8,0
	Żeby zapomnieć o swoich problemach	69,9	11,3	9,1	5,8	3,9
	To jest fajne	61,4	15,2	11,9	6,8	4,8
	Żeby być lubianym	87,8	6,4	3,2	1,4	1,2
	Żeby nie czuć się pominięty	82,9	9,6	4,2	2,0	1,3

Doświadczanie problemów związanych z piciem alkoholu

Picie napojów alkoholowych często sprzyja powstawaniu różnych problemów. Problemy te występować mogą także bez związku z używaniem substancji, jednak picie zwiększa prawdopodobieństwo ich pojawienia się. W jednym z pytań ankiety respondenci otrzymali listę takich problemów z prośbą, aby określili, czy w czasie ostatnich 12 miesięcy stały się ich udziałem w związku z piciem alkoholu. Wyniki zawiera tabela 47.

W obu kohortach ranking pierwszych dwóch problemów jest taki sam. Najbardziej rozpowszechnioną konsekwencją picia alkoholu jest zniszczenie rzeczy lub ubrania (6,1% w młodszej kohorcie i 13,1% w starszej kohorcie), a na drugi miejscu lokuje się poważna kłótnia (5,6% w młodszej kohorcie i 12,3% w starszej kohorcie).

Kolejnymi problemami pod względem rozpowszechnienia w młodszej kohorcie są wypadek lub uszkodzenie ciała (4,4%) oraz bójka (3,6%). W starszej kohorcie zaś na trzecim miejscu jest bójka (8,5%), a na czwartym – wypadek lub uszkodzenie ciała (7,6%).

Tabela 47. Doświadczania poszczególnych problemów związanych z alkoholem w czasie ostatnich 12 miesięcy (odsetki badanych)

Poziom klasy		
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Bójka	3,3
	Wypadek lub uszkodzenie ciała	4,7
	Zniszczenie rzeczy lub ubrania	6,3
	Poważna kłótnia	5,3
	Stałe(a)ś się ofiarą rabunku lub kradzieży	1,8
	Kłopoty z policją	3,2
	Korzystanie z pomocy medycznej z powodu zatrucia alkoholem	1,6
	Korzystanie z pomocy medycznej z powodu wypadku lub uszkodzenia ciała	1,5
	Seks bez zabezpieczenia (bez antykoncepcji)	2,6
	Niechciane przez Ciebie doświadczenia seksualne	2,8
	Samouszkodzenia	2,2
	Kierowanie pojazdem będąc pod wpływem alkoholu	1,9
	Spowodowanie wypadku będąc pod wpływem alkoholu	1,0
	Pływanie będąc pod wpływem alkoholu	3,0
Starsza kohorta (17-18 lat)	Bójka	6,5
	Wypadek lub uszkodzenie ciała	8,7
	Zniszczenie rzeczy lub ubrania	13,3
	Poważna kłótnia	10,0
	Stałe(a)ś się ofiarą rabunku lub kradzieży	1,8
	Kłopoty z policją	5,3
	Korzystanie z pomocy medycznej z powodu zatrucia alkoholem	2,1
	Korzystanie z pomocy medycznej z powodu wypadku lub uszkodzenia ciała	1,9
	Seks bez zabezpieczenia (bez antykoncepcji)	4,8
	Niechciane przez Ciebie doświadczenia seksualne	4,8
	Samouszkodzenia	4,5
	Kierowanie pojazdem będąc pod wpływem alkoholu	2,8
	Spowodowanie wypadku będąc pod wpływem alkoholu	1,0
	Pływanie będąc pod wpływem alkoholu	5,6

Dostępność substancji psychoaktywnych

Aby zbadać dostępność poszczególnych substancji psychoaktywnych prosiliśmy respondentów o oszacowanie, na ile trudne byłoby dla nich zdobycie każdej z nich, gdyby tego chcieli. Skala odpowiedzi wyznaczona była przez dwie skrajne możliwości: „Niemożliwe” oraz „Bardzo łatwe”. Pozostawiono też możliwość odpowiedzi „nie wiem”. Ocenie badanych poddano dostępność napojów alkoholowych, leków uspokajających i nasennych, substancji wziewnych oraz poszczególnych środków nielegalnych. Pełen rozkład odpowiedzi uczniów przedstawia tabela 48.

Należy zwrócić uwagę, że w ocenach respondentów poziom dostępności napojów alkoholowych jest wysoki. Uczniowie klas pierwszych, a więc młodzież w wieku 15-16 lat, uznali za bardzo łatwe do zdobycia: piwo – 44,2%, wino – 34,9% i wódkę – 35,9%. Jedynie niewielki odsetek tej grupy badanych uznał za niemożliwe do zdobycia piwo (6,5%), wino (8,0%) i wódkę (9,5%). Młodzież deklaruje podobny poziom dostępu do tytoniu. Za bardzo łatwy do zdobycia uznało go 37,8% pierwszoklasistów, za niemożliwy do zdobycia – jedynie 4,5%. Można zauważyć, że większość badanych nie ma dużych trudności z dostępem do napojów alkoholowych i tytoniu, mimo że według polskiego prawa sprzedaż i podawanie używek nieletnim są zabronione.

Dostępność poszczególnych napojów alkoholowych i tytoniu w ocenach uczniów ze starszej kohorty jest znacznie wyższa, co nie powinno dziwić, bowiem badanym ze starszej grupy do pełnoletniości niewiele brakuje. Zgodnie z oczekiwaniami, odsetki deklarujących łatwy dostęp, największe są w przypadku tytoniu i piwa, a najmniejsze w przypadku wódki. Odpowiedź „Bardzo łatwe” padła w przypadku papierosów ze strony 63,8% starszej młodzieży, w przypadku piwa – 73,3% wina – 69,1% i wódki – 67,8%. Jedynie niewielki odsetek tej grupy badanych uznał za niemożliwe do zdobycia: tytoń – 1,9%, piwo – 1,6 %, wino – 1,9% i wódkę – 2,4%.

W przeważającej większości badani nie mieli problemów z oceną dostępności tradycyjnych napojów alkoholowych. Nie potrafiło odpowiedzieć na to pytanie jedynie 9-13% pierwszoklasistów i 4-7% trzecioklasistów.

Tabela 48. Ocena dostępności poszczególnych substancji (odsetki badanych)

Poziom klasy		Nie możliwe	Bardzo trudne	Dosyć trudne	Dosyć łatwe	Bardzo łatwe	Nie wiem
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Papierosy	4,5	5,4	10,7	29,5	37,8	12,3
	E-papierosy	5,5	4,1	8,5	24,6	46,9	10,3
	Fajka wodna	15,2	10,4	16,5	13,9	12,0	32,0
	Piwo	6,5	4,3	8,6	26,8	44,2	9,5
	Cydr	12,1	7,2	12,7	14,5	16,7	36,8
	Alcopops	12,8	9,9	15,9	15,7	17,4	28,3
	Wino	8,0	6,7	11,5	25,7	34,9	13,2
	Wódka	9,5	8,2	10,8	23,7	35,9	11,9
	Marihuana lub haszysz	20,8	13,3	13,6	18,7	14,8	18,8
	Amfetamina	32,1	16,9	13,2	9,8	6,7	21,3
	Metamfetamina	32,1	18,0	12,7	8,6	6,7	21,9
	Leki uspokajające lub nasenne	17,7	7,3	10,0	24,6	24,5	15,9
	Ecstasy	31,6	15,0	12,3	8,8	6,9	25,4
	Kokaina	33,0	16,5	12,0	9,6	7,7	21,1
	Heroina	34,5	17,3	11,9	7,3	6,6	22,4
	Dopalacze	32,5	14,6	11,7	9,3	8,3	23,6
Starsza kohorta (17-18 lat)	Papierosy	1,9	1,7	4,1	21,3	63,8	7,2
	E-papierosy	2,9	1,3	3,2	18,1	68,9	5,7
	Fajka wodna	6,5	5,3	11,3	19,8	30,3	26,8
	Piwo	1,6	1,2	2,6	17,8	73,3	3,5
	Cydr	3,2	2,4	6,1	17,5	50,9	19,9
	Alcopops	3,2	2,8	8,1	17,6	51,2	17,0
	Wino	1,9	2,2	4,3	17,8	69,1	4,6
	Wódka	2,4	2,7	4,9	17,5	67,8	4,8
	Marihuana lub haszysz	9,6	8,9	14,2	27,4	20,5	19,4
	Amfetamina	25,0	15,8	15,3	13,4	6,5	24,0
	Metamfetamina	25,1	16,3	15,7	12,5	6,4	24,0
	Leki uspokajające lub nasenne	11,9	6,6	11,2	28,1	26,8	15,3
	Ecstasy	24,7	14,6	16,3	11,5	6,9	26,0
	Kokaina	25,9	16,6	16,2	11,0	6,8	23,5
	Heroina	27,0	17,8	16,1	9,3	5,3	24,5
	Dopalacze	25,6	15,2	14,0	12,1	6,8	26,3

Kwestia dostępu do leków uspokajających i nasennych okazała się trudniejsza do oceny. Na to pytanie odpowiedzi „Nie wiem” udzielił mniej więcej co szósty badany. Dostęp do tych leków jest też zdaniem młodzieży znacznie trudniejszy. Bardzo łatwo byłoby je dostać 24,5% respondentów z młodszej grupy i 26,7% starszych uczniów, niemożliwe do zdobycia byłoby to dla 17,7% badanych w pierwszej grupie i dla 11,9% z drugiej.

Należy odnotować, że dostępność substancji nielegalnych oceniana jest niżej. Odsetki uczniów młodszych, którzy uważają je za niemożliwe do zdobycia wahają się od 20,8% w przypadku konopi indyjskich do 34,5% w przypadku heroiny. Odsetki uczniów z młodszej kohorty stwierdzających, że byłoby im bardzo łatwo dostać poszczególne substancje wahają się od 14,8% w przypadku konopi indyjskich do 6,6% w przypadku cracku. W klasach trzecich badani w przypadku większości substancji nielegalnych w podobnym odsetku co młodszy uczniowie uznają je za bardzo łatwe do zdobycia. Odpowiedzi takich udzieliło w odniesieniu do najbardziej dostępnych konopi – 20,5% badanych i najtrudniej dostępnej heroiny – 5,3% badanych.

W 2011 r. po raz pierwszy zapytano badanych jak oceniają dostępność „dopalaczy”. W 2024 r. 8,3% piętnasto-szesnastolatków oraz 6,8% uczniów ze starszej kohorty uznało tę substancję za bardzo łatwą do zdobycia. W obu kohortach lokują się one na poziomie niższym od odsetków uczniów z bardzo łatwym dostępem do przetworów konopi oraz zbliżonym do notowanego w przypadku innych narkotyków.

Na koniec trzeba zwrócić uwagę na bardzo wysokie odsetki badanych, którzy nie potrafili oszacować swoich możliwości w zakresie dostępu do substancji nielegalnych. Najmniej badanych miało trudności z oceną dostępu do marihuany i haszyszu, najwięcej z oceną dostępu do ecstasy. Te relatywnie wysokie odsetki badanych, którzy wybrali odpowiedź „Nie wiem” wskazują na znaczący frakcję osób do tego stopnia nie zainteresowanych substancjami nielegalnymi, że nie potrafiących nawet wyobrazić sobie skali trudności w zdobyciu tego typu środków.

Dane zawarte w tabeli 49 pozwalają na prześledzenie zmian w dostępności poszczególnych substancji w ocenach młodzieży, jakie dokonały się w czasie ostatnich 29 lat. W tabeli zawarto odsetki respondentów, którzy na pytanie o to, jak trudno byłoby im zdobyć każdą z poszczególnych substancji, gdyby tego chcieli, wybrali odpowiedź „bardzo łatwo”.

Zmiany w ocenach dostępności napojów alkoholowych w młodszej grupie polegają na konsekwentnym spadku odsetków uczniów deklarujących bardzo łatwy dostęp do piwa i do wina w całym okresie 1995-2024. Wedle ocen respondentów dostępność wódki rosła w latach 1995-2003, po czym w latach 2003-2011 spadała, a następnie wykazywała stabilizację trwającą do 2024 r..

W ocenach uczniów ze starszej grupy dostępność wszystkich trzech napojów alkoholowych wykazywała trend wzrostowy do 2003 r., od 2007 r. zaś nastąpiło odwrócenie tego trendu. W 2015 r. proporcje deklarujących bardzo łatwy dostęp do napojów alkoholowych wzrosły, najbardziej do piwa, a najmniej do wina. Rok 2019 przyniósł spadek w ocenach łatwej dostępności wszystkich napojach alkoholowych, zaś 2024 r. stabilizację, a w przypadku wódki – wzrost. .

Dostępność wyrobów tytoniowych nie była przedmiotem badania w 1995. W przedziale czasowym wyznaczanym przez lata 1999 i 2024, wedle ocen uczniów z młodszej kohorty, dostępność papierosów cały czas wyraźnie spadała, a wedle ocen starszych uczniów była stabilna między 1999 r. i 2003 r., następnie do 2011 r. spadała, by 2015 r. lekko wzrosnąć i w 2019 odnotować ponowny spadek kontynuowany w 2024 r.

Dostęp do leków uspokajających i nasennych w obu badanych grupach podlegał fluktuacji w latach 1995-2007, od 2011 r. notujemy tendencję wzrostową. W 2019 r. natomiast obserwujemy spadek, a w 2024 r. ponowny wzrost.

Dostępność trzech substancji nielegalnych (przetwory konopi, amfetamina, ecstasy) deklarowana przez uczniów z obu badanych kohort po silnym wzroście trwającym do 2003 r., w 2007 r. wyraźnie spadła. Odsetki raportujących bardzo łatwy dostęp do przetworów konopi w obu kohortach wzrosły w 2011 r. i od tego czasu do 2024 r. pozostają na względnie stałym poziomie. Inaczej stało się z ecstasy i amfetaminą – w 2011 r. obserwujemy kontynuację spadku. W starszej grupie kontynuację trendu spadkowego obserwujemy także w 2015 r., w młodszej zaś tendencja ta uległa zahamowaniu. W 2019 r. oraz w 2024 r. nie nastąpiły istotne zmiany.

Pytanie o dostępność „dopalaczy” pojawiło się w badaniu ESPAD po raz pierwszy w 2011 r., stąd można coś powiedzieć jedynie o zmianach w ostatnich 13 latach. W 2015 r. w młodszej kohorcie odsetek deklarujących bardzo łatwy dostęp do tych substancji wzrósł

nieznaczne, zaś w starszej dokonał się istotny wzrost. W 2019 r. w obu kohortach obserwujemy spadek, silniejszy jednak w starszej kohorcie. Podobnie stało się w 2024 r.

Tabela 49. Ocena dostępności poszczególnych substancji (substancje bardzo łatwe do zdobycia) (odsetki badanych)

Poziom klasy		1995	1999	2003	2007	2011	2015	2019	2024
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Papierosy	X	74,1	71,9	59,2	48,1	43,1	41,1	37,8
	Piwo	72,6	68,5	67,9	56,1	49,3	47,6	45,8	44,2
	Wino	57,4	56,9	55,4	45,6	39,5	36,6	36,5	34,9
	Wódka	42,2	44,7	45,7	38,7	33,4	34,2	33,2	35,9
	Marihuana lub haszysz	6,3	11,5	15,7	11,5	15,7	15,2	13,7	14,8
	Amfetamina	4,7	10,4	11,8	7,4	5,0	6,3	5,5	6,7
	Metamfetamina	X	X	X	X	X	5,4	4,9	6,7
	Leki uspokajające lub nasenne	16,5	17,4	19,6	16,5	18,6	25,1	20,5	24,5
	Ecstasy	2,4	7,2	9,6	6,3	5,5	6,6	5,9	6,9
	Dopalacze	X	X	X	X	14,0	16,0	9,3	8,3
Starsza kohorta (17-18 lat)	Papierosy	X	88,1	89,8	81,0	67,5	69,4	64,9	63,8
	Piwo	82,9	87,6	89,5	80,5	73,1	76,2	72,2	73,3
	Wino	77,7	81,7	82,9	75,9	67,8	69,7	67,3	69,1
	Wódka	67,7	74,1	77,3	70,2	62,1	67,5	64,2	67,8
	Marihuana lub haszysz	9,6	11,9	23,1	16,8	20,5	21,2	18,6	20,5
	Amfetamina	6,5	10,5	17,5	10,1	7,5	6,8	6,2	6,5
	Metamfetamina	X	X	X	X	X	5,3	5,8	6,4
	Leki uspokajające lub nasenne	19,8	17,0	21,7	18,5	20,0	26,2	22,7	26,8
	Ecstasy	2,5	6,7	11,9	8,7	7,4	6,6	8,3	6,9
	Dopalacze	X	X	X	X	15,4	18,4	10,5	6,8

X – brak danych, nie pytano w ankiecie.

Odpowiedzi na pytanie o to, czy badanemu kiedykolwiek proponowano jakieś substancje psychoaktywne dostarczyły innego wskaźnika dostępności. W masmediach wiele mówi się o agresywnym rozwoju rynku substancji nielegalnych i ich marketingu wśród uczniów.

Intencją pytania o propozycje była weryfikacja tych doniesień. Badanym przedstawiono listę środków legalnych i nielegalnych i proszono o zaznaczenie tych, które w czasie ostatnich 12 miesięcy przed badaniem ktokolwiek im proponował. Rozkład odpowiedzi zawarty w tabeli 50 wskazuje na podobne prawidłowości jak przy używaniu poszczególnych substancji.

Najczęściej proponowanym młodzieży środkiem jest bez wątpienia alkohol. Z propozycjami dotyczącymi substancji nielegalnych spotykają się mniej liczne frakcje badanych i stosunkowo najczęściej dotyczą one konopi. Otrzymało je, chociaż raz w czasie ostatnich 12 miesięcy 20,3% uczniów z klas młodszych i 27,5% uczniów klas starszych. Odsetki uczniów, którym proponowano amfetaminę wynosiły w przypadku piętnasto-szesnastolatków – 6,5% i siedemnasto-osiemnastolatków – 5,0%. Z propozycjami ekstazy spotkało się 5,4% pierwszoklasistów oraz 4,4% uczniów ze starszej kohorty.

Z ofertami leków uspokajających i nasennych spotkało się 11,6% pierwszoklasistów oraz 10,3% uczniów klas trzecich.

Zwraca uwagę wysoki odsetek uczniów, którzy spotykali się z propozycjami alkoholu nielegalnie wytworzonego domowym sposobem, czyli bimbrow. W młodszej grupie taką ofertą otrzymało 15,8% badanych, w starszej zaś – 28,7%.

W latach 1995-2003 wskaźniki narażenia na propozycje w przypadku niektórych substancji nie uległ większym zmianom, w przypadku innych wyraźnie wzrosły. Najbardziej zwiększyło się narażenie na propozycje dotyczące marihuany i haszyszu. Trend wzrostowy obserwowano zarówno w młodszej kohorcie badanych jak i w starszej, chociaż wśród młodszych wskaźniki powiększyły się przede wszystkim w latach 1995-1999, a wśród starszych wzrost był bardziej równomierny lub koncentrował się w czteroletnim okresie 1999-2003. Jedynie w przypadku bimbrow w obu grupach wzrost wskaźnika nastąpił przede wszystkim w latach 1999-2003. Podobne tendencje, chociaż o mniejszym nasileniu obserwowano w przypadku takich substancji jak kokaina, heroina, czy sterydy anaboliczne. W 2007 r. w przypadku wszystkich substancji odnotować trzeba spadek wskaźników narażenia na propozycje. W 2011 r. obserwujemy ponowny wzrost, szczególnie znaczny w przypadku przetworów konopi oraz alkoholu domowej produkcji, czyli tzw. bimbrow.

Tabela 50. Ekspozycja na propozycje poszczególnych substancji (odsetki badanych)

poziom klasy		1995	1999	2003	2007	2011	2015	2019	2024
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Piwo	80,6	85,0	83,4	78,0	80,1	68,7	66,3	58,8
	Wino	65,2	52,1	47,5	42,8	45,8	35,3	37,9	34,8
	Wódka	53,1	57,0	56,4	49,3	61,7	51,5	51,2	48,3
	Marihuana lub haszysz	11,4	17,3	21,6	16,0	27,8	24,7	23,2	20,3
	LSD	3,8	5,0	3,4	2,5	3,0	5,5	4,0	5,6
	Amfetamina	4,8	10,3	8,6	5,4	5,9	6,3	5,1	6,5
	Leki uspokajające lub nasenne	8,1	6,9	5,7	4,8	6,2	7,5	8,4	11,6
	Crack	0,8	2,1	2,7	1,7	2,7	3,7	2,2	5,0
	Kokaina	1,7	3,5	3,8	3,3	4,3	5,1	3,8	6,7
	Ecstasy	1,4	5,0	4,9	4,7	3,4	4,6	4,1	5,4
	Heroina	2,0	3,4	3,6	2,8	3,5	3,8	3,5	5,2
	Sterydy anaboliczne	3,6	6,2	5,3	3,4	3,6	3,6	2,8	6,1
	Polska heroina (kompot)	2,7	3,5	3,4	2,4	3,3	3,8	3,5	5,0
	Bimber	12,7	13,1	20,2	13,4	19,8	16,7	15,6	15,8
Starsza kohorta (17-18 lat)	Piwo	89,5	93,2	93,2	91,3	92,2	89,1	85,3	80,8
	Wino	79,2	61,5	61,0	58,5	58,3	54,5	61,0	61,0
	Wódka	73,5	75,9	77,4	73,0	82,1	79,9	75,6	77,8
	Marihuana lub haszysz	17,3	23,6	34,8	27,2	34,8	34,3	34,6	27,5
	LSD	5,3	4,9	4,6	3,5	3,2	4,1	4,1	4,8
	Amfetamina	6,0	14,0	16,8	8,8	7,6	6,6	5,6	5,0
	Leki uspokajające lub nasenne	8,8	5,5	6,6	5,1	5,0	5,6	7,4	10,3
	Crack	1,2	1,7	2,1	2,1	2,1	2,5	1,8	3,1
	Kokaina	1,9	2,7	3,5	3,3	4,3	4,5	3,7	4,6
	Ecstasy	1,7	5,2	8,1	6,9	4,4	4,1	5,8	4,4
	Heroina	2,2	2,3	3,4	2,6	2,7	2,8	2,3	3,5
	Sterydy anaboliczne	5,4	7,1	8,7	5,6	4,6	3,3	2,3	5,1
	Polska heroina (kompot)	2,1	1,5	2,2	2,5	2,6	2,7	2,3	3,4
	Bimber	16,8	14,9	25,4	18,1	28,0	29,3	28,2	28,7

W 2015 r. w młodszej kohorcie obserwujemy spadek odsetków uczniów, którym proponowano napoje alkoholowe, w tym nielegalnych, produkowanych domowym sposobem oraz odsetków uczniów, którzy spotkali się z ofertami przetworów konopi. W starszej kohorcie zmniejszył się jedynie odsetek badanych, którym proponowano wino.

W 2019 r. w stosunku do 2015 r. notujemy zmiany tylko w starszej kohorcie, w której nastąpił wzrost odsetka uczniów spotkających się z propozycjami wina oraz spadek odsetków tych, którym proponowano wódkę lub proponowano piwo. W 2024 r. w młodszej kohorcie obserwujemy spadek dostępności napojów alkoholowych oraz marihuany i haszyszu.

Kwestię zakupów napojów alkoholowych poruszono w dwóch pytaniach, lokując ją na wymiarze czasowym ostatnich 30 dni przed badaniem. W pierwszym pytano o częstość zakupów piwa, wina i wódki w sieci sprzedaży detalicznej, w drugim o częstość konsumpcji w takich miejscach, jak pub, bar, kawiarnia, restauracja, dyskoteka.

Odsetki badanych z młodszej kohorty, którzy dokonywali zakupów poszczególnych napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni są niższe, niż analogiczne odsetki wśród badanych ze starszej kohorty (tabela 51). Odsetek dokonujących zakupów wina wśród pierwszoklasistów najmniej różni się od odsetka kupujących w starszej grupie badanych. W przypadku zakupów piwa i wódki wskaźniki są wyraźnie wyższe wśród trzecioklasistów niż wśród pierwszoklasistów.

Tabela 51. Zakupy napojów alkoholowych w sieci detalicznej czasie ostatnich 30 dni przed badaniem (odsetki badanych)

Poziom klasy		Nie kupowa- łem	1-2 razy	3-5 razy	6-9 razy	10-19 razy	20 lub więcej razy
Młodsza kohorta (15- 16 lat)	Piwo	80,8	9,8	4,1	1,9	0,9	2,4
	Wino	91,6	4,5	1,3	0,8	0,4	1,5
	Wódka	84,5	7,6	3,3	1,4	1,0	2,3
Starsza kohorta (17- 18 lat)	Piwo	57,3	20,2	11,9	4,9	2,6	3,2
	Wino	80,0	12,4	4,3	1,1	0,7	1,5
	Wódka	68,8	17,2	7,0	3,5	1,5	2,1

Większość badanych dokonujących zakupów wina, bądź wódki robiła to 1-2 razy w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem. Trochę inaczej jest z piwem. Wprawdzie tu również największa frakcja badanych dokonywała zakupów 1-2 razy, ale dość znaczna jest też frakcja kupujących ten napój 3-5 razy w tym czasie.

W tabeli 52 zestawiono odsetki uczniów, którzy dokonywali zakupów poszczególnych napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem w 2003 r., 2007 r., 2011 r., w 2015 r., w 2019 r. i w 2024 r. Zestawienie to sugeruje, że w grupie pierwszoklasistów mamy do czynienia z konsekwentnym trendem spadkowym odsetków badanych kupujących piwo. Odsetek ten w 2024 r. jest niemal trzykrotnie niższy niż był w 2003 r. Odsetki dokonujących zakupów wina zmniejszały się do 2011 r., zaś od 2015 r. do 2019 r. obserwujemy słaby trend wzrostowy. W 2024 r. nastąpił spadek. Odsetek kupujących wódkę spadł w 2007 r. i od tego czasu pozostaje względnie stabilny zdradzając skłonność do lekkiej tendencji spadkowej.

Tabela 52. Odsetki uczniów, którzy dokonywali zakupów napojów alkoholowych w sieci detalicznej w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem (odsetki badanych)

Poziom klasy		2003	2007	2011	2015	2019	2024
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Piwo	53,6	43,3	35,4	28,2	24,2	19,2
	Wino	13,1	10,0	7,9	8,1	9,6	8,4
	Wódka	20,9	16,7	16,1	15,4	14,6	15,5
Starsza kohorta (17-18 lat)	Piwo	70,0	67,2	60,1	59,9	52,3	42,7
	Wino	16,9	16,1	13,0	17,8	20,7	20,0
	Wódka	31,0	31,2	31,8	35,3	31,1	31,2

Inne trendy obserwujemy u trzecioklasistów. Jedynie w przypadku piwa można mówić o trendzie spadkowym w całym okresie obserwacji, przy czym jest on znacznie słabszy niż o uczniów z młodszej kohorty. Odsetek dokonujących zakupów wina spadł tylko w 2011 r. i od tego czasu wykazuje trend wzrostowy. W przypadku wódki obserwujemy stabilizację w latach 2003-2011 oraz wzrost w 2015 r., a następnie spadek w 2019 r. do poziomu z lat 2003-2011. W 2024 r. frakcja kupujących wódkę jest niemal identyczna, jak w 2019 r.

Uczniowie zostali także zapytani o to, czy spotkali się z odmową sprzedaży napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem ze względu na młody wiek (tabela 53).

Zarówno w młodszej kohorcie, jak i w starszej uczniowie najczęściej raportowali odmowy sprzedaży piwa (11,1% oraz 11,9%), następnie wódki (11,1% i 11,7%), a najrzadziej – wina (7,1% i 7,1%). Wiąże się to z częstością raportowania zakupów poszczególnych napojów alkoholowych.

Tabela 53. Odmowy sprzedaży napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem ze względu na młody wiek (odsetki badanych)

Poziom klasy		Nie kupował/ Nie było odmowy	1-2 razy	3-5 razy	6-9 razy	10-19 razy	20 lub więcej razy
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Piwo	88,9	5,8	1,7	1,4	0,4	1,8
	Wino	92,9	2,7	1,3	0,8	0,5	1,9
	Wódka	88,9	5,3	1,5	1,5	0,8	2,0
Starsza kohorta (17-18 lat)	Piwo	88,1	7,1	2,0	1,0	0,6	1,3
	Wino	92,9	3,7	1,2	0,6	0,6	1,0
	Wódka	88,3	6,3	2,0	1,0	0,8	1,6

W młodszej kohorcie największy odsetek uczniów spotkał się z odmową sprzedaży piwa 1-2 razy (5,8%), a 2,2% badanych nie mogło zakupić piwa z powodu odmowy więcej niż 10 razy. Uczniowie ze starszej kohorty również najczęściej spotykali się z odmową sprzedaży piwa 1-2 razy (7,1%), 10 razy lub więcej odmówiono zakupu 1,9% badanych.

W przypadku odmów sprzedaży wina i wódki odsetki badanych, którzy mieli takie doświadczenie 1-2 razy są nieco niższe.

Odsetki badanych, którzy pili poszczególne napoje alkoholowe w takich miejscach, jak pub, bar, kawiarnia, restauracja, czy dyskoteka są nieco wyższe niż analogiczne odsetki dokonujących zakupów w sklepach sprzedających na wynos (tabele 54 i 55).

Zarówno wśród pierwszoklasistów, jak i w starszej kohorcie badani w największym odsetku pili piwo, w nieco mniejszym wódkę, a najmniejszym wino. Wyniki te pozostają w zgodzie zarówno z rankingiem popularności poszczególnych napojów, jak i z rankingiem napojów kupowanych na wynos.

Tabela 54. Picie napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem w miejscach publicznych (pub, bar, kawiarnia, restauracja, dyskoteka) (odsetki badanych)

Poziom klasy		Nie piłem	1-2 razy	3-5 razy	6-9 razy	10-19 razy	20 lub więcej razy
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Piwo	70,0	16,2	6,7	3,1	1,4	2,6
	Wino	83,7	9,8	3,1	1,4	0,5	1,6
	Wódka	75,5	12,8	5,5	2,5	1,3	2,4
Starsza kohorta (17-18 lat)	Piwo	49,4	24,3	13,8	6,6	3,2	2,8
	Wino	68,8	19,9	6,5	2,7	0,6	1,5
	Wódka	51,5	24,3	13,0	6,6	2,2	2,4

Porównanie wyników uzyskanych w 2024 r. z wynikami z lat poprzednich ujawniło odmienną prawidłowość niż w przypadku kupowania na wynos. Zarówno w młodszej kohorcie, jak i w starszej w 2015 r. odsetki deklarujących picie każdego z napojów

alkoholowych w placówkach serwujących takie napoje silnie wzrosły. W 2019 r. natomiast obserwujemy spadek w przypadku piwa i wódki oraz kontynuację wzrostu w przypadku wina. W 2024 r. możemy mówić o stabilizacji.

Tabela 55. Picie napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem w miejscach publicznych (pub, bar, kawiarnia, restauracja, dyskoteka) (odsetki badanych)

Poziom klasy		2011	2015	2019	2024
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Piwo	25,2	34,8	32,6	30,0
	Wino	6,6	14,6	16,1	16,3
	Wódka	13,6	22,0	21,1	24,5
Starsza kohorta (17-18 lat)	Piwo	52,2	64,5	55,5	50,6
	Wino	9,8	25,0	28,0	31,2
	Wódka	29,1	49,9	44,9	48,5

Kolejne pytanie mające za zadanie uszczegółowienie wiedzy na temat dostępności substancji psychoaktywnych dotyczyło przetworów konopi i sondowało znajomość miejsc, gdzie można te substancje łatwo nabyć (tabela 56).

Większość respondentów nie orientuje się, gdzie można kupić marihuanę lub haszysz. Odsetek badanych znających takie miejsca jest wyższy wśród starszej młodzieży (43,5%) niż młodszej (37,3%).

Pierwszoklasiści najczęściej wymieniali w tym kontekście takie miejsca, jak ulica i park (19,7%), mieszkanie dealera (12,1%), szkołę (11,9%) oraz dyskotekę lub bar (6,0%).

Uczniowie klas trzecich także najczęściej wspominali o ulicy i parku (22,0%), a następnie o mieszkaniu dealera (17,4%), szkole (14,3%) oraz dyskotece lub barze (5,0%).

Warto zauważyć , iż w obu kohortach na końcu rankingu ulokowały się takie miejsca, jak dyskoteka lub bar. W ich przypadku w czasie ostatnich pięciu lat nastąpił radykalny spadek.

Tabela 56. Miejsca gdzie można łatwo kupić marihuanę lub haszysz (odsetki badanych)

Poziom klasy		1999	2003	2007	2011	2015	2019	2024
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nie znam takich miejsc	51,1	46,3	57,2	59,1	57,3	62,2	62,7
	Ulica, park	20,5	22,8	16,6	18,2	21,6	20,9	19,7
	Szkoła	24,1	23,4	14,7	12,2	14,5	11,6	11,9
	Dyskoteka, bar	29,6	32,3	25,3	14,3	14,3	10,4	6,0
	Mieszkanie dealera	18,3	22,9	17,9	15,8	17,2	11,7	12,1
	Internet	X	X	X	9,9	12,5	10,2	10,9
	Inne miejsce	5,0	6,4	4,9	6,7	5,9	6,4	14,6
Starsza kohorta (17-18 lat)	Nie znam takich miejsc	44,9	35,7	48,6	53,1	52,8	54,5	56,5
	Ulica, park	24,2	30,9	20,8	21,1	22,1	24,8	22,0
	Szkoła	28,9	33,2	19,3	15,0	17,6	14,7	14,3
	Dyskoteka, bar	39,3	43,6	34,9	20,2	17,2	16,7	5,0
	Mieszkanie dealera	19,1	28,9	22,4	17,9	18,6	16,4	17,4
	Internet	X	X	X	8,7	9,9	11,0	15,9
	Inne miejsce	4,4	6,8	5,8	7,6	6,9	6,2	14,7

X – brak danych, nie pytano w ankiecie.

W 1995 r. nie pytano o znajomość miejsc, gdzie można kupić marihuanę i haszysz, stąd porównania możemy zacząć dopiero od wyników z 1999 r. Ponadto w 2011 r. do kafeterii odpowiedzi dodano Internet. W obu kohortach w latach 1999-2003 wzrosły odsetki uczniów, znających miejsca gdzie sprzedawane są przetwory konopi. W 2007 r. nastąpił spadek tych odsetków i to do poziomu niższego niż w 1999 r. W 2011 r. nastąpił dalszy spadek, w 2015 r. wzrost, zaś w 2019 ponowny spadek. W 2024 r. wyniki nie odbiegają od uzyskanych w 2019 r.

W 2003 r. w stosunku do 1999 r. wśród wymienianych przez młodzież miejsc wyraźnie częściej pojawiało się mieszkanie dealera. Prawidłowość ta dotyczyła uczniów z obu kohort. W 2011 r. odsetek potwierdzeń dla mieszkania dealera jako miejsca gdzie łatwo zdobyć przetwory konopi był znacząco mniejszy w obu badanych grupach młodzieży. W obu grupach spadły także odsetki badanych, którzy uważają szkołę za miejsce, gdzie można łatwo kupić narkotyki. W 2015 r. te tendencje uległy zahamowaniu, zaś w 2019 r. znalazły swoją kontynuację, zwłaszcza w młodszej kohorcie.

Ryzyko związane z używaniem substancji psychoaktywnych w opiniach badanych

Używanie substancji psychoaktywnych, zarówno legalnych takich jak napoje alkoholowe, czy tytoń, jak nielegalnych takich jak narkotyki niesie za sobą ryzyko pojawienia się szkód zdrowotnych i społecznych. Ryzyko to jest szczególnie duże, gdy po substancje te sięgają ludzie bardzo młodzi, nieświadomi tego, co może im grozić. Pewne znaczenie profilaktyczne może tu mieć wiedza na temat wielorakich niebezpieczeństw związanych z ich używaniem. Nie tylko dlatego, że uświadomienie sobie ryzyka skłaniać powinno do ograniczania konsumpcji, ale również dlatego, że stwarza ono szansę zadbania o jak największe zminimalizowanie niebezpieczeństwa powikłań. Zobaczmy, zatem na ile młodzież zdaje sobie sprawę z ryzyka związanego z używaniem różnych substancji.

Przedstawiliśmy badanym listę środków legalnych i nielegalnych i poprosiliśmy, aby na czterostopniowej skali od „nie ma ryzyka” do „duże ryzyko” ocenili ryzyko zaszkodzenia sobie w wyniku używania każdego z nich. W przypadku większości substancji pytano osobno o ryzyko związane z podejmowaniem prób oraz ryzyko wynikające z regularnego

używania. Tylko przy napojach alkoholowych, traktowanych zresztą łącznie, oraz przy konopiach wprowadzono trzy poziomy nasilenia używania. W przypadku alkoholu odpowiadają one trzem stylom picia tj.: „małe ilości jednorazowo, ale często”, „duże ilości jednorazowo, ale rzadko” oraz „dużo jednorazowo i często”. W odniesieniu do przetworów konopi trzy poziomy używania odpowiadają: eksperymentowaniu, używaniu okazjonalnemu i używaniu regularnemu.

Pełne rozkłady odpowiedzi uczniów zestawiono w tabeli 57.

Zdecydowana większość uczniów dostrzega ryzyko szkód związanych z używaniem substancji psychoaktywnych. Tylko bardzo nieliczni stwierdzają, że ich używanie nie może być związane z żadnym negatywnym następstwem. Najwięcej takich odpowiedzi padło przy eksperymentowaniu z próbowaniem elektronicznych papierosów (35,6% w młodszej kohorcie oraz 34,6% w starszej).

Stosunkowo wielu respondentów uważa za mało ryzykowne eksperymentowanie z marihuaną lub haszyszem (20,9% w młodszej kohorcie oraz 26,6% w starszej), a następnie palenie marihuany od czasu do czasu (14,0% w młodszej kohorcie oraz 16,0% w starszej) oraz paleniu papierosów od czasu do czasu (10,8% w młodszej kohorcie oraz 8,8% w starszej). Jednak regularne palenie marihuany lub haszyszu, a zwłaszcza regularne palenie papierosów w ilości co najmniej jednej paczki dziennie traktowane jest jako zachowanie bardzo ryzykowne.

Analiza rozkładów odpowiedzi wskazuje na nasilenie używania jako główne źródło zróżnicowania ryzyka, w mniejszym stopniu rolę tę pełni rodzaj substancji. Jest tak zarówno w młodszej kohorcie jak i w starszej. Eksperymentowanie z tak niebezpiecznym narkotykami, jak amfetamina (43,3% w młodszej grupie i 49,1% w starszej grupie) traktowane jest w sumie jako mniej ryzykowne niż regularne palenie papierosów (73,4% w młodszej grupie i 77,4% w starszej grupie) lub częste picie w dużych ilościach napojów alkoholowych (70,7% w młodszej grupie i 73,7% w starszej grupie). Ryzyko związane z poszczególnymi substancjami jest jednak również różnicowane przez badanych, chociaż, jak się wydaje, w mniejszym stopniu. Jeśli wziąć pod uwagę tylko odsetki respondentów wybierających odpowiedź „duże ryzyko”, to na poziomie eksperymentowania z tradycyjnymi narkotykami za najbardziej groźną w opiniach badanych uznać można amfetaminę (43,3% w młodszej grupie i 49,1% w starszej grupie).

Tabela 57. Ocena ryzyka związanego z używaniem poszczególnych substancji (odsetki badanych)

Kohorta		Nie ma ryzyka	Małe ryzyko	Umarkowane ryzyko	Duże ryzyko	Nie wiem
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Palą papierosy od czasu do czasu	9,4	34,6	37,5	13,1	5,4
	Wypalają co najmniej paczkę papierosów dziennie	4,1	3,4	14,9	72,6	5,0
	Próbują 1 raz lub 2 razy elektronicznych papierosów	24,3	43,5	17,7	8,6	6,0
	Używają codziennie elektronicznych papierosów	4,8	7,1	31,3	50,5	6,3
	Wypijają 1 lub 2 drinki prawie codziennie	7,0	16,1	32,5	37,7	6,7
	Wypijają 4 lub 5 drinków prawie codziennie	4,7	3,4	13,5	71,6	6,9
	Wypijają 5 drinków lub więcej w czasie weekendu	5,0	4,0	19,4	62,9	8,7
	Próbują 1 raz lub 2 razy marihuany lub haszyszu	13,7	24,0	21,9	29,1	11,3
	Palą marihuanę lub haszysz od czasu do czasu	7,2	16,5	31,2	33,9	11,2
	Palą marihuanę lub haszysz regularnie	4,6	3,3	13,5	67,6	10,9
	Próbują 1 raz lub 2 razy ecstasy	5,5	14,2	24,2	36,5	19,6
	Biorą ecstasy regularnie	3,4	1,7	7,0	69,6	18,3
	Próbują 1 raz lub 2 razy amfetaminę	4,9	10,0	24,1	46,0	15,0
	Biorą amfetaminę regularnie	3,5	1,1	4,2	77,2	14,0
	Próbują 1 raz lub 2 razy syntetycznych kannabinoidów	5,2	10,1	20,3	39,4	24,9
	Biorą syntetyczne kannabinoidy regularnie	4,2	1,1	5,5	66,4	22,8
	Próbują 1 raz lub 2 razy dopalaczy	10,7	18,0	29,9	31,3	10,2
	Biorą dopalacze regularnie	7,2	1,4	3,4	78,7	9,3

Kohorta		Nie ma ryzyka	Małe ryzyko	Umarkowane ryzyko	Duże ryzyko	Nie wiem
Starsza kohorta (17-18 lat)	Pałą papierosy od czasu do czasu	7,7	37,8	39,9	11,4	3,2
	Wypalają co najmniej paczkę papierosów dziennie	2,6	2,6	14,1	77,8	2,9
	Próbują 1 raz lub 2 razy elektronicznych papierosów	24,9	45,2	18,0	8,1	3,9
	Używają codziennie elektronicznych papierosów	3,3	7,4	31,1	54,8	3,5
	Wypijają 1 lub 2 drinki prawie codziennie	5,3	13,7	32,8	44,3	3,9
	Wypijają 4 lub 5 drinków prawie codziennie	3,4	3,2	10,7	78,1	4,5
	Wypijają 5 drinków lub więcej w czasie weekendu	3,7	5,0	23,8	61,8	5,7
	Próbują 1 raz lub 2 razy marihuany lub haszyszu	18,0	31,3	18,9	23,5	8,3
	Pałą marihuanę lub haszysz od czasu do czasu	7,9	22,3	33,8	28,3	7,8
	Pałą marihuanę lub haszysz regularnie	3,6	4,9	17,3	66,8	7,5
	Próbują 1 raz lub 2 razy ecstasy	5,4	15,0	24,0	40,5	15,2
	Biorą ecstasy regularnie	2,6	1,7	6,6	75,4	13,7
	Próbują 1 raz lub 2 razy amfetaminę	3,8	9,8	21,9	52,6	11,9
	Biorą amfetaminę regularnie	2,6	1,2	3,2	82,7	10,3
	Próbują 1 raz lub 2 razy syntetycznych kannabinoidów	4,3	9,7	19,9	45,4	20,6
	Biorą syntetyczne kannabinoidy regularnie	2,9	1,2	5,8	71,2	18,9
	Próbują 1 raz lub 2 razy dopalaczy	7,9	18,8	26,7	40,1	6,5
	Biorą dopalacze regularnie	5,1	1,1	3,0	85,3	5,5

W przypadku przetworów konopi odsetki te są wyraźnie niższe – 24,9% w młodszej grupie i 19,0% w starszej grupie. Na poziomie regularnego używania badani w największych odsetkach za obarczone dużym ryzykiem uznały także używanie amfetaminy (77,7% w młodszej grupie i 82,6% w starszej grupie).

W 2011 r. po raz pierwszy poproszono badanych o ocenę ryzyka związanego z używaniem „dopalaczy”. W 2019 r. eksperymentowanie z tą grupą substancji uznało za bardzo ryzykowne 43,0% uczniów z młodszej kohorty i 48,3% starszej młodzieży. Regularne używanie „dopalaczy” jest związane z dużym ryzykiem zdaniem badanych z obu kohort (82,7% uczniów z młodszej kohorty i 86,6% starszej młodzieży). Warto zauważyć, że regularne używanie „dopalaczy” jest uważane za bardzo ryzykowne przez większy odsetek badanych jak ma to miejsce w odniesieniu do amfetaminy.

Oceniając ryzyko związane z różnymi stylami picia napojów alkoholowych, za najbardziej niebezpieczny model młodzież uznała częste picie w dużych ilościach (70,7% w młodszej grupie i 73,7% w starszej grupie). Na drugim miejscu znalazło się rzadsze picie w dużych ilościach (58,8% w młodszej grupie i 51,4% w starszej grupie), a na trzecim częstsze picie, ale w mniejszych ilościach (33,6% w młodszej grupie i 36,4% w starszej grupie). Warto także zauważyć, że odsetki badanych uznających palenie marihuany lub haszyszu od czasu do czasu za czynność obarczoną dużym ryzykiem są wyraźnie niższe nie tylko od odsetków badanych traktujących częste picie dużych ilości napojów alkoholowych jako bardzo ryzykowne, ale także tych, którzy jako bardzo ryzykowne traktują weekendowe picie nadmierne, a nawet częstsze picie, ale w mniejszych ilościach. Oznacza to, że młodzież nie traktuje okazjonalnego używania przetworów konopi jako czegoś, co jest bardziej ryzykowne niż nadużywanie alkoholu.

Warto zauważyć, że oceny poszczególnych substancji dokonywane przez uczniów z obu poziomów nauczania różnią się między sobą.

Uczniowie klas pierwszych w mniejszych odsetkach niż uczniowie ze starszej kohorty uważają za bardzo ryzykowne wypalanie co najmniej paczki papierosów dziennie, wypijanie 1 lub 2 drinków prawie codziennie, wypijanie 4 lub 5 drinków prawie codziennie oraz używanie innych narkotyków lub dopalaczy. W większych natomiast wypijanie co najmniej 5 drinków w czasie weekendu, oraz palenie marihuany lub haszyszu. We pozostałych punktach nie stwierdza się różnic między pierwszoklasistami a starszą młodzieżą.

Dane na temat postrzegania ryzyka szkód w efekcie używania substancji psychoaktywnych prowadzą do wniosku, że młodzież jest dość dobrze zorientowana w skali zagrożeń. Nie ulega też ona stereotypom nadal obecnym wśród części starszego pokolenia, według których pojedyncze eksperymenty z narkotykami budzą znacznie większe zagrożenie niż częste używanie w dużych ilościach substancji legalnych, takich jak alkohol czy tytoń. Niepokój może budzić niedocenianie przez młodzież ryzyka związanego z paleniem marihuany, zwłaszcza gdy w grę wchodzi młodzież ze starszej kohorty.

Prześledzenie zmian, jakie dokonały się w ocenie ryzyka związanego z używaniem poszczególnych substancji umożliwiają dane zestawione w tabeli 58. Pokazują one odsetki uczniów, którzy wybrali odpowiedź „duże ryzyko” w badaniach z lat: 1995, 1999, 2003, 2007, 2011, 2015, 2019 i 2024.

W obu kohortach badanych obserwujemy podobne tendencje. Sprowadzają się one do wzrostu odsetków badanych traktujących jako bardzo ryzykowne picie napojów alkoholowych, niezależnie od stylu picia.

Odmienny trend pojawia się przy ocenach ryzyka związanego z paleniem marihuany lub haszyszu. Do 2019 r., w obu kohortach, niezależnie od tego, czy mowa o eksperymentowaniu, paleniu okazjonalnym, czy paleniu regularnym, odsetki badanych przypisujących tym zachowaniom duże ryzyko spadały. W 2024 r. nastąpił wzrost wszystkich tych odsetków. Kolejne badania pokażą, czy mamy tu do czynienia z odwróceniem trendu, czy tylko z incydentalnym odchyleniem.

Podobnie jest z ocenami regularnego palenia tytoniu z tą różnicą, że trend spadkowy uległ w 2015 r. zahamowaniu. W 2019 r. w młodszej kohorcie obserwujemy wynik niemal identyczny z uzyskanym w 2015 r., zaś w starszej wyraźny wzrost. W 2024 r. w obu kohortach można mówić o stabilizacji.

Tabela 58. Ocena ryzyka związanego z używaniem poszczególnych substancji - odsetki badanych wybierających odpowiedź „duże ryzyko” (odsetki badanych)

Poziom klasy		1995	1999	2003	2007	2011	2015	2019	2024
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Palą papierosy od czasu do czasu	14,7	10,7	11,8	13,3	12,9	13,0	11,7	13,1
	Wypalają co najmniej paczkę papierosów dziennie	79,1	72,6	73,2	73,2	70,1	73,3	73,4	72,6
	Wypijają 1 lub 2 drinki prawie codziennie	36,2	32,3	32,3	30,6	27,8	27,6	33,6	37,7
	Wypijają 4 lub 5 drinków prawie codziennie	66,4	64,9	63,6	63,6	61,3	65,2	70,7	71,6
	Wypijają 5 drinków lub więcej w czasie weekendu	39,8	45,3	48,1	47,1	42,5	45,4	55,8	62,9
	Próbują 1 raz lub 2 razy marihuany lub haszyszu	54,6	50,3	47,4	41,9	29,6	28,8	24,9	29,1
	Palą marihuanę lub haszysz od czasu do czasu	53,2	56,3	53,3	50,9	32,7	31,3	28,1	33,9
	Palą marihuanę lub haszysz regularnie	81,9	83,0	80,3	78,6	65,8	68,6	60,7	67,6
	Próbują 1 raz lub 2 razy ecstasy	45,1	53,3	54,2	50,4	34,8	33,7	36,0	36,5
	Biorą ecstasy regularnie	69,1	82,6	80,9	79,6	67,8	72,6	68,6	69,6
	Próbują 1 raz lub 2 razy amfetaminę	47,6	52,6	54,3	50,8	42,8	42,3	43,3	46,0
	Biorą amfetaminę regularnie	76,6	84,9	84,2	82,8	75,8	82,3	77,7	77,2
	Próbują 1 raz lub 2 razy „dopalaczy”	X	X	X	X	23,2	24,7	43,0	31,3
	Biorą „dopalacze” regularnie	X	X	X	X	78,4	80,3	82,7	78,7

Poziom klasy		1995	1999	2003	2007	2011	2015	2019	2024
Starsza kohorta (17-18 lat)	Palą papierosy od czasu do czasu	14,2	9,9	12,6	11,6	12,7	10,9	12,5	11,4
	Wypalają co najmniej paczkę papierosów dziennie	83,4	78,6	76,7	75,1	70,5	73,2	77,4	77,8
	Wypijają 1 lub 2 drinki prawie codziennie	41,8	36,6	35,9	33,5	29,3	28,1	36,4	44,3
	Wypijają 4 lub 5 drinków prawie codziennie	74,1	72,1	68,4	64,0	60,6	66,1	73,7	78,1
	Wypijają 5 drinków lub więcej w czasie weekendu	39,8	43,3	40,8	38,2	35,6	37,7	51,4	61,8
	Próbują 1 raz lub 2 razy marihuany lub haszyszu	50,5	45,9	38,0	38,1	26,6	21,6	19,0	23,5
	Palą marihuanę lub haszysz od czasu do czasu	51,8	52,4	45,5	47,5	30,5	25,8	23,2	28,3
	Palą marihuanę lub haszysz regularnie	82,5	84,2	78,6	77,7	64,1	63,6	57,8	66,8
	Próbują 1 raz lub 2 razy ecstasy	46,3	52,6	53,2	53,0	37,7	34,9	36,4	40,5
	Biorą ecstasy regularnie	70,9	85,4	83,4	82,7	70,3	74,6	73,2	75,4
	Próbują 1 raz lub 2 razy amfetaminę	48,6	49,5	50,0	52,5	44,5	47,0	49,1	52,6
	Biorą amfetaminę regularnie	78,6	88,3	87,0	84,6	76,9	83,9	82,6	82,7
	Próbują 1 raz lub 2 razy „dopalaczy”	X	X	X	X	22,6	25,0	48,3	40,1
	Biorą „dopalacze” regularnie	X	X	X	X	78,2	82,0	86,6	85,3

Oceny ryzyka związanego z używaniem ekstazy w czasie ostatnich 29 lat podlegały licznym fluktuacjom. Finalnie, w 2024 r. odsetki pierwszoklasistów potwierdzających ryzyko związane z próbami używania tych substancji są mniejsze niż notowano w 1995 r., zaś z regularnym ich używaniem – są większe. W starszej kohorcie notujemy te same tendencje w zakresie eksperymentowania i brak różnic między 1995 i 2019 r. jeśli chodzi o używanie regularne.

Optymizmem napawał notowany do 2019 r. trend wzrostowy odsetków badanych uważających za bardzo ryzykowne używanie „dopalaczy”, zarówno na poziomie pierwszych prób, jak używania regularnego. Dane na ten temat obejmowały tylko trzy pomiary, a więc okres ośmiu lat, nie mniej jednak, zmiany były znaczne, zwłaszcza gdy mowa o eksperymentowaniu. W 2024 r. ten trend zdaje ulec odwróceniu. W młodszej kohorcie spadły oba wskaźniki, w starszej tylko dotyczący próbowania.

Używanie substancji psychoaktywnych w otoczeniu badanych

Odpowiedzi na pytanie o to, ile osób spośród przyjaciół respondenta używa substancji psychoaktywnych dostarczają uzupełniającego wskaźnika rozpowszechnienia używania tych środków przez młodzież. Wprawdzie z odpowiedzi respondentów nie można w prosty sposób wyliczyć liczby osób używających poszczególnych środków, ale mogą one w pewnym stopniu pełnić rolę kontrolną wobec oszacowań uzyskanych na podstawie informacji dotyczących używania tych substancji przez respondentów. Wskaźnik rozpowszechnienia używania substancji w najbliższym otoczeniu badanych można też z pewnymi zastrzeżeniami interpretować jako wskaźnik ryzyka sięgania po te substancje. Znaczne rozpowszechnienie substancji wśród przyjaciół respondenta może zwiększać szanse na to, że będzie on ich używał. Rozkłady odpowiedzi na to pytanie o to, ilu zdaniem respondenta jego przyjaciół używa poszczególnych substancji psychoaktywnych zawiera tabela 59. Badani na to pytanie odpowiadali przy użyciu skali, której krańce wyznaczane były przez odpowiedzi: „nikt” i „wszyscy”.

Przedstawione w tabeli rozkłady odpowiedzi potwierdzają znaczne rozpowszechnienie używania przez młodzież substancji legalnych, przede wszystkim alkoholu i tytoniu. W klasach młodszych tylko 19,2% uczniów nie ma wśród przyjaciół nikogo, kto piłby oraz 16,5% - nikogo, kto by palił. W klasach starszych analogiczne odsetki wynoszą 5,7% oraz

9,7%. Jednocześnie w klasach młodszych 27,3% badanych twierdzi, że co najmniej większość ich przyjaciół pali i 23,5% twierdzi, że większość pije. W klasach starszych takich respondentów było 30,7% oraz 49,1%. Znacznie mniej rozpowszechnione jest wśród przyjaciół respondentów zjawisko częstego upijania się, 37,7% badanych w klasach pierwszych i 19,8% w klasach trzecich nie przyjaźni się z nikim, kto by się upijał. Odsetek pierwszoklasistów, których przyjaciele w większości upijają się wynosi 11,7%, a analogiczny odsetek wśród uczniów starszych – 17,6%.

W klasach młodszych 37,7% młodych ludzi przyjaźni się z osobami palącymi konopie, w klasach starszych – 53,1%. Zdecydowanie rzadziej badani mają do czynienia z osobami używającymi innych substancji. Zarówno w klasach młodszych, jak w starszych, badani w przeważającej większości twierdzą, że nikt z przyjaciół nie używa tych środków. Zgodnie z oczekiwaniami rozpowszechnienie używania poszczególnych substancji psychoaktywnych innych niż alkohol w otoczeniu respondentów nie jest jednakowe.

Tabela 59. Ocena rozpowszechnienia używania substancji wśród przyjaciół (odsetki badanych)

Poziom klasy		Nikt	Kilka osób	Sporo	Większość	Wszyscy
Młodsza kohorta (15-16 lat)	palą papierosy	16,5	32,2	24,0	22,6	4,7
	pije napoje alkoholowe	19,2	32,8	24,4	18,9	4,7
	upija się	37,7	35,4	15,3	8,9	2,8
	pali marihuanę lub haszysz	62,3	27,5	6,0	2,4	1,8
	bierze środki uspokajające lub nasenne (bez przepisu lekarza)	77,2	16,3	3,9	1,3	1,4
	bierze ecstasy	88,4	7,5	1,7	0,9	1,5
	używa środków wziewnych	88,2	7,4	1,9	1,0	1,5
Starsza kohorta (17-18 lat)	palą papierosy	9,7	31,3	28,3	26,8	3,9
	pije napoje alkoholowe	5,7	18,9	26,3	38,8	10,3
	upija się	19,8	36,8	25,8	14,5	3,1
	pali marihuanę lub haszysz	46,9	39,6	9,1	3,1	1,2
	bierze środki uspokajające lub nasenne (bez przepisu lekarza)	76,2	18,8	3,0	1,1	0,9
	bierze ecstasy	89,3	7,5	1,4	0,6	1,1
	używa środków wziewnych	91,5	5,4	1,6	0,5	1,1

Relatywnie najczęściej spotykamy tu leki uspokajające i nasenne przyjmowane bez przepisu lekarza. Do posiadania wśród przyjaciół osób przyjmujących takie leki, w ten sposób, przyznało się 22,8% badanych z młodszej grupy i 23,8% ze starszej. W obu kohortach na dalszych miejscach są ecstasy (11,6% pierwszoklasistów, 10,8% trzecioklasistów) oraz środki wziewne (11,8% pierwszoklasistów, 8,5% trzecioklasistów).

Zestawienia wyników z 2024 r. z danymi z poprzednich badań w kwestii posiadania przyjaciół używających poszczególnych substancji zawarte w tabeli 60 ilustruje dynamikę używania substancji przez młodzież.

Tabela 60. Odsetki badanych, którzy mają wśród swoich przyjaciół osoby używające poszczególnych substancji (odsetki badanych)

Poziom klasy		1995	1999	2003	2007	2011	2015	2019	2024
Młodsza kohorta (15-16 lat)	palą papierosy	96,2	96,7	95,7	91,3	93,4	88,2	85,4	83,5
	pije napoje alkoholowe	95,5	96,6	96,7	95,3	95,9	90,5	87,6	80,8
	pali marihuanę lub haszysz	22,1	35,8	45,8	41,7	61,7	54,3	49,7	37,7
	bierze środki uspokajające lub nasenne (bez przepisu lekarza)	16,2	20,7	20,8	20,5	22,7	20,2	20,1	22,8
	bierze ecstasy	4,2	12,5	14,2	14,1	16,2	15,0	14,2	11,6
	używa środków wziewnych	16,6	18,1	17,7	15,3	17,5	15,9	13,9	11,8
Starsza kohorta (17-18 lat)	palą papierosy	97,5	96,8	97,4	97,0	96,6	94,7	92,8	90,3
	pije napoje alkoholowe	97,3	98,4	99,0	98,1	98,7	97,4	96,5	94,3
	pali marihuanę lub haszysz	28,5	42,6	60,4	53,6	70,1	69,9	65,3	53,1
	bierze środki uspokajające lub nasenne (bez przepisu lekarza)	16,3	20,4	22,6	20,1	22,7	18,8	20,7	23,8
	bierze ecstasy	4,0	14,3	20,3	18,5	18,9	16,0	16,8	10,7
	używa środków wziewnych	13,0	12,5	13,5	11,2	13,9	10,8	8,7	8,5

Do 2003 r. przeważał trend wzrostowy, przy czym największy wzrost nastąpił w odsetkach osób potwierdzających przyjacielskie kontakty z osobami używającymi

przetworów konopi i ecstasy. W 2007 r. nastąpiło odwrócenie tej tendencji, przeważać zaczęły spadki, przy czym w młodszej grupie koncentrują się one bardziej w obszarze substancji legalnych. Odsetki uczniów deklarujących przyjaźnienie się z użytkownikami przetworów konopi spadły bardziej w grupie uczniów klas trzecich. W 2011 r. odnotować trzeba bardzo silny wzrost odsetków badanych posiadających przyjaciół palących marihuanę lub haszysz. W 2015 r. w grupie pierwszoklasistów obserwujemy spadek, zaś w grupie uczniów szkół klas trzecich – brak zmiany. W 2019 r. w obu kohortach obserwujemy spadek.

Wskaźnik posiadania wśród przyjaciół osób upijających się nie został uwzględniony w tym zestawieniu, bowiem w 2011 r. zmieniono w tym punkcie sformułowanie pytania. W latach 1995-2007 pytano o upijanie się, co najmniej raz w tygodniu, a od 2011 r. – o upijanie się w ogóle.

Relacje z rodzicami i przyjaciółmi

Wśród różnych instytucji odpowiedzialnych za wychowanie młodego pokolenia najważniejsza rola zdaje się przypadać rodzinie. Także w kwestii używania substancji rodzina, a szczególnie rodzice, mogą mieć decydujący wpływ. Przyzwolenie ze strony rodziców lub brak zainteresowania stosunkiem dzieci do alkoholu i innych substancji może sprzyjać ich używaniu przez młodych ludzi, a odpowiednio realizowana strategia wychowawcza, może zapobiec podejmowaniu i ponawianiu doświadczeń z substancjami. Doniosłość profilaktycznej roli rodziny podkreślana była przez większość dorosłych badanych w ogólnopolskich badaniach ankietowych zrealizowanych w 2002 r. z inicjatywy Krajowego Biura ds. Przeciwdziałania Narkomanii i Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych oraz powtórzonych w 2006 r. i 2010 r. przez Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii (Sierosławski 2004).

W badaniu ESPAD zapytano respondentów o zasady, które panują w ich domach odnoszące się do spędzania czasu wolnego (tabela 61).

Tabela 61. Relacje z rodzicami (odsetki badanych)

		Prawie zawsze	Często	Czasem	Rzadko	Prawie nigdy
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Moi rodzice określili ściśle zasady, co ja mogę robić w domu	7,4	12,9	22,1	28,8	28,8
	Moi rodzice określili ściśle zasady, co ja mogę robić poza domem	7,9	14,5	23,3	27,2	27,1
	Moi rodzice wiedzą, z kim ja spędzam wieczory	55,9	23,0	10,3	5,2	5,6
	Moi rodzice wiedzą, gdzie ja spędzam wieczory	55,2	22,4	11,8	5,3	5,4
	Mogę łatwo pożyczyć pieniądze od matki lub ojca	36,6	27,4	22,3	8,1	5,6
	Mogę łatwo dostać w podarunku pieniądze od matki lub ojca	30,6	28,6	23,8	11,5	5,4
Starsza kohorta (17-18 lat)	Moi rodzice określili ściśle zasady, co ja mogę robić w domu	7,4	12,4	22,5	29,3	28,4
	Moi rodzice określili ściśle zasady, co ja mogę robić poza domem	6,0	12,1	21,7	29,4	30,7
	Moi rodzice wiedzą, z kim ja spędzam wieczory	57,6	23,5	9,9	4,3	4,7
	Moi rodzice wiedzą, gdzie ja spędzam wieczory	59,0	21,5	10,6	4,5	4,5
	Mogę łatwo pożyczyć pieniądze od matki lub ojca	40,4	27,5	19,5	7,7	4,9
	Mogę łatwo dostać w podarunku pieniądze od matki lub ojca	33,0	25,4	24,6	11,4	5,6

W ocenie około połowy respondentów, zarówno z młodszej, jak i z starszej kohorty, ich rodzice bardzo rzadko bądź prawie nigdy nie określali ścisłych zasad, co mogą robić w domu (odpowiednio 57,6% i 57,7%) lub poza nim (odpowiednio 54,3% i 60,1%). Natomiast rodzice w większości, co najmniej często, wiedzą z kim ich dzieci spędzają wieczory (78,91% wśród uczniów młodszych oraz 81,1% wśród uczniów starszych) oraz gdzie je spędzają (77,5% w młodszej kohorcie i 80,5% w starszej kohorcie).

Większość uczniów może, przynajmniej często, łatwo pożyczyć pieniądze od rodziców (64,0% wśród pierwszoklasistów i 67,9% w starszej kohorcie), bądź dostać je w podarunku (59,3% w młodszej kohorcie i 58,4% w starszej kohorcie).

Rodzice a używanie substancji przez młodzież

Paradygmat profilaktyczny obowiązujący w Polsce zakłada pełną abstynencję do osiągnięcia pełnoletności. Paradygmat ten znajduje odzwierciedlenie w przepisach prawa, które zabraniają podawania napojów alkoholowych niepełnoletnim.

W referowanym tu badaniu zapytano uczniów, czy rodzice pozwalają im pić napoje alkoholowe tylko we własnym towarzystwie, także bez swojej obecności, czy też w ogóle zabraniają picia. Wyniki zestawiono w tabeli 62.

Tabela 62. Pozwolenie ze strony rodziców na picie napojów alkoholowych (odsetki badanych)

Poziom klasy		Nigdy nie pozwala	Pozwala, ale tylko przy rodzicach	Pozwala także bez obecności rodziców	Trudno powiedzieć
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Ojciec	56,2	20,2	6,3	17,2
	Matka	59,2	21,4	5,7	13,7
Starsza kohorta (17-18 lat)	Ojciec	18,4	13,1	42,8	25,6
	Matka	18,8	14,1	45,8	21,3

Większość badanych pierwszoklasistów deklaruje brak zgody rodziców na picie przez nich alkoholu. 56,2% badanych twierdzi, że na takie zachowanie nie pozwala im ojciec, a 59,2%, że picia zabrania matka. Tylko ok. 6% badanych ma pełne przyzwolenie ze strony rodziców. Dalsze 20-21% deklaruje, że brak zgody ogranicza się do picia bez obecności rodziców.

W klasach starszych mniejsze frakcje badanych deklarują brak przyzwolenia – 18,4% ze strony ojca i 18,8% ze strony matki. Uczniowie starsi w około siedmiokrotnie wyższych odsetkach niż ich młodsi koledzy mają pozwolenie na picie także bez obecności rodziców (ok. 43-46%).

Nie dziwią wysokie odsetki uczniów ze starszej kohorty, którym rodzice pozwalają pić napoje alkoholowe, bowiem część z nich jest już pełnoletnia, a część do owej pełnoletności się zbliża.

Odsetki pierwszoklasistów, których rodzice nie zgadzają się na picie przez nich napojów alkoholowych spadły w 2019 r. w stosunku do 2015 r., natomiast w 2024r. notujemy wzrost owych odsetków do poziomu z 2015 r. (tabela 63).

Tabela 63. Brak pozwolenia ze strony rodziców na picie napojów alkoholowych (odsetki badanych)

Poziom klasy		2015	2019	2024
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Ojciec	55,2	49,5	56,2
	Matka	58,1	53,6	59,2
Starsza kohorta (17-18 lat)	Ojciec	20,4	19,1	18,4
	Matka	21,6	19,6	18,8

Brak zgody rodziców na picie napojów alkoholowych jest zróżnicowany ze względu na płeć respondenta (tabela 64 i 65).

W młodszej kohorcie zdecydowanie częściej ojcowie i matki chłopców nie zgadzali się na konsumpcję alkoholu, niż miało to miejsce w przypadku dziewcząt. Takie wyniki mogą być efektem przekonania rodziców o bardziej ryzykownym sposobie picia alkoholu przez chłopców, które może prowadzi do częstszych prób wyeliminowania takiego zachowania w ogóle.

W starszej kohorcie natomiast ojcowie częściej pozwalają chłopcom niż dziewczętom na konsumpcję napojów alkoholowych bez obecności rodziców. Wiązać to można z większą obawą ojców o konsekwencje utraty kontroli zachowania przez córki po spożyciu alkoholu. Natomiast matki częściej nie pozwalały w ogóle pić starszym chłopcom, niż starszym dziewczętom.

Tabela 64. Pozwolenie ze strony rodziców na picie napojów alkoholowych (Chłopcy) (odsetki badanych)

Poziom klasy		Nigdy nie pozwala	Pozwala, ale tylko przy rodzicach	Pozwala także bez obecności rodziców	Trudno powiedzieć
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Ojciec	56,4	22,7	4,5	16,5
	Matka	61,4	22,6	4,3	11,7
Starsza kohorta (17-18 lat)	Ojciec	37,0	20,5	15,8	26,7
	Matka	40,0	22,6	15,3	22,2

Tabela 65. Pozwolenie ze strony rodziców na picie napojów alkoholowych (Dziewczęta) (odsetki badanych)

Poziom klasy		Nigdy nie pozwala	Pozwala, ale tylko przy rodzicach	Pozwala także bez obecności rodziców	Trudno powiedzieć
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Ojciec	53,1	25,1	2,9	18,9
	Matka	55,8	29,0	3,5	11,7
Starsza kohorta (17-18 lat)	Ojciec	22,1	27,9	24,5	25,5
	Matka	25,5	30,8	24,9	18,9

Korzystanie z mediów społecznościowych i gier wideo

W kwestionariuszu zawarto również pytania dotyczące korzystania z mediów społecznościowych takich jak Twitter, Facebook czy Skype oraz grania w gry na urządzeniach elektronicznych, takich jak komputer, smartfon, konsola, czyli gier wideo.

Kolejna badana kwestia dotyczy symptomów nadmiernego korzystania z mediów społecznościowych, takich jak Twitter, Facebook czy Skype (tabela 66).

Tabela 66. Symptomy nadmiernego korzystania z mediów społecznościowych, takich jak Twitter, Facebook, Skype (odsetki badanych)

Kohorta		Zdecydowanie tak	Raczej tak	Ani tak, ani nie	Raczej nie	Zdecydowanie nie
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Przekonanie, że spędza się za dużo czasu w tych mediach	23,7	26,9	22,3	16,3	10,9
	Zły humor jeśli brak możliwości uczestnictwa w tych mediach	6,7	9,9	22,2	32,1	29,1
	Przekonanie rodziców, że spędza się za dużo czasu w tych mediach	16,3	21,0	18,8	23,6	20,3
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Przekonanie, że spędza się za dużo czasu w tych mediach	27,6	27,6	19,7	15,8	9,2
	Zły humor jeśli brak możliwości uczestnictwa w tych mediach	4,6	9,4	21,8	34,9	29,3
	Przekonanie rodziców, że spędza się za dużo czasu w tych mediach	12,4	19,6	17,5	26,8	23,8

W młodszej grupie 50,6% badanych twierdzi, że spędza za dużo czasu w tych mediach, około 37,3% jest zdania, że ich rodzice uważają, że poświęca na tą aktywność za dużo czasu. Co szósty (16,6%) ma zły humor, jeśli nie ma dostępu do tych mediów. W starszej grupie rozkład odpowiedzi jest podobny - analogiczne odsetki wynoszą 55,2%, 32,0% oraz 14,0%.

W kwestii czasu poświęconego na gry na urządzeniach elektronicznych pytano o liczbę dni w tygodniu, w których respondent grał oraz przeciętny czas dziennie przeznaczany na gry.

Rozkład liczby dni w tygodniu zawiera tabela 67.

Tabela 67. Liczba dni spędzony na grach na urządzeniach elektronicznych w czasie ostatnich 7 dni (odsetki badanych)

Kohorta		Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nie	21,3
	1 dzień	12,4
	2 dni	10,5
	3 dni	9,9
	4 dni	8,1
	5 dni	7,8
	6 dni	4,4
	7 dni	25,5
Starsza kohorta (17-18 lat)	Nie	28,6
	1 dzień	12,2
	2 dni	11,5
	3 dni	9,3
	4 dni	7,6
	5 dni	7,3
	6 dni	3,9
	7 dni	19,6

W obu kohortach liczne frakcje stanowili badani, którzy w ogóle nie korzystali z gier na urządzeniach elektronicznych. Wśród pierwszoklasistów stanowili oni 21,3%, zaś wśród uczniów klas trzecich – 28,6%.

Przez wszystkie 7 dni grało 25,5% pierwszoklasistów oraz 19,6% trzecioklasistów.

W tabeli 68 zaprezentowano rozkłady czasu spędzonego na grach na urządzeniach elektronicznych w typowym dniu roboczym i weekendowym, w czasie ostatnich 7 dni przed badaniem. Analiza typowego dnia roboczego w młodszej kohorcie graczy ujawnia najliczniejszą frakcję badanych, którzy grali 2-3 godziny dziennie (25,2%), mniej osób poświęcało na tą aktywność ok. godziny (19,1%). W przypadku typowego dnia weekendowego także dominuje frakcja badanych grających 2-3 godziny (24,1%), ale

bardzo liczne są także frakcje badanych grających ok. 4-5 godzin (20,1%) oraz nawet 6 godzin lub więcej (19,1%).

W starszej kohorcie, w typowym dniu roboczym, największy odsetek uczniów poświęcał na grę 2-3 godziny dziennie (22,3%) lub ok. godziny dziennie (18,6%). W trakcie weekendu dominuje korzystanie z gier 2-3 godziny dziennie (22,6%).

Tabela 68. Czas spędzony na grach na urządzeniach elektronicznych w czasie ostatnich 7 dni (odsetki badanych)

Kohorta		Nie korzystał	Pół godziny lub mniej	Ok. 1 godz.	Ok. 2-3 godz.	Ok. 4-5 godz.	6 godzin i więcej
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Typowy dzień roboczy	20,9	13,1	19,1	25,2	12,1	9,5
	Typowy dzień weekendowy	16,9	8,5	11,3	24,1	20,1	19,1
Starsza kohorta (17-18 lat)	Typowy dzień roboczy	26,9	15,3	18,6	22,3	10,2	6,7
	Typowy dzień weekendowy	21,9	9,8	12,5	22,6	17,2	16,1

Uczniowie zostali także zapytani o symptomy nadmiernego korzystania z gier na urządzeniach elektronicznych, takich komputer, smartfon, konsola (tabela 69). W młodszej grupie 22,2% badanych jest zdania, że ich rodzice uważają, iż poświęcają na tę aktywność za dużo czasu, 22,5% badanych twierdzi, że spędza za dużo czasu na graniu w gry, a 8,2% badanych ma zły humor, jeśli nie ma dostępu do tych gier. W starszej grupie analogiczne odsetki są niższe, 16,8% uczniów uważa, że spędza za dużo czasu na graniu, takiego zdanie jest 16,3% ich rodziców, a 6,8% ma zły humor, gdy nie może grać.

Tabela 69. Symptomy nadmiernego korzystania z gier na urządzeniach elektronicznych, takich komputer, smartfon, konsola (odsetki badanych)

Kohorta		Zdecydowanie tak	Raczej tak	Ani tak, ani nie	Raczej nie	Zdecydowanie nie
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Przekonanie, że spędza się za dużo czasu na graniu	7,9	14,6	18,9	24,9	33,7
	Zły humor jeśli brak możliwości grania	3,3	4,9	12,8	28,2	50,8
	Przekonanie rodziców, że spędza się za dużo czasu na graniu	9,7	12,6	13,8	22,5	41,5
Starsza kohorta (17-18 lat)	Przekonanie, że spędza się za dużo czasu na graniu	6,5	10,3	15,0	23,3	44,9
	Zły humor jeśli brak możliwości grania	2,4	4,3	9,7	22,3	61,2
	Przekonanie rodziców, że spędza się za dużo czasu na graniu	7,0	9,2	9,5	19,3	54,9

Gry hazardowe

Sektor gier i zakładów wzajemnych w Polsce, obejmujący takie formy działalności jak: loterie pieniężne, gry liczbowe, zakłady wzajemne, salony gry bingo, kasyna, salony gry na automatach, punkty gry na automatach o niskich wygranych. Gry hazardowe uprawiać można w Internecie oraz poprzez uczestnictwo w loteriach SMS.

W porównaniu do innych problemów społecznych, hazardowi i problemom z nim związanym poświęca się niewiele uwagi w debacie publicznej. Hazard patologiczny, czyli uzależnienie od gier, w powszechnej opinii uznawane jest za stosunkowo marginalne zjawisko dotyczące niewielkiej liczby dorosłych mężczyzn. Hazard problemowy i patologiczny prowadzi do różnego rodzaju problemów zarówno u samych graczy, jak i u ich rodzin oraz najbliższego środowiska społecznego.

Szeroka oferta różnego rodzaju form gier hazardowych skłania do postawienia pytania o rozpowszechnienie uprawiania gier, które z czasem mogą doprowadzić do problemu hazardu.

Dane z tabeli 70 sugerują, że około jednej piątej młodzieży ma za sobą doświadczenia gry na pieniądze.

Tabela 70. Granie w gry hazardowe, tj. takie gdzie stawia się pieniądze i można je wygrać (odsetki badanych)

poziom klasy		2011	2015	2019	2024
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Kiedykolewiek w życiu	32,9	20,3	18,2	25,4
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	16,2	12,3	10,2	19,0
	W czasie 30 dni przed badaniem	8,9	8,5	5,5	12,5
Starsza kohorta (17-18 lat)	Kiedykolewiek w życiu	37,4	26,6	21,4	26,8
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	19,8	17,4	12,8	20,5
	W czasie 30 dni przed badaniem	10,0	10,8	7,9	25,4

Wśród pierwszoklasistów takie doświadczenia zebrało 25,4% badanych, zaś w starszej kohorcie – 26,8% badanych. W czasie ostatnich 30 dni przed badaniem uczestniczyło w grach hazardowych 12,5% pierwszoklasistów i 25,4% uczniów klas trzecich.

Porównanie wyników z 2019 r. z wynikami wcześniejszych badań wskazywało na trend spadkowy odsetków badanych, którzy grali w gry hazardowe kiedykolewiek w życiu, oraz tych którzy robili to w czasie ostatnich 12 miesięcy. Wskaźnik grania w czasie ostatnich 30 dni w starszej kohorcie nie uległ zmianie, zaś w młodszej zmniejszył się. W 2024 r. nastąpiło odwrócenie tych tendencji, wszystkie wskaźniki znacznie wzrosły.

Następne pytanie dotyczyło częstotliwości stawiania pieniędzy w grach hazardowych w czasie ostatnich 12 miesięcy przed badaniem (tabela 71). Najliczniejszą frakcję w obu kohortach stanowiły osoby, które grały raz na miesiąc lub rzadziej (11,5% w młodszej i 10,6% w starszej grupie). Do grania 2-3 razy w tygodniu lub więcej przyznało się 4,7% pierwszoklasistów i 4,4% uczniów klas trzecich.

Tabela 71. Częstotliwość stawiania pieniędzy w grach hazardowych w czasie ostatnich 12 miesięcy (odsetki badanych)

Poziom klasy		2019	2024
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nie grał	89,1	79,7
	Raz na miesiąc lub rzadziej	7,3	11,5
	2-4 razy w miesiącu	2,1	4,1
	2-3 razy w tygodniu lub częściej	1,5	4,7
Starsza kohorta (17-18 lat)	Nie grał	87,2	79,8
	Raz na miesiąc lub rzadziej	8,9	10,6
	2-4 razy w miesiącu	2,1	5,2
	2-3 razy w tygodniu lub częściej	1,8	4,4

Dane z 2024 r. w porównaniu z 2019 r. wskazują na wzrost częstotliwości grania.

Uczniowie, jeśli grają w gry hazardowe, najczęściej poświęcają na to mniej niż 30 minut w ciągu dnia (tabela 72). Robi tak 9,7% uczniów z młodszej kohorty oraz 10,7% uczniów ze starszej kohorty.

Tabela 72. Czas spędzany na grach hazardowych typowego dnia w czasie ostatnich 12 miesięcy (odsetki badanych)

Kohorta		2019	2024
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nie w czasie ostatnich 12 miesięcy	89,4	79,9
	Mniej niż 30 minut	5,8	9,7
	Między 30 minut a 1 godzina	2,3	4,0
	Między 1 godzina a 2 godziny	1,0	2,1
	Między 2 godziny a 3 godziny	0,5	1,2
	3 godziny lub więcej	1,0	3,1
Starsza kohorta (17-18 lat)	Nie w czasie ostatnich 12 miesięcy	87,6	80,3
	Mniej niż 30 minut	7,6	10,7
	Między 30 minut a 1 godzina	2,4	4,2
	Między 1 godzina a 2 godziny	1,0	1,8
	Między 2 godziny a 3 godziny	0,3	0,9
	3 godziny lub więcej	1,1	2,2

Respondenci stosunkowo rzadko deklarowali granie w gry hazardowe dłużej niż 2 godziny przy jednej okazji (tabela 73). W czasie ostatnich 12 miesięcy stało się to udziałem 9,1% pierwszoklasistów oraz 8,2% uczniów klas trzecich. Wśród nich 5,8% uczniów z młodszej kohorty oraz 5,5% uczniów z starszej kohorty grało przynajmniej 2 godziny pod rząd raz na miesiąc lub rzadziej. Odsetki badanych, którym zdarzało się to codziennie lub prawie codziennie stanowili 2,3% młodszej kohorty oraz 1,4% starszej kohorty.

Tabela 73. Granie w gry hazardowe dłużej niż 2 godziny przy jednej okazji w czasie ostatnich 12 miesięcy (odsetki badanych)

Kohorta		Polska
Młodsza kohorta (15-16 lat)	W ogóle nie w czasie ostatnich 12 miesięcy	80,8
	nigdy przy jednej okazji	10,1
	rzadziej niż co miesiąc	4,6
	co miesiąc	1,2
	co tydzień	1,0
	codziennie lub prawie codziennie	2,3
Starsza kohorta (17-18 lat)	W ogóle nie w czasie ostatnich 12 miesięcy	81,0
	nigdy przy jednej okazji	10,8
	rzadziej niż co miesiąc	4,0
	co miesiąc	1,5
	co tydzień	1,3
	codziennie lub prawie codziennie	1,4

W tabeli 74 zestawiono dane na temat częstotliwości grania w poszczególne gry hazardowe na miejscu, tzn. w kasynach, salonach gier, punktach bukmacherskich, itp. W tabeli 75 zaś analogiczne dane na temat grania w internecie.

Gdy analizujemy granie na miejscu (tabela 74), to w obu kohortach największą popularnością cieszyły się zakłady sportowe (13,0% w młodszej grupie i 12,6% w starszej grupie). Najczęściej respondenci grali w nie raz na miesiąc lub rzadziej. Najmniejszą popularnością cieszyło się wśród pierwszoklasistów granie w karty lub kości – 10,2%, zaś wśród trzecioklasistów granie na automatach – 6,7%.

Trochę inaczej jest, gdy mowa o hazardzie w internecie (tabela 75). Wprawdzie tu również w obu kohortach na pierwszym miejscu są zakłady sportowe (13,4% oraz 15,8%), a w starszej kohorcie najrzadziej deklarowano grę na automatach (5,9%), to jednak w młodszej kohorcie wszystkie trzy pozostałe formy hazardu stały się udziałem takiej samej frakcji uczniów (8,7%).

Tabela 74. Częstotliwość grania w poszczególne gry hazardowe na miejscu w czasie ostatnich 12 miesięcy przed badaniem (odsetki badanych)

Kohorta		W ogóle nie	Raz na miesiąc lub rzadziej	2-4 razy w miesiącu	2-3 razy w tygodniu
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Automaty	89,3	7,2	1,3	2,1
	Karty lub kości	89,8	5,7	2,2	2,4
	Loterie (bingo, lotto)	88,2	7,9	2,0	1,9
	Zakłady sportowe	87,0	6,3	2,8	4,0
Starsza kohorta (17-18 lat)	Automaty	93,3	5,2	0,6	0,9
	Karty lub kości	92,1	5,0	1,8	1,1
	Loterie (bingo, lotto)	90,0	7,1	1,9	1,0
	Zakłady sportowe	87,4	5,5	3,4	3,7

Tabela 75. Częstotliwość grania w poszczególne gry hazardowe w internecie w czasie ostatnich 12 miesięcy przed badaniem (odsetki badanych)

Kohorta		W ogóle nie	Raz na miesiąc lub rzadziej	2-4 razy w miesiącu	2-3 razy w tygodniu
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Automaty	91,3	5,1	1,2	2,4
	Karty lub kości	91,3	4,0	1,9	2,7
	Loterie (bingo, lotto)	91,3	4,8	1,7	2,2
	Zakłady sportowe	86,6	5,5	3,3	4,6
Starsza kohorta (17-18 lat)	Automaty	94,1	3,8	1,0	1,1
	Karty lub kości	92,4	4,5	1,9	1,2
	Loterie (bingo, lotto)	92,9	4,7	1,3	1,2
	Zakłady sportowe	84,2	6,4	5,1	4,2

W badaniu zastosowano dwa wskaźniki grania problemowego (tabela 76). Pierwszy to potrzeba stawiania w grze coraz większych pieniędzy, a drugi to okłamywanie kogoś ważnego dla respondenta w sprawie tego jak dużo gra w gry hazardowe.

Potrzebę stawiania coraz większych pieniędzy wyraziło 9,0% uczniów w wieku piętnasto-szesnastu lat oraz 8,9% uczniów w wieku siedemnasto-osiemnastu lat. Kłamanie w sprawie tego, jak wiele się gra, okazało się mniej rozpowszechnione – tylko ok. 4% uczniów przyznało się do tego zachowania. Porównanie wyników z poszczególnych lat nie ujawnia istotnych zmian.

Tabela 76. Granie problemowe w gry hazardowe (odsetki badanych)

poziom klasy		2011	2015	2019	2024
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Potrzeba stawiania coraz większych pieniędzy	7,3	6,4	6,0	9,0
	Kłamanie w sprawie tego, jak wiele się gra	3,0	3,4	2,7	4,2
Starsza kohorta (17-18 lat)	Potrzeba stawiania coraz większych pieniędzy	9,0	6,5	6,8	8,9
	Kłamanie w sprawie tego, jak wiele się gra	3,4	2,6	2,2	3,7

Uczniowie, którzy w 2024 r. zadeklarowali oba symptomy, stanowili wśród pierwszoklasistów 2,9% oraz wśród uczniów klas trzecich – 2,6%.

Dla porównania, uczniowie, którzy w 2019 r. zadeklarowali oba symptomy, stanowili wśród piętnasto-szesnastolatków 1,3% oraz wśród siedemnasto-osiemnastolatków – 1,2%. Analogiczne odsetki w 2015 r. były podobne i wyniosły w młodszej kohorcie 2,5% oraz wśród uczniów ze starszej kohorty – 1,7%. Wyniki uzyskane w 2011 r. także nie odbiegały znacząco od cytowanych i wyniosły wśród piętnasto-szesnastolatków 1,8%, zaś wśród siedemnasto-osiemnastolatków – 2,2%.

Formy spędzania czasu wolnego

Dane na temat popularności różnych form spędzania czasu wolnego przez młodzież zawarto w tabeli 77.

Tabela 77. Formy spędzania czasu wolnego (odsetki badanych)

		Nigdy	Kilka razy w roku	Raz lub dwa razy na miesiąc	Przynaj- mniej raz na tydzień	Prawie codziennie
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Gra w gry komputerowe	8,4	15,9	16,8	28,3	30,6
	Aktywne uprawianie sportu	3,7	6,2	12,4	39,4	38,2
	Czytanie książki dla przyjemności	32,0	24,8	17,4	13,2	12,7
	Wychodzenie z przyjaciółmi wieczorem	11,3	13,7	23,9	33,6	17,4
	Inne hobby	14,1	10,0	16,7	25,5	33,6
	Chodzenie ze znajomymi do centrum handlowego	5,3	10,3	27,8	36,2	20,4
	Używanie Internetu dla przyjemności	0,8	1,0	1,6	7,2	89,4
	Gra na automatach do gry	69,4	20,0	5,1	2,1	3,4
Starsza kohorta (17-18 lat)	Gra w gry komputerowe	13,2	21,7	16,9	22,8	25,4
	Aktywne uprawianie sportu	3,9	9,0	17,4	38,9	30,8
	Czytanie książki dla przyjemności	28,5	26,2	18,2	14,2	12,9
	Wychodzenie z przyjaciółmi wieczorem	7,6	14,1	27,8	36,8	13,8
	Inne hobby	14,7	10,4	16,2	29,4	29,3
	Chodzenie ze znajomymi do centrum handlowego	5,6	13,1	30,7	36,5	14,1
	Używanie Internetu dla przyjemności	1,0	0,9	1,8	6,2	90,2
	Gra na automatach do gry	76,6	15,1	3,6	1,6	3,1

W obu kohortach niemal wszyscy badani spędzają czas używając Internetu dla przyjemności. Zdecydowana większość z nich robi to prawie codziennie (89,4% pierwszoklasistów i 90,2% trzecioklasistów).

Dwie inne bardzo popularne formy spędzania czasu wolnego, to aktywne uprawianie sportu oraz chodzenie ze znajomymi do centrum handlowego. Ponadto w starszej kohorcie – wychodzenie wieczorem z przyjaciółmi. Do każdej z nich przyznaje się ponad 90% badanych w każdej z kohort, chociaż odsetki robiących to prawie codziennie są znacznie niższe.

Wśród pierwszoklasistów 38,2% uprawia sport prawie codziennie, a 20,4% prawie codziennie chodzi ze znajomymi do centrum handlowego. W starszej kohorcie 30,8% codziennie uprawia sport, a 14,1% codziennie chodzi ze znajomymi do centrum handlowego, bądź wychodzi wieczorem z przyjaciółmi (13,8%).

Wychodzenie wieczorem z przyjaciółmi oraz uprawiane hobby, to kolejne formy spędzania czasu wolnego bardzo popularne wśród pierwszoklasistów. Wieczorami wychodzi z przyjaciółmi 88,7%, a oddaje się hobby 85,9% badanych. Pierwsza z tych aktywności codziennie absorbuje 17,4%, a ta druga – 33,6% pierwszoklasistów.

Wysoką pozycję w rankingu form spędzania wolnego czasu zajmują gry komputerowe – 91,6% pierwszoklasistów i 86,8% trzecioklasistów zadeklarowało granie w te gry, a 30,6% oraz 25,4% spędza czas w ten sposób prawie codziennie.

Mniejszą popularnością wśród młodzieży cieszy się czytanie książek dla przyjemności (w młodszej kohorcie – 68,0%, w tym 12,7% prawie codziennie, oraz w starszej kohorcie – 71,5%, w tym 12,9% prawie codziennie).

Najrzadziej badani przyznawali się do grania na automatach – 30,6% uczniów z młodszej kohorty oraz 23,4% ze starszej. Prawie codzienne granie raportowało tylko 3,4% badanych pierwszoklasistów oraz 3,1% trzecioklasistów.

Udział w zajęciach profilaktycznych

W obecnym badaniu po raz pierwszy zadano pytania o uczestnictwo respondentów w czasie ostatnich dwóch lat w zajęciach profilaktycznych. Dane na ten temat zawarto w tabeli 78.

W obu kohortach badani w największym odsetku potwierdzili swój udział w zajęciach na temat skutków i możliwych szkód związanych z piciem alkoholu (61,3% pierwszoklasistów i 69,9% trzecioklasistów). Na drugim miejscu pod tym względem znalazły się zajęcia obejmujące tematykę tytoniu (53,8% pierwszoklasistów i 60,5% trzecioklasistów), następnie narkotyków (46,9% pierwszoklasistów i 56,7% trzecioklasistów) i na końcu tej stawki – problematykę hazardu (40,1% pierwszoklasistów i 38,3% trzecioklasistów).

Tabela 78. Udział w zajęciach profilaktycznych na temat skutków i możliwych szkód

Kohorta		Nie, nigdy	Jeden raz	Więcej niż jeden raz
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Alkohol	38,7	30,8	30,5
	Tytoń	46,2	26,8	27,0
	Narkotyki	53,1	24,1	22,8
	Hazard	59,9	23,0	17,1
Starsza kohorta (17-18 lat)	Alkohol	30,1	35,5	34,4
	Tytoń	39,5	33,1	27,4
	Narkotyki	43,3	33,0	23,7
	Hazard	61,7	24,1	14,2

W kolejnym pytaniu starano się ustalić uczestnictwo w interaktywnych zajęciach profilaktycznych, skierowanych na podniesienie potencjału uczestników w zakresie umiejętności społecznych, osobistych oraz korzystania ze środków masowej komunikacji (tabela 79).

W młodszej kohorcie na pierwsze miejsce wysuwa się trening umiejętności społecznych (52,2% pierwszoklasistów i 51,0% trzecioklasistów). Badani w podobnych odsetkach korzystali z zajęć nakierowanych na podniesienie umiejętności korzystania z massmediów (49,6% pierwszoklasistów i 46,0% trzecioklasistów). Najrzadziej raportowano udział w trening umiejętności osobistych (41,2% pierwszoklasistów i 38,2% trzecioklasistów).

Tabela 79. Udział w interaktywnych zajęciach profilaktycznych w zakresie:

Kohorta		Nie, nigdy	Jeden raz	Więcej niż jeden raz
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Trening umiejętności społecznych	47,8	32,8	19,4
	Trening umiejętności osobistych	58,8	27,9	13,3
	Umiejętność korzystania z massmediów	50,4	34,0	15,6
Starsza kohorta (17-18 lat)	Trening umiejętności społecznych	49,0	35,7	15,3
	Trening umiejętności osobistych	61,8	28,2	9,9
	Umiejętność korzystania z massmediów	54,0	34,8	11,2

Dane na temat realizatorów zajęć profilaktycznych, w których uczestniczyli respondenci zawiera tabela 80. Zarówno w młodszej kohorcie, jak i w starszej w

roli realizatora, wedle odpowiedzi uczniów, najczęściej występował specjalista z zewnątrz szkoły (35,7% pierwszoklasistów i 39,3% trzecioklasistów), bądź nauczyciel (34,7% pierwszoklasistów i 30,8% trzecioklasistów). Znacznie rzadziej w roli realizatora pojawiał się policjant lub prokurator (24,6% pierwszoklasistów i 18,4% trzecioklasistów). Najrzadziej zgłaszano byłego użytkownika narkotyków (5,1% pierwszoklasistów i 4,3% trzecioklasistów).

Tabela 80. Udział w interaktywnych zajęciach profilaktycznych prowadzonych przez:

Kohorta		
Młodsza kohorta (15-16 lat)	Nauczyciel	34,7
	Inny pracownik szkoły	15,4
	Policjant lub prokurator	24,6
	Specjalista z zewnątrz szkoły	35,7
	Były użytkownik narkotyków	5,1
	Ktoś inny	15,4
Starsza kohorta (17-18 lat)	Nauczyciel	30,8
	Inny pracownik szkoły	16,9
	Policjant lub prokurator	18,4
	Specjalista z zewnątrz szkoły	39,3
	Były użytkownik narkotyków	4,3
	Ktoś inny	13,9

Wiarygodność wyników

W badaniu zastosowano dwa mechanizmy sprawdzające wiarygodność uzyskanych wyników. Pierwszy, to pytanie o używanie nieistniejącego narkotyku nazwanego relevin. Jak pamiętamy z cytowanych już wyników używanie tego środka chociaż raz w życiu zadeklarowało 1,7% pierwszoklasistów oraz 1,6% uczniów klas trzecich. Oznaczać to może, że badani w nieznacznym tylko stopniu deklarowali doświadczenia, które nie miały pokrycia w faktach.

Próba przybliżenia skali możliwego zatajania swoich doświadczeń z narkotykami w odpowiedziach na pytania ankiety było pytanie, które brzmiało: Gdybyś kiedykolwiek używał(a) marihuany lub haszyszu, czy sądzisz, że napisał(a)byś to w tym kwestionariuszu? Rozkłady odpowiedzi na to pytanie zawarto w tabeli 81.

Tabela 81. Poziom zaufania respondentów – rozkład odpowiedzi na pytanie o to, czy badany odpowiadając na ankietę przyznałby się do używania marihuany lub haszyszu, gdyby ich używał (odsetki badanych)

Poziom klasy	Już to napisałem w tej ankiecie	Zdecydowanie tak	Chyba tak	Chyba nie	Zdecydowanie nie
Młodsza kohorta (15-16 lat)	21,4	27,6	30,2	7,4	13,4
Starsza kohorta (17-18 lat)	32,8	29,9	24,2	5,4	7,7

Młodszy uczniowie w wyższych odsetkach niż starsi twierdzili, że nie przyznaliby się do ich używania. W młodszej kohorcie 20,8% uczniów, a starszej 13,1% badanej młodzieży zadeklarowało brak zaufania twierdząc, że nie przyznaliby się do używania marihuany lub haszyszu, gdyby taki fakt miał miejsce.

Porównanie analogicznych wskaźników z badań przeprowadzonych w latach 1995 – 2024 r. ujawnia, w okresie do 2007 r., trend względnie stabilny, chociaż naznaczony

fluktuacjami (tabela 82). W 2011 r. nastąpił niewielki spadek, zaś w kolejnych latach, aż do 2024 r. zaznacza się trend wzrostowy.

Tabela 82. Poziom zaufania respondentów (odpowiedzi: „chyba nie” lub „zdecydowanie nie” na pytanie o to, czy badany odpowiadając na ankietę przyznałby się do używania marihuany lub haszyszu, gdyby ich używał) (odsetki badanych)

Poziom klasy	1995	1999	2003	2007	2011	2015	2019	2024
Młodsza kohorta (15-16 lat)	13,5	12,0	11,9	12,6	8,9	12,3	15,1	20,8
Starsza kohorta (17-18 lat)	8,6	8,0	5,2	7,8	6,5	8,5	10,5	13,1

Generalnie, skala zmienności analizowanego wskaźnika w ostatnich latach jest znaczna i skłania do potraktowania wyników wszystkich pomiarów, jako obarczonych narastającym skrzywieniem.

WNIOSKI I REKOMENDACJE

Wyniki badania z 2024 r. na tle wyników poprzednich edycji ESPAD skłaniają do sformułowania kilku wniosków i rekomendacji. Z góry trzeba je jednak opatrzyć zastrzeżeniami wynikającymi ze znacznych modyfikacji kwestionariusza stosowanego w poszczególnych edycjach badania, co mogło mieć wpływ na porównywalność wyników.

Spadkowi rozpowszechnienia palenia tytoniu wśród młodzieży towarzyszy wzrost zainteresowania nowymi wyrobami nikotynowymi, zwłaszcza e-papierosami. Nawet jeśli uznać, że są one mniej szkodliwą zdrowotnie alternatywą tytoniu, to wyniki wielu badań obalają tezę o ich całkowitej nieszkodliwości. Należy zatem zintensyfikować działania

profilaktyczne adresowane do młodzieży w tym zakresie. Jednocześnie istnieje potrzeba podjęcia inicjatyw ograniczających dostępność e-papierosów dla niepełnoletnich.

Od 2007 r. obserwujemy trend spadkowy wskaźników picia napojów alkoholowych. Zwłaszcza cieszyć może zmniejszanie się rozmiarów picia szczególnie ryzykownego, jakim jest incydentalne picie nadmierne (binge dinking), czy wręcz upijanie się. Tej tendencji towarzyszy zmniejszanie się dostępności napojów alkoholowych, o którym świadczy porównanie ocen dokonywanych przez badanych. Ograniczanie dostępności napojów alkoholowych, to strategia o najlepiej udokumentowanej skuteczności, dlatego potrzebne jest zintensyfikowanie działań w tym zakresie. W tym kontekście ważne są nie tylko działania skierowane specyficznie na ograniczanie niepełnoletnim dostępu do alkoholu (np. szkolenia sprzedawców, pełne egzekwowanie przepisów), ale także wszelkie inicjatywy ogólnie ograniczające dostępność napojów alkoholowych (np. zakaz sprzedaży nocnej, ograniczanie liczby punktów sprzedaży, polityka cenowa).

Różnice związane z płcią w zakresie używania substancji psychoaktywnych ulegają zatarciu w przypadku napojów alkoholowych oraz wyrobów nikotynowych, włączając w to tytoń. Jak dotychczas, proces ten w obszarze używania innych substancji psychoaktywnych, zwłaszcza przetworów konopi, nie jest tak zaawansowany. Wydaje się zatem, iż postulat podjęcia prac nad profilaktyką adresowaną specyficznie do dziewcząt pozostaje nadal aktualny. Punktem wyjścia takich prac należy uczynić badania nad specyficznymi dla dziewcząt czynnikami ryzyka i czynnikami chroniącymi.

W zakresie używania narkotyków cieszyć może spadek rozpowszechnienia używania przetworów konopi – znaczny, zwłaszcza w starszej kohorcie. Przekonania młodych ludzi o niezbyt wielkim ryzyku związanym z używaniem marihuany stanowią nie najlepszy prognostyk. Tendencje legalizacyjne marihuany obecne w wielu krajach Europy, a także krajach pozaeuropejskich, stanowią czynnik sprzyjający mylnym przekonaniom o nieszkodliwości przetworów konopi. Zdaje się to stanowić poważne wyzwanie dla profilaktyki.

W zakresie rozpowszechnienia używania nowych substancji psychoaktywnych, czyli tzw. „dopalaczy” nie obserwujemy istotnych zmian, natomiast warto podkreślić jest postrzeganie przez młodzież ryzyka związanego z używaniem tych substancji jako podobnie dużego, jak w przypadku najcięższych narkotyków. Pod tym względem w latach

2011-2019 osiągnięto znaczny postęp, co należy uznać za sukces profilaktyki skierowanej na ograniczanie popytu.

Z drugiej strony, rozpowszechnienie używania „dopalaczy”, które od 2011 r. do 2019 r. wykazywało trend spadkowy, w 2024 r. nie uległo dalszej redukcji.

Wprawdzie zmniejszają się odsetki respondentów otrzymujących propozycje zakupu, otrzymania, bądź użycia tych substancji, a także wysoko oceniających ich dostępność, to jednak w 2024 r. przestały rosnać frakcje respondentów przypisujących duże ryzyko regularnemu używaniu „dopalaczy”, a w przypadku eksperymentowania z tymi substancjami notujemy nawet spadek.

Ten niejednoznaczny obraz zdaje się sugerować, iż do osiągnięcia pełnego sukcesu w sprawie dopalaczy jeszcze daleko i tej kwestii nie należy zaniedbywać.

Wyniki badania zdają się wskazywać na skokowe narastanie problemu gier hazardowych, co wymagałoby zintensyfikowania działań profilaktycznych.

Znaczne rozmiary frakcji rodziców nieskorych, aby bezwarunkowo zabraniać swoim pociechom picia napojów alkoholowych stanowią aktualne wyzwanie dla profilaktyki. Zainicjowanie debaty na temat abstynencyjnego paradygmatu polskiej profilaktyki wydaje się obecnie potrzebą chwili.

Zastanawiać może dwukrotnie wyższy odsetek piętnasto-szesnastolatków, którzy pili piwo w placówkach gastronomii, niż tych, którzy dokonywali zakupu piwa na wynos. Picie piwa w lokalu oznacza większą widoczność społeczną niż zakup w sklepie. Dotychczasowe interwencje profilaktyczne w tym zakresie koncentrowały się głównie na sprzedaży alkoholu niepełnoletnim na wynos.

Udział w programach profilaktycznych raportowany przez nastolatków skłania do zastanowienia. W obu kohortach na czoło wyłania się profilaktyka problemów alkoholowych, zaś na końcu znajdujemy profilaktykę hazardu. Biorąc po uwagę trendy w zakresie zagrożeń – spadkowy w przypadku alkoholu i wzrostowy w przypadku hazardu warto rozważyć priorytety w zakresie profilaktyki.

PRZYPISY

1. Beck F, & Legleye S. (2003). Drogues et adolescents. Usages de drogues et contextes d'usage entre 17 et 19 ans, évolutions récentes, ESCAPAD (2002). Paris: OFDT.
2. Hibell, B., Guttormsson, U., Ahlström, S., et al. (2012), The 2011 ESPAD report: substance use among students in 36 European countries, The Swedish Council for Information on Alcohol and Other Drugs, Stockholm, Sweden.
3. Hibbel B. (2014) The 2012 ESPAD impact survey. EMCDDA, Lisbon.
4. Moskalewicz J., Allaste A., Demetrovics Z., Klempova D., Sierosławski J., with Csemy L. et al (2008) Enlargement 2005: cannabis in the new EU Member States. W: SZNITMAN S. R., OLSSON B., ROOM R. (red.) A cannabis reader: global issues and local experiences. Perspectives on cannabis controversies, treatment and regulation in Europe. Monographs series 8, vol. 1; European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction: Lisbon, 63-93
5. Okulicz-Kozaryn K., Sierosławski J. (2007) Validation of the „problematic use of narcotics” (PUN) screening test for drug using adolescents. *Addictive Behaviors* 32 (2007), 640-646.
6. Sierosławski J. (2004) Substancje psychoaktywne - postawy i zachowania Polaków. Raport z ogólnopolskich badań ankietowych 2002. W: Postawy i zachowania Polaków wobec alkoholu i problemów alkoholowych. Warszawa, Wydawnictwo Edukacyjne PARPA, PARPA. ss. 11-74
7. Sierosławski J. (2007a) Fazy monitorowania. W: J. Sierosławski, B. Bukowska, P. Jabłoński (red) Monitorowanie narkotyków i narkomanii na poziomie lokalnym. Warszawa, Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii, pp. 93-126
8. Sierosławski J. (2007b) Epidemiologia narkomanii. W: A. Hejda, K. Okulicz-Kozaryn (red.) Zapobieganie Narkomanii w Gminie. Zasady tworzenia gminnych programów przeciwdziałania narkomanii. Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii, Warszawa, 30-42.
9. Sierosławski J. (2013a) Młodzież gimnazjalna, a alkohol. W: J. Szymborski i W. Zatoński (Red.) Zdrowie dzieci i młodzieży w wymiarze socjomedycznym. ZDROWIE PUBLICZNE Monografie. Tom II. 2013. Wszechnica Polska, Szkoła Wyższa. Warszawa, str. 79-95.

10. Sierosławski J. (2013b) Używanie narkotyków przez pierwszoklasistów. W: J. Szymborski i W. Zatoński (Red.) Zdrowie dzieci i młodzieży w wymiarze socjomedycznym. ZDROWIE PUBLICZNE Monografie. Tom II. 2013. Wszechnica Polska, Szkoła Wyższa. Warszawa, str. 96-112.
11. Steiner S., Baumeister S. E. & Kraus L. (2008) Severity of Dependence Scale: Establishing a cut-off point for cannabis dependence in the German adult population. „Sucht”, 54, 557–563.
12. Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii oraz ustawy o Państwowej Inspekcji Sanitarnej. Dz.U. 2018 poz. 1490
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20180001490/T/D20181490L.pdf>